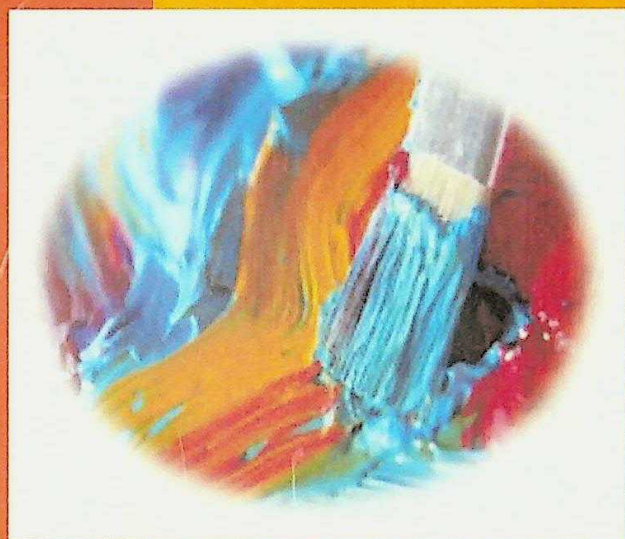

RAXMATOVA IKBOLXON INOMJONOVNA

**BOLALARNI TASVIRIY
FAOLIYATGA O'RGATISH
NAZARIYASI VA TEXNOLOGIYALARI**

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

TERMIZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

RAXMATOVA IKBOLXON INOMJONOVNA

BOLALARNI TASVIRIY FAOLIYATGA
O'RGATISH NAZARIYASI VA
TEXNOLOGIYALARI

O'quv qo'llanma

Toshkent
"METODIST NASHRIYOTI"
2023

UDK : 37.013
BBK: 74.266.4
R 33

Raxmatova I. I.

Bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatish nazariyasi va texnologiyalari / o'quv qollanma - Toshkent : "METHODIST NASHRIYOTI", 2023. 140 b.

Mazkur o'quv qo'llanma maktabgacha ta'lim bakalavriyat ta'lim yo'nalishida o'qitilayotgan Tasviriy faoliyat nazariyasi va texnologiyalari fanining asosi bo'lgan boshlang'ich ko'rgazma namunalari, jumladan maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilari va oliy o'quv yurti talabalari uchun tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida mustaqil ishlarining ta'lim-tarbiya jarayonlaridagi ahamiyati, badiiy faoliyat turlari bo'yicha bolalarni noan'anaviy ashyolar va texnik usullar yordamida rasm chizish texnikasiga o'rgatishning kreativ imkoniyatlarini, hamda san'atdan terapevtik maqsadlarda foydalanishning ahamiyati, art-terapiyaning asosiy maqsadlari, bilish qobiliyatini rivojlantirish, terapiya uchun san'at va ijodkorlikdan foydalanishga asoslangan psixoterapiya va psixologik tuzatish, emotsional rivojlanishdagi qiyinchiliklar, stress, depressiya, hissiy beqarorlik, hissiy reaksiyalarning impulsivligi, shaxslararo nizolar, qo'rquv, fobiya, salbiy "men-tushunchasi", o'zini past baholash kabi holatlarda art-terapiya yo'nalishlarini muhim jihatlariga qaratilgan.

Taqrizchilar:

Abddurahimov Lola Xursanovich

Termiz davlat Pedagogika instituti Tasviriy san'at va muhandislik kafedrasida dotsenti

Sultonova O'g'iloy Nabiyevna

Termiz muhandislik-texnologiya instituti p.f.d

Termiz Davlat universiteti o'quv-uslubiy kengashining 2023 -yil 27-martdagi 68-sonli qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9943-311-64-0

© Raxmatova I. I., 2023.

© "METHODIST NASHRIYOTI", 2023.

KIRISH

Hozirgi kunda O'zbekistonda maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim berish, rivojlantirish va tarbiya qilish davlat ta'lim siyosatining muhim vazifasi hisoblanadi. Muhtaram yurtboshimiz Sh.M. Mirziyoyev Oliy majlisga yo'llagan murojaatlarida "Ilm va ta'limning qadriga yetib, davlatimizda ilm va ta'lim o'rganish bilan muhit yaratilsa, bobolarimizga munosib hayot va kelajakni qura olamiz"- deya ta'kidlaganlar. Davlatimiz rahbari e'tirof etganlaridek, yoshlarning ertangi kun ishonchini mustahkamlash, ajdodlarga munosib bo'lish uchun islohotlarni ilmdan boshlash kerak. Chunki ilmsiz hech bir sohada natija bo'lmaydi. Bu boradagi muammolarni samarali hal etish uchun mamlakatimizda keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Shu maqsadda qator farmon va qarorlar qabul qilinib, bu boradagi kompleks tadbirlar uchun puxta huquqiy zamin yaratildi. Maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim va oliy ta'lim tizimi mazmunan va sifat jihatdan yangilanib bormoqda.

Ma'lumki, tajriba bilim, ko'nikma va malakalarning integratsiyasi sifatida aks etadi. Ammo, ijoiy faoliyat ko'nikmalarining o'zlashtirilishi nafaqat amaliy ko'nikma va malakalarning integratsiyasi, mutaxassis sifatida faoliyatni samarali tashkil etish usul va vositalarini ishlab chiqishni emas, shu bilan birga ijodkorlik metodologiyasidan xabardor bo'lish, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va kreativ xarakterga ega shaxsiy sifatlarining yetarli darajada o'zlashtirilishi talab etadi. Bundan ko'rinib turibdiki, ijodkor shaxsning shakllanishini shaxsning o'zaro mos tarzda bajarilgan ijodiy faoliyat va ijodiy mahsulotlarni yaratish borasidagi rivojlanishi sifatida belgilash mumkin. Mazkur jarayonning sur'ati va qamrovi biologik va ijtimoiy omillar, shaxsning faolligi va sifatleri, shuningdek, mavjud shart-sharoitlarga bog'liq. Hozirgi kunda zamonaviy sharoit kreativlik sifatlariga ega bo'lishini taqozo etadi.

Bugungi kunda zamon pedagoglarining asosiy vazifalaridan biri o'z kasbiy kompetentligi va intellektual salohiyatining yuqoriligi, sadoqatliligi, g'oyaviy e'tiqodliligi, hamda o'z kasbini sevish bilan bog'liqdir. Ta'lim sifatini va samaradorligini takomillashtirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidentining bir qator qarorlari

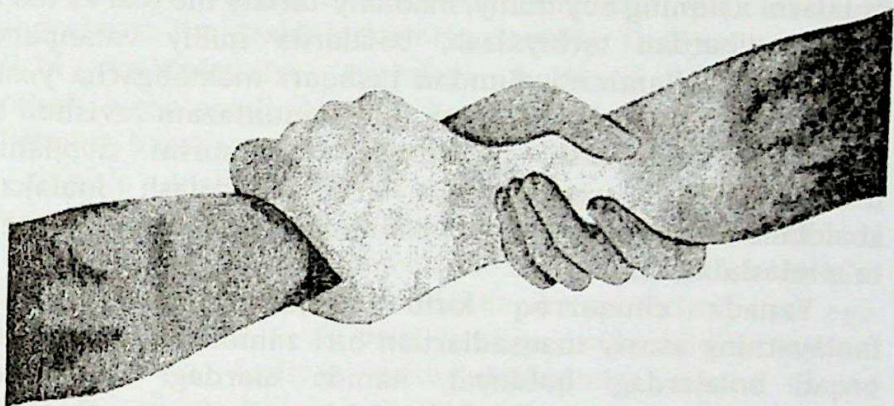
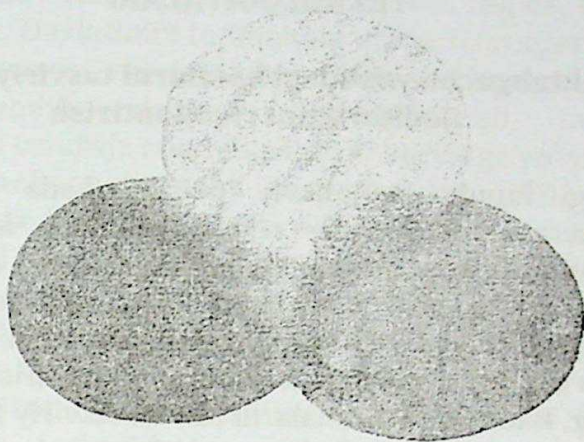
va farmonlari qabul qilinib, ta'lim mazmunini, ta'lim tizimini modernizatsiyalashda axborot texnologiyalari yutuqlaridan keng foydalanish zaruriyati tug'ilmoqda. Ertangi kun avlodini zamon talablari asosida tarbiyalash va ularga jamiyat taraqqiyoti bilan bir qatorda shakllanib borayotgan fanlar asosida nazariy va amaliy bilim berish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Ushbu o'quv qo'llanma mazmuni ta'lim-tarbiya jarayonlarini pedagogning kreativlik sifatlariga ega bo'lishi uning shaxsiy qobiliyatlari, tabiiy va ijtimoiy quvvatini kasbiy faoliyatni sifatli, samarali tashkil etishga yo'naltiradi. Maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan pedagoglarning o'quv va tarbiya jarayonlarini tashkil etishga an'anaviy yondashishdan farqli yangi g'oyalarni yaratish, bir qolipda fikrlamaslik, o'ziga xoslik, tashabbuskorlik, noaniqlikka toqat qilmaslikka yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-hissiy rivojlanishida tasviriy faoliyatning o'rni katta.

Bolalarni tasviriy faoliyat orqali turli ranglar jilosini his tishga, estetik qobilyatlarini o'stirishga faol chuqur fikrlashga va ko'tarinki kayfiyatda ishlashga o'rgatib borish muhimdir. Inson o'z hayotining rassomidir, uni boshqalar qo'liga tutqazib bo'lmaydi. San'at bu hayotning mavzusi, uning motivlari va qadriyatlarini shakllantirish taraqqiyot negizidir. Zero arab rassomi Jubron Xalilni ushbu hikmati bunga dalildur, ya'nikim: - "O'qiganing yodingdan chiqadi, yozganing yodingda qoladi, chizganing tafakkuringni yuksaltiradi"¹.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlantirish muammosi bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. San'at tili orqali rassom tomonidan aks ettirilgan art-terapiya usullaridan foydalanish samarali natija ko'rsatmoqda. Muloqotda qiyinchiliklar bo'lsa: izolyatsiya, tengdoshlarga nisbatan past qiziqish yoki haddan tashqari uyatchanlikda art-terapiya mijozlarni o'z faoliyatining individual xususiyatini saqlab qolgan holda jamoaga birlashtirishga va ularning muloqot jarayonini osonlashtirishga imkon beradi.

¹ Jubron Xalil 1883-yilda Lubnon (Livan) da tug'ilgan. O'n ikki yoshida ota-onasi o'z vatanidagi hukmdorlarning jabru-zulmidan, nohakligidan bezib, Amerikaga ko'chib ketadi.

I BOB. TASVIRIY FAOLIYATGA O'RGATISH NAZARIYASI VA TEXNOLOGIYALARI

1.1-§. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tasviriy qobiliyati va ijodkorligini rivojlantirish

Hozirgi kunda zamonaviy pedagogikada shaxsning har tomonlama va barkamol rivojlanishining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida badiiy ta'limga katta e'tibor beriladi. Badiiy ta'lim - san'atni idrok etish, his qilish, sevishtirish, baholash, undan zavqlanish va badiiy qadriyatlarni yaratish, san'atning turli sohalarida qobiliyat va iste'dodlarni rivojlantirishning maqsadli jarayonidir. Badiiy ta'lim bolalarni san'at, tasviriy faoliyat (chizish, modellashtirish, qo'llash) bilan tanishtirishni o'z ichiga oladi, badiiy idrok, his-tuyg'ular va his-tuyg'ularni, tasavvurni, fikrlashni, xotirani, nutqni, badiiy ijodning turli turlarida bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirib, san'at asarlariga qiziqish orqali badiiy didni shakllantiradi. Bundan tashqari tasviriy faoliyatning vazifasi bolalarni xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy me'rosi va ma'naviy axloqiy jihatdan tarbiyalash, bolalarda milliy vatanparvarlik hislarini shakllantiradi. Bundan tashqari maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim olish ehtiyojini, ularni muntazam ravishda ta'lim jarayoniga tayyorlash, bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o'zining fikrini mustaqil va erkin ifodalash malakalarini shakllantirib, bolalarning jismoniy va ruhiy sog'ligini ta'minlashdan iboratdir².

Yanada chuqurroq kirib boradigan bo'lsak, tasviriy faoliyatning asosiy maqsadlardan biri zamonaviy tasviriy san'at orqali bolalardagi qobiliyat, hamda ulardagi imkoniyatlarni aniqlab, ularni to'g'ri shakllantirish va yuzaga chiqarishdir. Tasviriy san'atning o'ziga xos murakkabliklarini tushunib etgan holda uning nozik qirralarini maktabgacha yoshdagi bolalarga ulashish mahoratiga ega bo'la oladigan tarbiyachilarni yetishtirib chiqarish vazifasi hozirgi kun dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda. Tarbiyachi chuqur bilim va yuqori malakaga ega bo'lishi,

² Т.С.Комарова. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию. М.: Просвещение. 1991.

buning uchun muntazzam ravishda o'z ustida ishlashi, o'zining ilmiy nazariy saviyasini tinimsiz ko'tarishi, ilg'or tajribalarga tayanishi kerak. Davlatimiz tomonidan chiqarilayotgan umumilliy dasturi ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, uni ham shaklan, ham mazmunan zamon talablariga moslashtirish, ta'lim sifat samaradorligini uzluksiz takomillashtirib borishga yo'naltirildi.

Tasviriy faoliyat bo'yicha maktabgacha ta'lim tashkiloti dasturi bolalarda tevarak atrofga nisbatan ijobiy munosabatini, bundan tashqari san'at bolalarda estetik munosabatni tarbiyalash, ijodiy qobiliyat va tasvirlashlarini rivojlantirishni ko'zda tutadi. Ma'lumki, maktabgacha ta'lim tashkiloti mashg'ulotlarida maktabda muvaffaqiyatli o'qib ketishlari uchun zarur bo'lgan vazifalar xal etiladi. Rasm, applikatsiya, loy ishlari jarayonida bolalarda fikr yuritishning analiz, sintez, takrorlash, konkretlashtirish kabilar shakllanadi. Shuningdek bu jarayonlarda bolalar jamoada ishlashga, o'z harakatini o'rtoqlarining harakatiga bo'ysundirishga o'rganadilar. Bolalar maktabgacha ta'lim tashkilotida tasviriy faoliyati mashg'ulotlari bolalarda, o'quv faoliyatida zarur bo'lgan malaka ko'nikmalarni shakllantiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining tasviriy faoliyat birlamchi yo'nalishi maktabgacha yoshdagi bolalarni badiiy-estetik tarbiyalash hisoblanadi. Mazkur yo'nalishning samarasi estetik yo'nalishning barcha vositalarini (teatr, musiqa, badiiy adabiyot, rasm chizish, applikatsiya va boshqalar) kompleks tarzda qo'llanilgandagina aniq bo'ladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'tiladigan "Tasviriy faoliyat" mashg'ulotlari bolalarga beriladigan estetik tarbiya masalalarini yechishda katta ahamiyatga ega. Chunki tasviriy faoliyat o'z xususiyatiga ko'ra badiiy faoliyat hisoblanadi. Badiiy faoliyat mashg'ulotlarining barcha turlari bolalarda go'zallikni bilish uchun, borliqqa emotsional-estetik munosabatni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlarni ochib beradi.

"Tasviriy faoliyat" mashg'ulotlari jarayonida: badiiy didni tarbiyalash; amaliy badiiy faoliyat va malakalarni rivojlantirish; fantaziya, ijodiy fikrlash va tasavvur qilish, idrok qilishni rivojlantirish; qo'lning aniq harakatlari va barmoqlarning mayda motorikasini rivojlantirish; kasbiy badiiy-ijodiy faoliyat

kurtaklarini namoyon bo'lishi uchun imkon yaratish kabi ta'limiy va tarbiyaviy masalalar hal etib boriladi. Bundan xulosa shuki, tasviriy faoliyat integrativ mazmun kasb etuvchi eng katta bo'lim hisoblanadi va faoliyatning boshqa turlari bilan mantiqiy va didaktik bog'liqlikda amalga oshiriladi. Ushbu omil o'z navbatida tasviriy faoliyat mashg'ulotlari mazmuni, nazariyasi va texnologiyasi faoliyatning boshqa turlariga bog'liq tarzda takomillashtirib borish lozimligini anglatadi. Tasviriy san'at asarlari bilan tanishish jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarni badiiy tarbiyalashning turli jihatlarini V.V.Alekseeva, N.S.Bogolyubov, V.A.Vatagin va boshqalar tomonidan ilgari surilgan. Har bir bolani ijodiy individuallik va betakror shaxs sifatida rivojlantirish zamonaviy ta'lim va tarbiyaning eng muhim vazifalaridan biridir. Ushbu jarayonda bolalarning ijodiy qobiliyatlarini turli xil tasviriy faoliyat turlarida namoyon bo'lish va ochib berishning to'liqligini belgilaydigan ijodiy rivojlanish alohida ahamiyatga ega³.

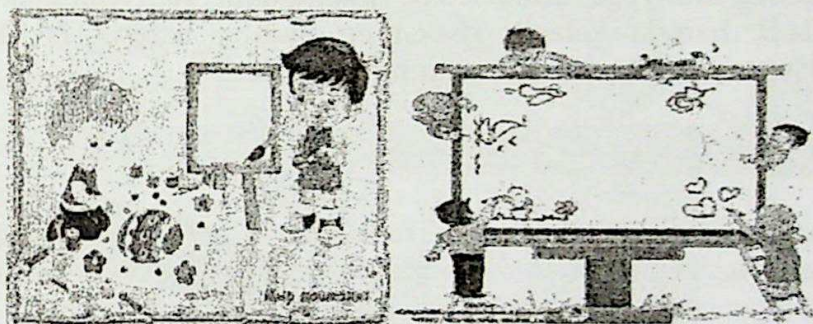
Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy faoliyati tasavvur, kognitiv va amaliy faoliyat bilan uzviy bog'liqdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy ifoda erkinligi nafaqat majoziy tasvirlar va ularni rasmda etkazish istagi, balki tasvir vositalariga qanday egalik qilish bilan ham belgilanadi. Tasvirning turli xil variantlarini, texnikani o'rganish jarayonida bolalar tomonidan o'zlashtirilishi ularning ijodiy rivojlanishiga yordam beradi. Haqiqatni badiiy tasvirlar shaklida o'zlashtirish maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxsiyatini rivojlantirishning eng universal vositasidir, chunki bu yosh dunyoni bilishning turli shakllariga bo'lgan ehtiyoj va badiiy faoliyatning turli turlariga alohida sezgirlik bilan tavsiflanadi. Mashhur psixolog va pedagoglarning (A.V. Bakushinskiy, L.S.Vigotskiy, E.A.Ignatiev, R.G.Kazakova, T.S.Komarova, V.S.Kuzin) bolalarni ijtimoiy madaniyatga, tasviriy faoliyatga jalb qilish, hayot va san'atdagi go'zallikni idrok etish qobiliyatini rivojlantirishda san'atning katta ahamiyatga egaligi qayd etilgan. Olimlarning ta'kidlashicha, bolalar tasviriy san'atning turli turlariga qiziqish bildiradilar. Ular rasmning mazmunini, ularning ifoda vositalarini idrok etishni tushunishlari mumkin.

³ Сакулина Н.Л. Рисунок, аппликация, работа с глиной в детском саду. М.: Просвещение. 1993.

Ushbu qo'llanmaning dolzarbligi ham maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash, o'qitish va shaxsni rivojlantirish vositasi sifatida rasmdan foydalanish bilan bog'liq muammolarni ta'kidlash zarurati bilan belgilanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni san'at asarlari bilan tanishtirish va tasviriy faoliyat jarayonida ular bilan ishlash mazmunini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etedi.

Ta'kidlash joizki, bolalar go'zallik, o'yinlar, ertaklar, musiqa, rasm, ijod dunyosida yashashi kerak. Badiiy va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish eng muhimi fundamental ta'limning vazifasi, chunki bu jarayon barcha bosqichlarni qamrab olgan holda bolaning shaxsiyatini rivojlantirish, tashabbus va mustaqillikni uyg'otadi. Buning natijasida qarorlar, erkin fikr bildirish odati, o'ziga ishonch hosil bo'ladi. Psixologlar psixikaning xususiyatlarini aniqladilar unga ko'ra inson, aqlning asosi va butun bir ma'naviy soha bo'yicha paydo bo'ladi.

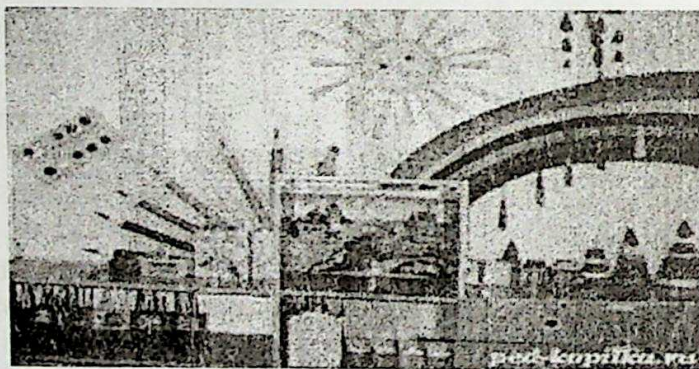
Tasviriy va ijodiy qobiliyatlarni shakllantirishda, eng avvalo madaniyatga estetik qarash tarbiyalanadi: tasavvuri, tafakkuri, shaxsning nutqi, xatti-harakati, mehnati, estetik didi, ijodkorligi va hokazo. Bolaning shaxsiyatini, o'zligini namoyon qilish ijodkorlikda amalga oshiriladi.

Shunday qilib, qo'l mehnati haqiqiy ijodiy izlanish hisoblanadi. Shaxsni badiiy va estetik tarbiyalash, rivojlanish turli jamiyatlarda shaxsni barkamol rivojlantirish g'oyalari ilgari surildi. Pedagogik tizimlar, pedagogik jarayonning samaradorligi uchun shart-sharoitlar belgilandi. Yetuk, aqlan sog'lom, muvozanatli insonlarni tarbiyalash xalq donishmandligini, xalq pedagogikasini targ'ib

qildi. Tarbiyalash yo'llari: "Haqiqat - Yaxshilik - Go'zallik - E'tiqod" kabi, umuminsoniy qadriyatlar: Umid - Sevgi va oxir-oqibat maqsadga erishish - "*kelajak odami*" ni tarbiyalash. Biroq, A.F. Losev, "*o'tmishsiz kelajak yo'q*". Aforizmni yaxshi ko'rgan Gumilyov: "Kimki o'tmishga egalik qiladi - hozirgi zamonga egalik qiladi" deya ta'kidlagan. O'tmish esa bizning xalq madaniyati bilan bog'liqdir, ya'ni millat madaniyati, milliy urf-odatlarini, muhit bilan, barkamol inson va tabiat o'rtasidagi munosabatdir. Nihoyat, oldinga quyidagi g'oyalar ilgari suriladi: bolalarni xalq madaniyati bilan tanishtirish, tasviriy faoliyat orqali milliy asoslarni tiklash, shakllantirish nuqtai nazaridan yosh avlodning an'ana va urf-odatlarini chuqur bilishi. Bu vositalardan biri san'at va hunarmandchilikdir. San'at - bu badiiy ijodning o'ziga xos olami, san'at ob'ektlarining cheksiz xilma-xil sohasi, insoniyat taraqqiyotining ko'p asrlik tarixi davomida yaratilgan sivilizatsiya. Hayotni tasavvur qilib bo'lmaydigan darajada rivojlanishi, nafaqat inson tomonidan tashkil etilgan muhitda, jarayonda, balki birinchi navbatda - uning ruhiy dunyosidadir.

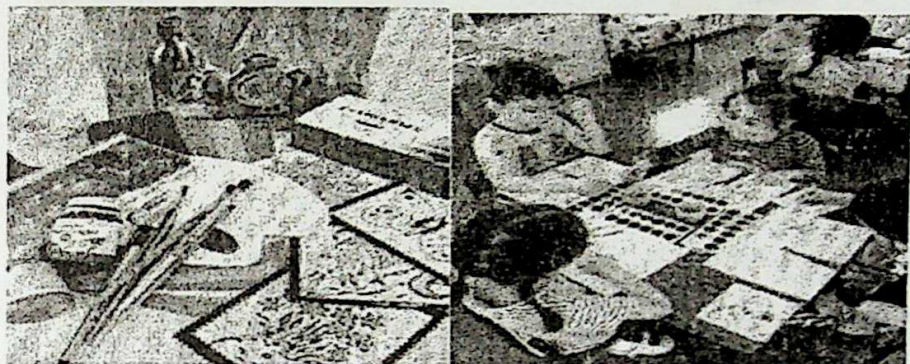
Ijodiy rivojlangan shaxs uchun mustahkam poydevor yaratish, badiiy va estetik tarbiya orqali insonning haqiqiy dunyoqarashi, bolaning dunyoga munosabati shakllanadi va rivojlanish sodir bo'ladi, hamda kelajak shaxsning muhim estetik fazilatlarida insonparvarlik tushunchasi namoyon bo'ladi.

Bolaning ijodkorligi - bu asl nusxani yaratish, mahsulot, ish jarayonida, mustaqil ravishda olingan bilim, ko'nikma, qobiliyat,

ijodkorlik, individuallik, san'at hech bo'lmaganda minimal darajada namoyon bo'ladi. Namunadan chetga chiqish ijodiy faoliyat jarayonida rivojlanadi, birinchi navbatda bolaning ijodiy qobiliyatlari, shu jumladan ijodiy tasavvurni, kuzatishni rivojlantirish, g'ayrioddiy fikrlash va boshqalar.

Ijodiy o'rganish jarayonida to'liq huquqli jarayon sifatida bolalar tomonidan ta'lim mazmunining butun tarkibini o'zlashtirishni tashkil etish zarur. Ijodiy ta'lim tarkibida o'qitishning asosini muloqot tashkil etadi, ya'ni "maqsad - vosita - nazorat" hamda markaziy texnologik bo'g'in - bolaning mustaqil kognitiv faoliyati, bolaning faoliyat jarayonida o'z harakatlarini tartibga solish qobiliyatiga mo'ljallangan maqsadlar. Ushbu harakatlar maqsadli bolaning xulq-atvorida sabab bo'ladigan ob'ektlar va hodisalardagi o'zgarishlar ma'lum bir ehtiyojdan kelib chiqadigan muayyan jarayon hisoblanadi.

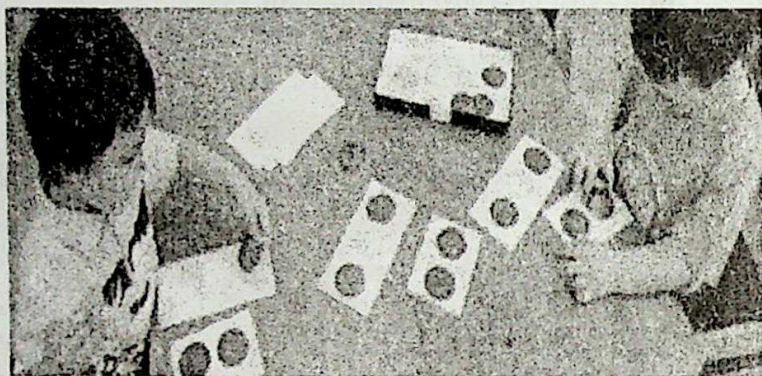
Bilimsiz mahorat va ijod bo'lmaydi. Shu bilan birga, bilimning o'zi ham to'liq qiymatni ta'minlay olmaydi. Bilimlarni egallashning 2 darajasini ajratamiz:

- xotirada idrok etilgan va qayd etilgan ong darajasidagi bilim;
- yangi bilimlarni ijodiy qo'llashga tayyorgarlik darajasi.

Har bir yangi daraja olingan bilimlarni o'zgartirib, uni amalga oshiradi. Tasviriy faoliyat birinchi navbatda moddiy amaliyot ob'ektiv-sub'ektiv xususiyatga ega. Ob'ekt, voqelik, sezuvchanlik. Ushbu ta'lim nafaqat ob'ektlar yoki tafakkur shakllari, balki hissiy

insoniy, sub'ektiv kognitiv amaliyotdir. Buning eng muhim fazilatlari faoliyatida ifodalangan mustaqillikdir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tasviriy faoliyat mashg'ulotlarda bolalar asosan amaliy ish bajaradilar, san'at asarlarini bilan rasmga qarab hikoya qilish, maktabda esa tasviriy san'atning turlari rang tasvir, grafik, haykaltaroshlik va dekorativ san'at asarlari bilan yanada chuqurroq tanishadilar. Maktabgacha ta'lim tashkilotida tasviriy faoliyat mashg'ulotlari xilma-xildir: rasm chizish, loy, applikatsiya, qurish-yasash mashg'ulotlari hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida keltirilgan mashg'ulotlarning hammasiga katta ahamiyat beriladi. Boshlang'ich sinflarda ta'lim-tarbiya masalalarining muvaffaqiyatli hal etilishi, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida olib boriladigan tasviriy faoliyati mashg'ulotlari bilan uzviy ravishda olib boriladi.

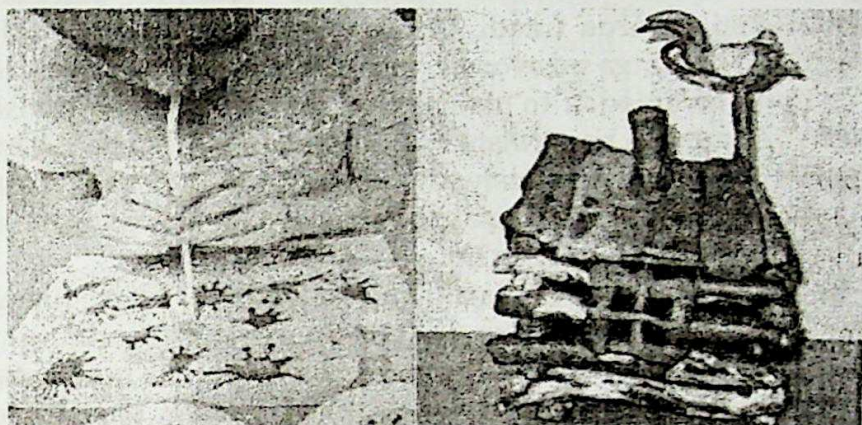

Odatda, bolalar guruhdagi olib boriladigan tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida, qalam hamda mo'yqalamdan erkin foydalanishga o'z xarakterini va qo'l kuchini idora etishga o'rganadilar. Bu esa, malakani egallash, bolalarda qo'lini yengil, erkin bir tekisdagi harakat qilish xususiyatlarini rivojlantiradi. Bolajonlar turli shakl, kattalik, proporsiyadagi predmetlarni chizish jarayonida predmetning ish xususiyatiga qarab yo'nalishni saqlash zarurligiga, predmetning kattaligiga mos ravishda harakatlanishga o'rganadilar.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida olib boriladigan tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida materialdan tartibli foydalanishga, ularni

toza saqlashga, faqat zarur materiallardan hamda ularni ishlatish yo'llarini rejalashtirishga o'rganadilar. Ushbu mashg'ulotlar bolalarda diqqatni va ko'rish xotirasini rivojlantiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tayyorlov guruhida naturaga qarab rasm chizish yoki tasvirlashga nisbatan talablar oshadi. Bu talablar o'z navbatida maktab talabiga yaqinlashadi.

Ma'lumki, naturaga qarab tasvirlashda ishning ketma-ketligini ko'rsatib, bolalar tayyorlov va katta guruhida o'rganishning boshlang'ich bosqichidagina amalga oshiriladi. Bolalar naturani analiz qilishga butun umumiy shaklni xomaki qog'ozga tushirib olishga, rasmni naturaga solishtirishga, xato va kamchiliklarini to'g'rilashga, naturaga o'xshatishga urinadilar.

Maktabgacha ta'limda tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida asosan geometrik shakllarni topa olishga yoki ko'ra olishga, ularni terminlar bilan atashga, kengligi kattaligi, uzunligi, balandligini, qismlarning bir-biriga nisbatan fazoviy joylashishini bilan tanishishni bolalarni maktabni birinchi sinfda elementar matematik tushunchalarini puxta egallashlariga yordam beradi. Tafakkurni rivojlantiruvchi qurish-yasash mashg'ulotlarida materiallardan qurish-yasash bolalarda ko'z bilan chamalashni shakllantiradi va bolalarni maktabdagi texnik darslarni egallashga yoki o'zlashtirishga yordam beradi. Shuni ta'kidlash joizki, tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida bolalardagi badiiy did va ijodiy

qobiliyatlar o'sadi va bu orqali maktabda o'qishga tayyorlanib boriladi. Chunki bolalar predmetlar bilan uzviy bog'lanadilar, ularning o'ziga xos sifatlari, shakli, rangi, katta-kichikligi bilan tanishadilar, ularni farqini, o'xshashligini aniqlaydilar, bu esa, bolalarni sensor tarbiyalashga, ko'rgazmali, obrazli fikr yuritishga imkon beradi.⁴

1.2-§. Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirishda tasviriy faoliyatni ahamiyati

Inson qobiliyatlari ijtimoiy taraqqiyot mahsulidir. Ularning shakllanishi insoniyat tomonidan ijtimoiy-tarixiy taraqqiyot jarayonida ishlab chiqilgan muayyan faoliyat shakllarini o'zlashtirishni nazarda tutadi. Olimlar tomonidan ilgari surilgan ushbu fikrlar diqqatga sazovordir, ya'ni: "Alohida shaxslarda badiiy iste'dodning favqulodda to'planishi va shu bilan bog'liq ravishda uning keng ommada bostirilishi mehnat taqsimotining natijasidir". Bu pozitsiya individual xususiyatlarni, iste'dodlilikni, shaxslarning iste'dodini inkor etishni anglatmaydi; ularning rivojlanishi ham ular joylashgan sharoitga bog'liq.

Qobiliyat va iste'dodlarning rivojlanishi ko'p jihatdan odamlarning faol ijodiy faoliyatiga bog'liq. Har bir insonning turli kasblar va faoliyat shakllariga ega bo'lishini ta'minlaydigan qobiliyatlarni har tomonlama rivojlantirish muhim vazifalaridan biridir.

⁴ Развитие творческих способностей детей в хорошей эксплуатации «ВЕСТНИК НАУКИ» международный научный журнал №1(22) 2020 Макарова Ю.Н. (Караганда, Казахстан)

Davlatimizda har bir shaxsning taraqqiy etgan jamiyat qurishdagi mas'uliyatli vazifani bajarishda eng katta muvaffaqiyat bilan ishtirok etishi uchun uning qobiliyatlarini yuzaga chiqarish va rivojlantirish uchun barcha sharoitlar yaratilmoqda. Qobiliyatlar deganda ma'lum bir faoliyatni o'zlashtirishning qiyosiy qulayligi va yuqori sifatini ta'minlaydigan individual shaxsiy xususiyatlar tushuniladi. Tasviriy qobiliyatlar tug'ma sifatlar emas, ular faqat rivojlanish jarayonida mavjud bo'lib, muayyan faoliyatdan tashqarida rivojlana olmaydi. Har bir inson har qanday faoliyat qobiliyatiga ega, ammo tug'ma moyilliklarga qarab, ularning rivojlanish darajasi hamma uchun turlichadir. Rivojlanishning eng yuqori bosqichiga turli xil moyilliklarning qulay kombinatsiyasiga ega bo'lgan iqtidorli, iste'dodli odamlar erisha oladi.

Psixologiyada umumiy va maxsus qobiliyat tushunchalari ajratiladi. Vizual faoliyat qobiliyati alohida xususiyatlardan biridir. Har bir qobiliyat psixikaning umumiy xususiyatlariga ko'ra murakkab tuzilishga ega bo'lib, ular etakchi, yordamchi va fon komponentlariga bo'linadi. Vizual faoliyat qobiliyatining etakchi xususiyati bu tasavvur bo'lib, ularsiz g'oyani amalga oshirish mumkin emas. Vizual qobiliyatlar tarkibida uning tayanch xususiyatlari sezgilarning to'liqligini ta'minlaydigan yuqori tabiiy vizual sezgirlikdir. Qo'lning maxsus mahorati, bu mahoratni tezroq va yaxshiroq egallashga yordam beradi. Vizual faoliyatni ta'minlaydigan tasviriy faoliyat va go'yo ushbu faoliyatning fonini tashkil etuvchi xususiyat ma'lum bir hissiy kayfiyatdir. O'z navbatida tasviriy san'at bilan chambarchas bog'liq. Tasviriy faoliyat tarbiyaviy vazifalarni bajarishdan tashqari muhim vosita hisoblanadi. Bundan tashqari tasviriy faoliyat - bu bolalarni o'z oldiga qo'ygan maqsadlarini bajarishda tinmay mehnat qilishga undovchi faoliyatdir. Bizga ma'lumki, tasviriy faoliyat bolalarga estetik tarbiya berishning asosiy vositasi hisoblanadi. Demak, bolalarda estetik sezgining rivojlanishi, ularda predmetga va uning ba'zi sifatlariga nisbatan estetik baho berishni rivojlantiradi. Ularda tasviriy san'at asarlarini tushunishga, ularga nisbatan his-tuyg'uni, munosabatni tarbiyalaydi.

Shaxsning har qanday mehnat faoliyati doimo o'z maqsadlarini anglash, harakatlar usuli va xarakterini belgilaydigan,

inson irodasini safarbar etuvchi yakuniy natijani taqdim etish bilan bog'liq. Shaxsning qobiliyatlarini rivojlantirish darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, uning ijodiy faoliyati uchun ko'proq imkoniyatlar ochiladi. Bolalar ijodiyotining imkoniyatlari va o'ziga xosligini to'g'ri tushunish tarbiyachidan umuman san'at sohasida qanday faoliyat turi ekanligini, rassom badiiy obraz yaratishda qanday ifodali vositalardan foydalanishini, uning ijodiy faoliyati qanday bosqichlardan iboratligini bilishni talab qiladi. Rassom ijodi - bu ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan yangi original ob'ektlarni yaratadigan muayyan faoliyat. Rassomning faoliyati atrofdagi hayotni aks ettiruvchi badiiy asarlar yaratish bilan bog'liq. Bu mulohaza hodisalarni oddiy suratga olish emas: rassom o'z ongida idrok etgan narsani qayta ishlaydi, eng muhim, xarakterli, tipikni tanlaydi va umumlashtiradi, badiiy tasvirni yaratadi.

Bunda badiiy obraz individual konkret obraz tarzida beriladi. Badiiy ijodning ob'yektiv asosini real dunyo obrazi tashkil etadi. Ammo sub'yektiv tomoni ham bor - rassomning tasvirlangan hodisaga munosabatidir. Rassom dunyoni shunchaki o'rganmaydi va aks ettirmaydi, balki u o'z his-tuyg'ularini va his-tuyg'ularini tasvirga qo'yadi. Buning natijasida bu tasvir boshqa odamlarni ham hayajonga solishi mumkin.

Emil Zola fransuz rassomlari ijodini tahlil qilib, san'at asarlariga quyidagi ta'rifni berdi: "...bu temperament orqali ko'rilgan voqelikning bir qismidir".

Rassom ijodiy faoliyatining zaruriy sharti - bu qobiliyatlarning mavjudligi, barcha aqliy jarayonlarning rivojlanish darajasi, bu odamga atrofdagi hayotni idrok etish va chuqur anglash imkonini beradi. Rassomning tajribasi qanchalik boy bo'lsa, ijodi shunchalik serqirra, yaratilgan obrazlar ham shunchalik mukammal bo'ladi. Ijodkorlik uchun zaruriy shart - bu san'at turidagi mahoratni egallashdir, chunki aks holda rassom mo'ljallangan tasvirlarni haqiqiy shakllarga aylantira olmaydi. Ijodiy g'oyalarni amalga oshirish uchun ham mashaqqatli mehnat kerak. Busiz, eng chiroyli reja amalga oshirilmasligi mumkin. Maqsadga erishish uchun barcha insoniy kuchlar safarbar qilinishi va yo'naltirilishi kerak. I. E. Repin shunday deb yozgan edi: "Yorqin iste'dod bilan faqat buyuk ishchilar san'atda shakllarning mutlaq mukammalligiga

erisha oladilar. Bu kamtarona mehnat ehtiyoji har bir dahoning asosidir.

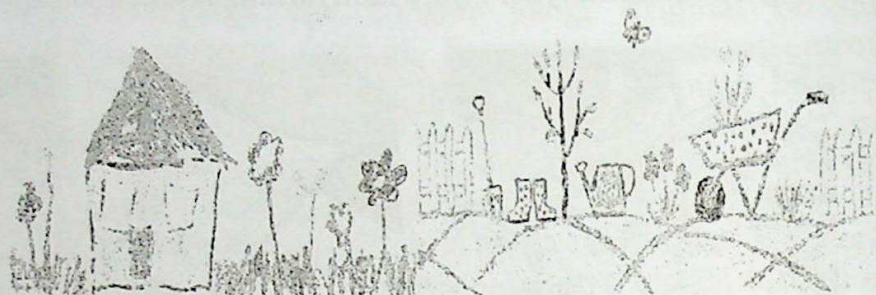
Har bir ijodkorning ijodiy jarayoni o'ziga xosdir. Bu tasvirni yaratish uchun notekis, ba'zan uzoq yo'ldir. Bu jarayonning faqat asosiy bosqichlarini sanab o'tishimiz mumkin. Ijodkorlikning dastlabki bosqichi g'oya, rejaning paydo bo'lishidir. Avvaliga u noaniq, o'ziga xos bo'lmagan bo'lishi mumkin, uni oydinlashtirish uchun vaqt kerak, g'oya muayyan mazmunda shakllanadi. G'oyaning bu inkubatsiyasi ijodiy faoliyatning ikkinchi bosqichidir.

Bolani dunyoni ko'rishga o'rgatish pedagogning vazifalaridan biridir. Bu esa bolalarda kuzatuvchanlikni, ko'rgan narsasidan xabardor bo'lish qobiliyatini, ya'ni bolalarda fikr yuritish, tahlil qilish, xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantirish demakdir. 5-6 yoshli bola atrofdagi narsalarni idrok etar ekan, allaqachon ularning xususiyatlarini ajratib ko'rsatishga, tahlil qilishga, umumlashtirishga, o'z xulosalarini chiqarishga harakat qiladi. Lekin hozircha ular yuzaki hisoblanadi. Bolalar ko'pincha yorqin, dinamik, ammo kichik tafsilotlarni o'ziga jalb qiladi, ko'pincha rasm ustida ishlashda muhim emas. Bu ularning mavzu haqidagi fikrlari tabiatida ham, chizma yoki modellashtirishdagi tasvirda ham namoyon bo'ladi. Kattaroq maktabgacha yoshdagi bolada tasvir jarayoni uchun muhim bo'lgan analitik-sintetik fikrlash darajasi tobora ko'proq rivojlanadi. Faoliyatda tasavvur kuchayib borayotgan muhim rol o'ynay boshlaydi. Ammo kichik maktabgacha yoshdagi bolaning tasavvuridagi tasvirlar hali ham beqaror, parcha-parcha bo'lib, bu uning chizmalariga ham ta'sir

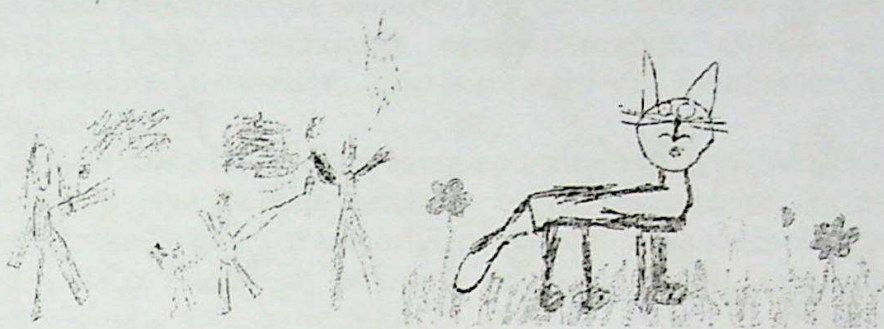
qiladi. Yoshi bilan tasavvur kuchayadi, bolalar o'z ishlarining mazmuni bo'yicha mustaqil fikr yurita oladilar, yangi tasvirlar bilan tanishadilar.

Vizual faoliyatga qiziqishning namoyon bo'lishiga, yaratilayotgan tasvirga bolaning e'tibori va his-tuyg'ularini jamlashga hissa qo'shadigan va tasavvur ishini kuchaytiradigan hissiyotlar muhim rol o'ynaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar vizual ko'nikmalar va qobiliyatlarni egallashlari mumkin. 2-3 yoshida bola qalam va cho'tkani to'g'ri ushlab turish va ulardan foydalanish mahoratini osongina o'rganadi. Olti yoshga kelib, u etarli ko'nikmalarga ega va ulardan ongli ravishda foydalana oladi, yangi ob'ektlarni tasvirlashda kerakli usullarni mustaqil ravishda tanlaydi.

Bolalar ijodiyotiga oid ilmiy tadqiqotlarda bolaning faoliyatida ijodiy tamoyillarning mavjudligini tavsiflovchi bir qator xususiyatlar qayd etilgan. Bu o'zlashtirilgan ish usullarini yangi mazmunga tatbiq etishda, muammolarni yechishning yangi usullarini izlashda, turli vizual vositalar yordamida o'z his-tuyg'ularini emotsional ifodalashda faollik, mustaqillik va tashabbuskorlikning namoyon bo'lishidir. Dastlab, bolaning vizual faoliyatida atrof-muhit haqidagi bilimlar ijodiy namoyishlar bilan bog'liq emas va bola harakat qiladigan materialning xususiyatlarini bilishdan iborat: qalam va bo'yoqlar qog'ozda iz qoldiradi, loy yumshoq, undan haykal yasashingiz mumkin.

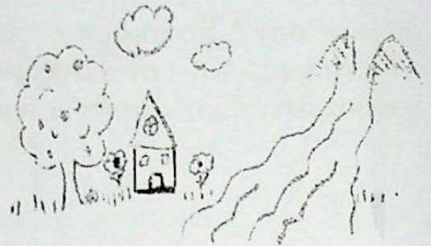
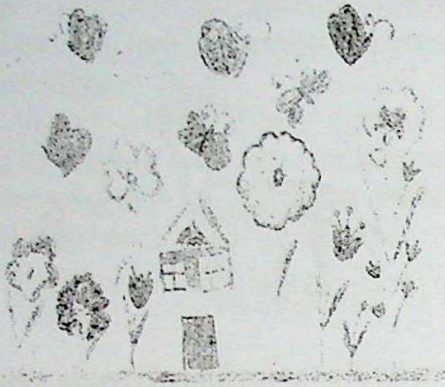
Keyinchalik vizual faoliyat va ijodiy tamoyillarni rivojlantirish uchun bu davr muhim rol o'ynaydi, chunki bola o'z g'oyalarini tasvirlarda aks ettirishi mumkin bo'lgan material bilan tanishadi. Qachonki, u qalam qoldirgan izlar nimanidir anglatishini tushuna boshlaganida, o'z iltimosiga binoan yoki kattalarning taklifiga binoan u qandaydir ob'ektni chizishga harakat qiladi, keyin uning faoliyati tasviriy xususiyatga ega bo'ladi.

Bolaning o'zi amalga oshirishga intiladigan rejasi, maqsadi bor. Tasviriy faoliyat bolalarning badiiy ijodiy o'sishida muhim o'rin egallaydi. Bolaning badiiy ijodiy o'sishi-bu obrazli fikr yuritishdir. Masalan: tabiatga yoki istirohat bog'iga sayr, kuz faslida ekskursiya uyushtirish.

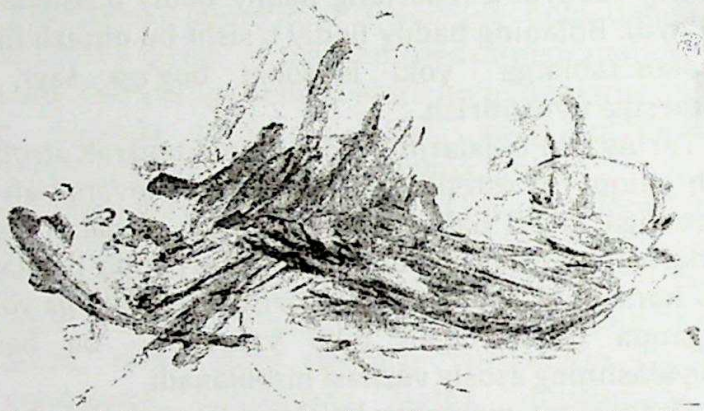
Tarbiyachi bolalarni predmet yoki tevarak atrofni kuzatishda kelib chiquvchi estetik histuyg'u orqali, tevarak-atrofga, kishilar mehnatiga to'g'ri baho berish, Vatanga nisbatan muhabbat kabi sifatlarni tarbiyalash mumkin. O'z navbatida bolalarni o'z ishini yana ham chiroyli va yaxshi bajarish, boshqalarga yoqadigan, ular ko'rganda quvonadigan qilib yaratish - bu badiiy, axloqiy tarbiyalashning asosiy vazifasi hisoblanadi.

Darhaqiqat, maktabga bolalarni tayyorlashda tasviriy faoliyat katta ahamiyat kasb etadi.

Rasm, loy, qurish materiallari bo'yicha bilim, malakalarini egallash maktabda tasviriy faoliyat darslari va mehnat darslarini muvaffaqiyatli egallashlariga zamin yaratadi. Ushbu jarayon ularni o'quv faoliyatiga tayyorlaydi, ya'ni pedagogni tinglashga, uning ko'rsatmalarini bajarishga o'rgatadi.

Tasviriy faoliyat jarayonida o'z ishini nazorat qilib borish, maktabda vazifalarni bajarishda ham rol o'ynaydi. Shuningdek, bola tasviriy faoliyat jarayonida psixologik jihatdan ham tayyorlanib boradi. Tasviriy faoliyat maktab yoshidagi bolalarni har tomonlama tarbiyalashda katta ahamiyatga egadir. Tasviriy faoliyat -bolalarni ongli tomondan tarbiyalashda katta ahamiyat kasb etadi.

So'nggi tadqiqotlar maktabgacha yoshdagi bolaning faoliyatida o'ziga xos ko'rsatkichlarini aniqlashga qaratilgan. Bolalar tomonidan ijodiy faoliyat natijasida yaratilgan tasvirni kattalar tomonidan yaratilgan badiiy tasvir bilan aniqlab bo'lmaydi, chunki ular chuqur umumlashtira olmaydi. Ular yaratgan obrazlar qobiliyat va egallangan malakalarning umumiy rivojlanish darajasiga qarab ozmi-ko'pmi ifodali bo'ladi. Ijodkorlikning dastlabki davrida, tasvirning shakli juda ibtidoiy

bo'lsa, bola tasvirni jonli, konkret, faol deb hisoblaydi. Bu davrda yetarlicha vizual vositalarga ega bo'lmagani uchun u bu ta'sirchanligini tovushlar, imo-ishoralar va harakatlar bilan ifodalaydi.

Bolalar deyarli har doim asarga o'z munosabatini bildiradilar, uni tasviriy yoki boshqa vositalar orqali etkazishadi. Bu sizga bolaning chizilgan rasmini original, ifodali deb atash imkonini beradi. Ba'zi hollarda bolaning chizgan rasmi tushunarsiz xarakteriga ega bo'lishi mumkin.

Bu bola asosan biror joydan olingan soddalashtirilgan tasvirni ishlatganda sodir bo'ladi (masalan, u shartli ravishda qushni shomil bilan belgilaydi va hokazo). U ushbu ob'ektni mazmuniga ko'ra tasvirlash kerak bo'lgan belgi qo'yadi.

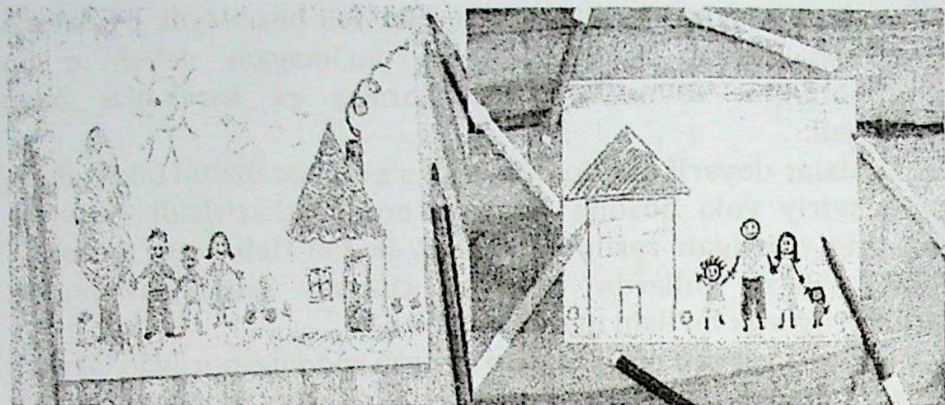
Keyin tasvir belgisi bilan almashtiriladi. Bunday belgining paydo bo'lishi ijodiy vizual qobiliyatlarning rivojlanishiga zarar etkazadi, chunki u bolani o'ylash, tasavvur qilish, tasavvur qilish zaruratidan xalos qiladi.

G'arb nazariyotchilarining fikricha, bola asarining badiiy-semantik qiymatiga emas, balki uning ramziy mohiyatiga e'tibor berish, uni bolaning ichki dunyosini uzatish deb hisoblash kerak. Belgilar ko'rinishidagi bunday uzatish shaxslar o'rtasidagi o'zaro tushunishga yordam beradi.

Gerbert Rid (Angliya) shunday deb yozadi: "Agar biz bolalarimizni o'z fikrlarini ramziy shaklda ifodalashga undamasak, biz kommunikativ tajribaning eng samarali vositalarini qo'llashda muvaffaqiyatsizlikka uchraydi".

Bolaga o'z g'oyalari ramziy tasvirining xuddi shunday nisbati AQSh, Italiya va Fransiyadagi ko'plab o'qituvchilar tomonidan qo'llaniladi.

Bu mamlakatlarda estetik tarbiyaning asosiy muammosi cheklangan ma'noda tushuniladi, ya'ni zamonaviy jamiyatda faqat o'z muhitiga tezda moslasha oladigan faol shaxsni tarbiyalash. "Ijodkorlik" atamasi pedagogikaga san'atdan ko'chirildi. Bu atama shaxsning ijodiy salohiyatini bildiradi.

Estetik tarbiya nazariyotchisi Viktor Louenfeldning fikricha, tug'ilishda har bir bola potensial yaratuvchidir, ammo hayot sharoitlari rivojlanish faolligiga yordam beradi yoki cheklaydi. Ba'zi nazariyotchilar ijodkorlikni biroz boshqacha tushunishga amal qiladilar, ular ijodkorlikning tug'maligini inkor etadilar, lekin ijodkorlikning tug'ma chegaralari haqida gapiradilar.

1.3-§. Maktabgacha yoshdagi bolalarni rasm chizishga o'rgatish

Barkamol shaxsni tarbiyalashda, bolani dunyoga kelganidan boshlab to voyaga yetguniga qadar bo'lgan davrdagi psixologik xususiyatlarini bilish tarbiyachilar, pedagoglar va psixologlar, ota – onalar uchun muhim ahamiyatga ega. Sababi, inson hayotining kelajagiga tamal toshi qo'yiladigan maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish, pedagogika, psixologiya, maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi va pedagogikasi fanlarining dolzarb muammolaridan biriga aylanib borayotganligi shubhasizdir.

Shu jihatdan qaraganda insonning shaxs sifatida shakllanishida uzluksiz ta'limning boshlang'ich va joiz bo'lsa, asosiy bo'g'inlaridan biri hisoblangan maktabgacha ta'lim tashkiloti muhim o'rin tutadi. Kelajagi buyuk davlatni bunyodga keltirish uchun har qanday davlatning fuqarosi dastlab oilada va so'ngra maktabgacha ta'lim muassasasida mukammal

tarbiyalanishi, shaxs sifatida to'laqonli shakllanishi imkoniyatlariga ega bo'lishi lozim bo'ladi. Qolaversa, Kadrlar tayyorlash sohasidagi davlat siyosati insonni intellektual va ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash bilan uzviy bog'liq bo'lgan, uzluksiz ta'lim tizimi orqali, har tomonlama barkamol shaxs-fuqaroni shakllantirishni nazarda tutadi.

Pedagogik, psixologik, fiziologik tadqiqotlardan ma'lumki, bolalarning dunyoqarashini asosiy qismi ularning maktabgacha bo'lgan yoshlarida shakllanadi. Shuning uchun ham bolaning maktab ta'limiga tayyorgarlik darajasi ma'lum ma'noda barkamol shaxsning tarbiyalash kafolatidir. Chizish - bu dunyoni tushunish va estetik idrok etish bilimlarini rivojlantirishning eng muhim vositalaridan biri, chunki u bolaning mustaqil, amaliy va ijodiy faoliyati bilan bog'liq. Maktabgacha yoshdagi rasm chizishni o'rgatish o'zaro bog'liq ikkita vazifani hal qilishni o'z ichiga oladi:

-birinchidan, bolalarda atrofda duniyoga, ularning tabiatiga, hayotimizdagi voqealarga hissiy munosabatni uyg'otish kerak;

-ikkinchidan, ularning vizual ko'nikma va qobiliyatlarini shakllantirish.

Chizish jarayonida bola kuzatish, estetik idrok, badiiy did, ijodiy qobiliyatlarni yaxshilaydi. Shuni ta'kidlash kerakki, deyarli barcha bolalar rasm chizishadi, lekin keyinchalik juda ozchilik rasm chizish bilan shug'ullanadi. Bu shuni anglatadiki, maktabgacha yoshda rasm chizish o'z-o'zidan maqsad emas, balki atrofimizdagi dunyoni tushunish vositasi bo'lishi kerak. Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarning noan'anaviy badiiy texnikalar yordamida rasm chizish muammosi bolalar tasviriy san'atining xususiyatlarini o'rganishga qiziqish va uning rivojlanishining tasvirga ega bo'lishiga bog'liqligi bilan belgilanadi. Biroq, so'nggi yillarga qadar bolalarni chizishga o'rgatish faqat bolalar tomonidan qo'lda texnikadan foydalangan holda haqiqiy rasm chizishni o'zlashtirish sifatida ko'rib chiqildi, uning xilma-xilligi faqat o'rganish xususiyatlarining xilma-xilligida namoyon bo'ldi, grafiklarning xilma-xilligi, shu jumladan bosib chiqarish texnikasi emas edi. Bolalar rasmida bolalar tomonidan tasvirlangan tasvirlar va ob'ektlarning ifodaliligini oshirish vositasi sifatida qo'llanilishi tekshirilmagan, bu esa ushbu usullarni maktabgacha ta'lim uchun

"noan'anaviy" deb atashga va ularni pedagogik ob'ekt sifatida tanlashga sabab bo'lgan.

Buyuk fransuz pedagogi Deni Didro shunday degan edi:

"Ular o'qish va yozishni o'rgatganidek, rasm chizishni ham o'rgatgan mamlakat tez orada barcha fanlar, san'at va hunarmandchilik bo'yicha barcha mamlakatlardan oshib ketadi". Bu g'oya bugungi kunda shunchalik dolzarb va to'g'ri ko'rinadiki, hech kim unga qarshi chiqishga jur'at etmaydi. Bunga yana bir misol, bolalarning psixologik sog'lig'ini saqlash uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida va umumta'lim maktabining zamonaviy sharoitlari, shuningdek, bola shaxsini maksimal darajada rivojlantirishga, uning zamonaviy madaniyat kontekstiga kirishiga yordam beradigan estetik potentsialdan yetarli darajada foydalanilmagan.

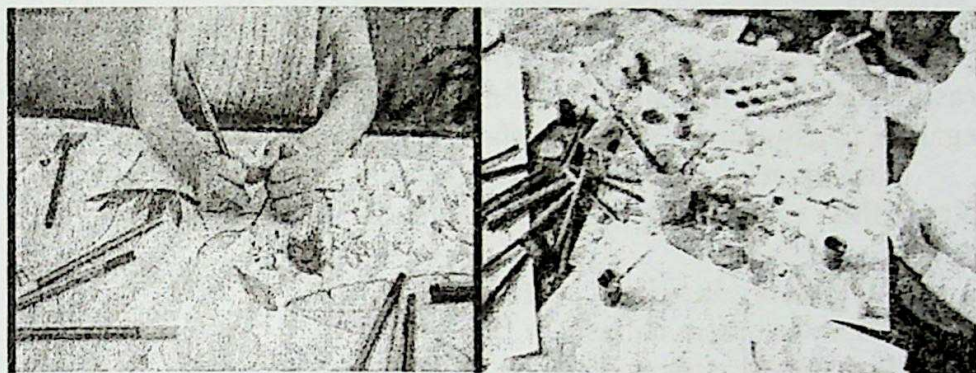
Inson o'z hayotining rassomidir, uni boshqalar qo'lga tutqazib bo'lmaydi. San'at bu hayotning mavzusi, uning motivlari va qadriyatlarini shakllantirish taraqqiyot negizidir. Zero arab rassomi Jubron Xalilni ushbu hikmati bunga dalildur, ya'nikim:

- "O'qiganing yodingdan chiqadi, yozganing yodingda qoladi, chizganing tafakkuringni yuksaltiradi".

Jubron Xalil 1883-yilda Lubnon (Livan) da tug'ilgan. O'n ikki yoshida ota-onasi o'z vatanidagi hukmdorlarning jabr-zulmidan, nohakligidan bezib, Amerikaga ko'chib ketadi. Borgan joyida yosh arab ziyolisini yorqin iste'dodini sezgan ma'rifatli ayol Elizabet Xaskell uni farzandidek ardoqlab, Parijga Inja san'at maktabiga o'qishga yuboradi. U yerda Jubron nozikta'b musavvir bo'lib yetishadi. U AQSh da yashovchi muhojir arab adiblarining ijodiy uyushmasiga yetakchilik qiladi. Uning bir qator kitoblarini arab tilidan I.Yu. Krachkovskiy va boshqalar tarjima qilishgan. Aynan san'at inson shaxsiyatiga ta'sir qiluvchi eng kuchli omil sifatida, estetik madaniyatini shakllantirishga yordam berishi mumkin, bu o'zlashtirilishi kerak bo'lgan umuminsoniy tajribadir.

Albatta, hamma bolalar ham rassom, haykaltarosh bo'lavermaydi, lekin ularning bemalol ijod qila oladigan, estetik dunyoqarashi shakllanadigan davr juda cheklangan. Faqat bolalik davrida vizual faoliyat shaxsiyat rivojlanishining etakchi yo'nalishi hisoblanadi. U orqali u atrofidagi dunyoni va unga munosabatini

idrok etadi va aks ettiradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda va boshlang'ich maktab o'quvchilari uchun men bosqichma-bosqich tushuntirish usulidan foydalanaman. Boshida - ob'ekt yoki hodisani yaxlit idrok etish, u qanday taassurotlarni uyg'otadi. Keyin ish tartibini aniqlashtirishdan boshlayman. Keyin tushuntirish va darhol ishning alohida qismlarini tasvirlash bo'yicha bolalar uchun mashqlar bajarish. Darsning ohirgi yarmini bolalarga rasm yoki haykalni mustaqil ravishda yaxshilash uchun qoldiraman. Yana bir samarali usul - dars ohirida bolalar o'z ishlari haqida hikoya tuzadilar. Ushbu texnika bir vaqtning o'zida bir nechta muammolarni hal qilish imkonini beradi. Birinchidan: bolalarni syujet asarini yaratishga yo'naltiradi. Ikkinchidan, u bolalarning xulq-atvorini tartibga soladi. Rasm chizishni tugatganlar hikoya ustida o'ylashadi va o'z ishlarini taqdim etadilar, sekinroq ishlaydiganlar esa ko'proq ishlash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

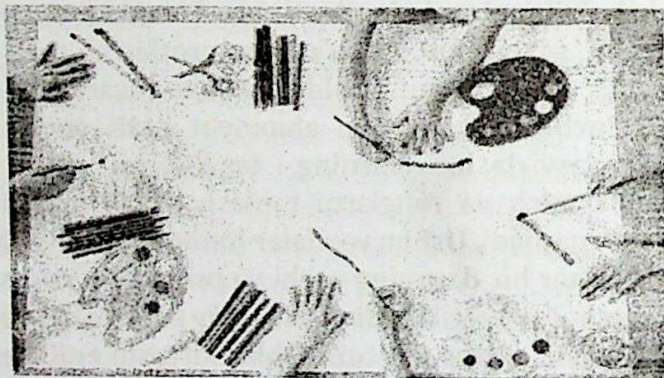
Texnik ko'nikmalarni rivojlantirish. Atrofdagi dunyoni idrok etishda hissiy sezgirlikni va o'z taassurotlarini turli xil ifoda vositalaridan foydalangan holda vizual asarlarda etkazish qobiliyatini tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. Narsa va hodisalarni tasvirlash, ularning tasvirlarini aniq shakllar yordamida yaratish va ranglarni tanlash orqali ifodali etkazish qobiliyatini o'rgatiladi. Ushbu vazifalar butun maktabgacha yoshda hal qilinadi va har bir davrning yoshi va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda belgilanadi. Zamonaviy hayot o'quv jarayonida o'z izini qoldirishi, o'ziga xos tuzatishlar kiritishi endi hech kimga

sir emas. Bizlar esa bolalarning ortib borayotgan foizi beqaror psixika va e'tibor etishmasligidan aziyat chekayotganini hisobga olishimiz kerak.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida o'tilgan tasviriy sa'natni har bir turi narsaning o'ziga qarab rasmini chizish, dekarativ rasm chizish, mavzu asosida rasm chizish va sa'nat haqida suhbat mashg'ulotlari bolalarning ijodiy qobiliyatlarini o'stirishga dunyoqarashning shakllanishida yordam beradi, ya'ni shaxsni har tomonlama kamolot sari yetaklaydi. Tasviriy san'atning asosiy vazifalaridan biri bolalarga estetik, xususan badiiy tarbiya berishdan iborat. Estetik tarbiya bolalarining hayotdagi, tabiatdagi, sa'natdagi, fan va ta'limdagi go'zalliklarni to'liq idrok etish qobiliyatini tarbiyalash. Go'zallik hislarning qalbiga, idrokka ta'sir etib ma'naviy dunyo qarashni boyitadi. Rasm chizish - predmet va hodisalarni grafika-rassomlik usulida tasvirlash bo'lib, uning asosi kolorit, shakl va kompozitsiyadir. Predmetni kuzatar ekanlar, bolalar rasmda uning xarakterli xususiyatlarini ifodalaydilar; badiiy obraz yaratar ekanlar, mazmunni aks ettirishni o'rganadilar; rasm chizish texnikasining boshlang'ich malakalarini asta-sekin egallab, naqshning ba'zi elementlarini o'zlashtiradilar.

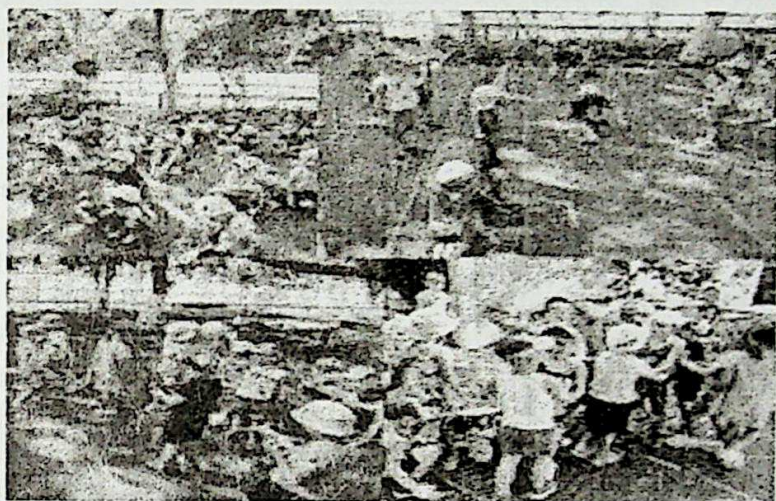
Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatishda rasm asosiy o'rin egallaydi va uchta turni o'z ichiga oladi:

- *Alohida predmetlarni chizish.
- *Mazmunli rasm chizish.
- *Dekoratativ rasm chizish.

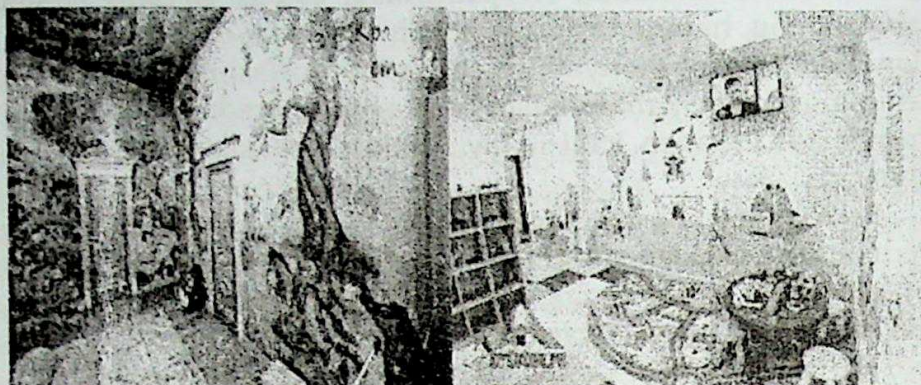
Tasviriy faoliyatga o'rgatishning asosiy vazifasi – tevarakatrofdagi borliqni tasavvur qilishda bolalarga yordam berish. Ularda kuzatuvchanlikni rivojlantirmoq, estetik go'zallik hissini tarbiyalamoq, hamda tasvirlab berish usullarini o'rgatmoqdir. Bu bilan birga tasviriy faoliyatning eng asosiy vazifasi-ma'lum bir yosh uchun mos tasviriy materiallari bilan turli xil predmetlarning turli timsollarini yaratish kabi ijodiy bolalarda shakllantirish amalga oshiriladi.

Psixologlarning tadqiqotlariga ko'ra, bitta predmetni boshqa predmetlar orasidan ajratib olish uchun bolaga shu predmetni idrok qilishda predmetning shaklini bilishga yordam berar ekan. Shakllarni tasvirlash jarayonidagi xatoliklar faqatgina bolaning noto'g'ri tushunchalari va ko'nikmalarning yetarli emasligi emas, balki predmetni to'g'ri idrok etishni bilmasligi bilan tushuntiriladi. Bolaning tasvirlay olish qobiliyati hali yaxshi rivojlanmagani uchun uning oldida fikr yuritib tasvirlash kabi qiyinchiliklari ham turadi.

Rassom predmetni tasvirlayotganda avval asosiy shaklning belgilarini qog'ozda belgilab oladi. Maktabgacha tarbiya yoshdagi bolaga, ayniqsa, 3-4 yoshli bolaga tasvirlashning bunday usuli juda qiyin, chunki u predmetni butunligicha tasavvur qila olmaydi. Unga predmetni asta-sekinlik bilan bir tomonga chizish osonroq. Tasvirlashning bu usuli bolaning ishini osonlashtiradi. oldin bitta

bo'lagini tanlab, naturadagi keyingi bo'lagini eslab yoki ko'rib shu bo'lagini bo'lakka bo'lib, rasm chizishni davom ettiradi.

Hamma yosh guruhlar uchun rasm chizish faoliyatiga o'rgatishning asosiy umumiy vazifalari quyidagilar:

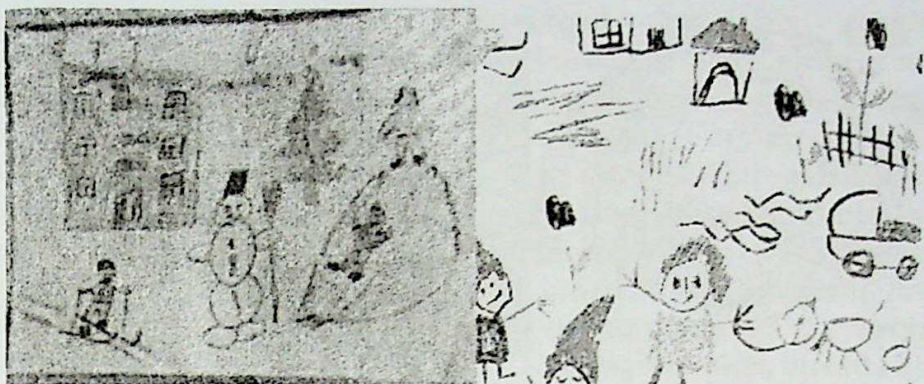
-predmetning shakli va tuzilishini tasvirlashga, ularning qismlarini o'zaro proporsiyalashni ko'rsatib berishga, harakat natijasida ularda o'zgatishlarda o'rgatish;

-tasvirlashni obrazli yorqin qiladigan ba'zi bir xarakterli qismlarni tasvirlashga o'rgatish;

-predmetning rangini, uning mazmuni va obraz xarakterini o'zaro birlashtirib berishga o'rgatish;

-bo'yoq, rangli qalam va boshqa materiallar bilan chizishda texnik ko'nikmalarni rivojlantirish.

Mazmunli rasm chizishning asosiy maqsadi bolaning atrof-muhitdan olgan taassurotlarini ifodalashga o'rgatishdir. Mazmunli rasm-bu bir necha mazmunning ma'lum rangda tasvirlanishini tushuniladi. Bolalar qaysi mazmun bo'yicha rasm chizadilar? Bolalar kichik hikoya, ertak asosida va bolalarni o'rab turgan tevarak-atrofni, tabiatni chizishga harakat qiladilar. Bolalar tomonidan chizilgan «Biz sayohatda» va «Erta bahor» rasmlari bunga misol bo'la oladi. Bolalar bilan olib boriladigan bunday mashg'ulotlar ularning har tomonlama kamol topishiga yordam beradi.

Bunda ham yonma-yon turgan 2-3 ta predmetni tasviriy o'rgatiladi. Mazmuni tasvirlashda predmetlarning bir-biridan ajratish uchun uning o'lchamini, fazodagi o'rinlariga qarab, predmetlarning katta yoki kichikligini o'rgatish kerak. Maktabgacha yoshdagi bola uchun predmetlar orasidagi fazoviy munosabatlarni farqlay olish juda qiyin. Mazmunli rasm chizishni, o'rgatishning umumiy vazifalari quyidagilar:

*Mavzuning mazmunini ifodalashga uning asosini ajratishga o'rgatish.

*Ob'ektlar orasidagi o'zaro aloqani tasvirlashga o'rgatish.

*Ob'ektlar orasidagi proporsional joylashuvni tasvirlashga va ularning fazodagi o'rinlarini ko'rsatishga o'rgatish.

Bola ko'rsatilayotgan rasmni aniq ko'rib chiza oladi, lekin uni yon tomonini, ustini chizishni bilmasligi mumkin. Ishlangan rasmlar namunasidan quyidagilarga alohida e'tibor berishlarini eslatish kerak. Masalan: predmetlarning proporsional, simmetrik joylanganligi uylar, daraxtlar, samolyotning parvoz qilayotganini chizdirish orqali bolalarda tahlil-sintez usulidan foydalanish muhimdir.

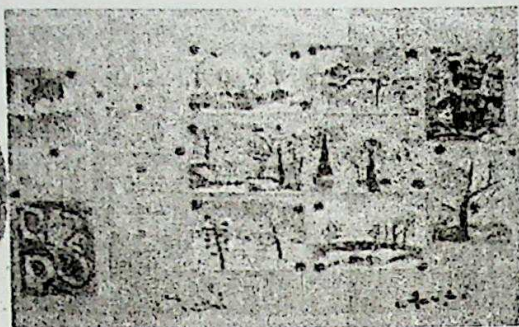
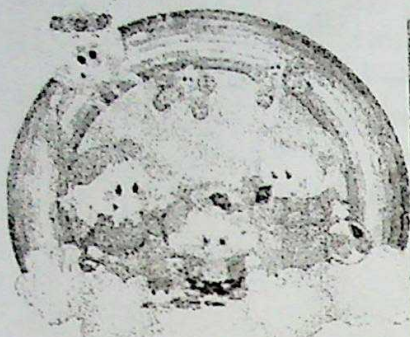
Yuqorida qayd qilinganidek, quyidagilarga ahamiyat berish kerak:

*Mavzuning mazmuni aniq bo'lishiga;

*Ob'ektlar orasidagi bog'lanishga;

*Ma'lum maqsadga yo'naltirilgan mavzu bo'lishiga e'tibor berish kerak.

Bu yoshdagi bolalarga rangli qog'ozlar berilib maqsad aytiladi.

Bolalar predmet va hodisalarni kuzatish va ko'rib chiqish jarayonida bolalar predmetni katta-kichik guruhlarga bo'lish, uni shaklini o'zgartirish, rangini turli-tumanliti bilan tasvirleydilar. SHuningdek, tasviriy faoliyat jarayonida bolalar turli xil material (qog'oz, mel, bo'yoqlar) bilan ularning o'ziga xos xususiyatlari, ular bilan ishlash texnikasi bilan tanishadilar, bu esa bolalarni aqlan o'sishiga sabab bo'ladi. Tasviriy faoliyat jarayonida bolalarda fikr yuritish operatsiyalari (tahlil, sintez, taqqoslash umumlashtirish) ni rivojlanishga imkon beradi, bu o'z navbatida bolalarni oqilona o'sishiga olib keladi.

Predmetlarni shaklini to'g'ri tasvirlashga o'rgatish uchun bolalarni qo'llarini shakliy harakat qilishga o'rgatish lozim. Bolalarni predmet shakli bilan qo'lning shakl harakatlari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rgatish lozim. Tarbiyachi predmetni tasvirlashga o'rgatishdan oldin, uni mashg'ulot oldidan ko'rib chiqadi, ya'ni kuzatish olib boradi. Bolalar jonu-dili bilan turli rangdagi ko'ptoklar, sharlar va archa munchoqlarini tasvirleydilar. To'g'ri to'rtburchak shaklini tasvirlashga bolalar bu guruhda qiynaladilar, shuning uchun bu shakl yilning 2-yarmida beriladi. Bolalar archa, daraxt tursa yiqilmas qo'g'irchoq, aravachani tasvirleydi. Ranglarni qizil, sariq, ko'k, yashil, qora, oqlarni bilishga o'rgatiladi. Shuningdek, rang aralashtirishlarni (pushti, havo rang va zarg'aldoq, jigarrang) tavsiya etish mumkin. Bu guruh bolalarini ranglarni to'g'ri atash va tasvirlash aniq talab etilmaydi, ammo tarbiyachi astasekin predmetlarni rang tusini haqqoniy tasvirlashga o'rgatib borishi kerak.

Bolalar tomonidan ishlanayotgan har bir rasmda predmetlarning hajmi, o'lchovlarini chamalash bilan birga u'zoq-yaqin, oldinma-ketin, ustma-ust, ketma-ket joylash mumkinligini tushuntirish kerak. Bu yoshdagi bolalar ayniqsa ertak mul'tifil'mlarni tomosha qilishni yaxshi ko'rganliklari sababli shu mavzudagi rasmlar chizishni yaxshi ko'radilar. Bola rasm chizishni varaqning eng chetidan boshlab chizish bilan birga predmetlarni joylanishini ko'rsatishi kerak va bo'yoqlarni tanlay olishi ham muxim ahamiyatga egadir. Bolani rasm mashg'ulotiga tayyorlash uchun unga kerakli rasm anjomlarini hozirlagan holda, bironta kuy eshittirib akvarel bo'yoq berib ma'lum mavzu va maqsad asosida rasm chizish ishini boshlash lozim. 5-6 yoshli bolalar rasmlarining mazmuni ancha boy bo'ladi. Bunda bolalar faqat predmetlarni chizishmaydi, balki predmetlarning atrofdagi sharoitni ham tasvirlaydi. Quyidagi vazifalari bor:

*Ob'ektlar orasidagi o'zaro mazmunan bog'liqlikni tasvirlashga o'rgatish. *Kompozitsion qobiliyatlarni rivojlantirish (bunda qog'ozda gorizontaal chizig'ini belgilab chizish).

1.4-§. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tasviriy san'at asarlari bilan tanishtirish

Bolalarni estetik tarbiyalash muammosi, mening fikrimcha, bizning davrimizda eng dolzarb muammolardan biridir. Buning sababi shundaki, atrofdagi dunyoda hamma narsa estetik jihatdan to'g'ri ko'rinishga ega emas va har bir yaratilgan san'at asari e'tiborga loyiq emas. Bolaga estetik tarbiya berishning eng muhim vositasi tasviriy san'atdir. U bilan bola o'sadi, o'rganadi, hissiy tajribasi va hissiy madaniyatini boyitadi.

San'at kognitiv faollikni, bolalar nutqi va aqliy jarayonlarini rivojlantirishni rag'batlantiradi, ularni ijodkorlikka undaydi. Aynan san'at maktabgacha yoshdagi bolaning hissiy va ijodiy boshlanishini rivojlantiradi. Rasmlar yordamida bolalar atrofdagi dunyo va tabiatning uyg'unligini tushunishni o'rganadilar. Maktabgacha yoshdagi bolalarni rasm hamda san'at bilan tanishtirish ular haqidagi tasavvurlarni boyitish imkonini beradi. Ularning nomlarini eslab qolishga, qiyosiy tavsif berishga va

ma'lum bir asar haqida shaxsiy fikrlarini bildirishga o'rgatadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar o'zlari yoqtirgan rasm, unda tasvirlangan narsalar, odamlar yoki tabiat haqida o'z fikrlarini bildirishga qodir. Ular rasmda tasvirlangan hodisaga qiyosiy baho berishlari mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni taniqli rassomlarning rasmlari bilan tanishtirish uchun ishim mavzusini bejiz tanlaganim yo'q. Ular o'qishni o'rgangan bolalar o'z xalqining tarixi, urf-odatlar haqida bilib olishlari mumkin bo'lgan o'ziga xos kitobdir. Ushbu yo'nalishni tanlashga o'qituvchilarning, ota-onalarining estetik rivojlanish sohasidagi faoliyatini kuzatish sabab bo'ldi.

Turli yoshdagi bolalarni san'at asarlari bilan tanishtirish, ularning to'liq ijodiy faoliyati uchun rivojlanayotgan muhitni yaratish, bolalarning san'at haqidagi bilimlari va g'oyalarini shakllantirish uchun o'qituvchilar va ota-onalarning birgalikdagi faoliyatida faolligini rag'batlantirish edi.

Muammo shundaki, ota-onalar muzey va san'at ko'rgazmalariga kamdan-kam tashrif buyurishadi, bolalarni rasmlar yoki boshqa san'at asarlari bilan tanishtirmaydilar.

Ko'pgina bolalar rassomlarning ismlarini va ularning ishlarini bilishmaydi, ular manzara yoki natyurmortni ajrata olmaydi. Shunga asoslanib, men ushbu mavzu bo'yicha ishning uchta asosiy yo'nalishini aniqladim:

- tasviriy san'at janrlari bilan tanishish;
- bolalarning estetik didini, qiziquvchanligini, kuzatish va tasavvurini shakllantirish;

-bolalarning o'z ijodiy ishlarini yaratish uchun rasm chizish ko'nikmalarini oshirish.

Buning uchun quyidagi vazifalarni ishlab chiqdim:

1. Bolalarni rasm va san'atning turli turlari bilan tanishtirish.

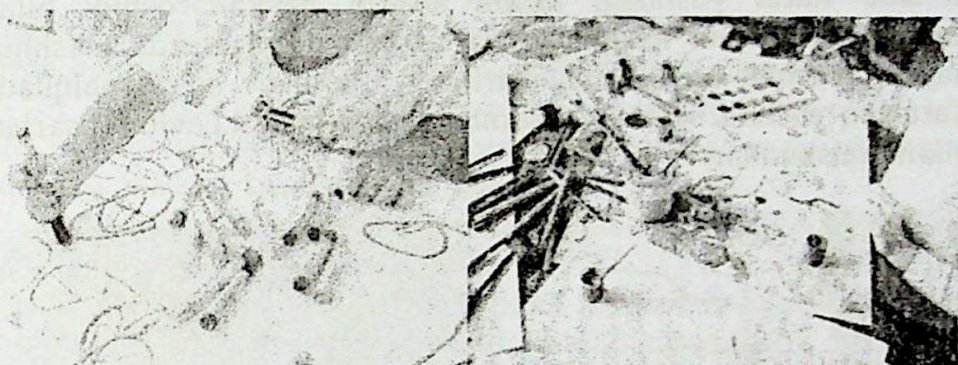
2. Bolalarda samarali faoliyat bilan shug'ullanish istagini rivojlantirish.

3. Bolalarda individual ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish.

4. Bolalar, tarbiyachilar, o'qituvchilar va ota-onalarning birgalikdagi faoliyatini rivojlantirishga ko'maklashish.

5. Bolalar ijodiga ehtiyotkorona va hurmatli munosabatni tarbiyalash.

Ushbu mavzu bo'yicha barcha tadbirlar bolalar bog'chasining ikkinchi kichik guruhidan boshlab va bolalar maktabni tugatgunga qadar bolalar bilan tashkil etilgan va maktabgacha yoshdagi bolalar uchun badiiy asarlarga qo'yiladigan talablarga muvofiq bosqichma-bosqich qurilgan.

San'at asarlarini tanlashda qo'yiladigan talablar:

1. Asarlar tarbiyaviy xususiyatga ega bo'lishi kerak.

2. Bolalar uchun tushunarli bo'lishi kerak.

3. Asarlarda asosiy voqealarni aniq ajratib ko'rsatish kerak.

Bularning barchasi bolalarda kelajakda ularning atrof-muhitga munosabatini shakllantirishga yordam beradigan axloqiy tuyg'ularni uyg'otish uchun zarurdir.

Bolalarni san'at bilan tanishtirish usullari va usullari bolalarning yoshi ulg'ayganligi sababli murakkablashadi:

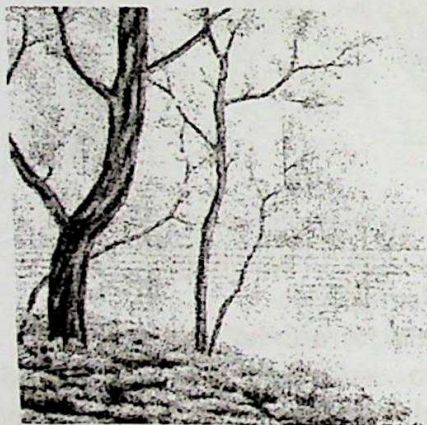
1. Kitob grafikasi (kitob rasmlari) bilan tanishish.

2. Xalq o'yinchoqlari bilan tanishish.

Bolalarga badiiy asar mazmunini, muallifning niyatini tushunishga, ifoda vositalarini ko'rishga o'rgatiladi. Bolalar grafika, rangtasvir, amaliy san'at, kichik haykaltaroshlik va me'morchilik kabi san'at turlari bilan tanishtiriladi. Kitob grafikasi bilan tanishish darsda ham, bo'sh vaqtlarda ham o'tadi. Grafik rassomning ijodiy uslubiga e'tibor berish muhimdir. Grafik tasvirlar bilan tanishish 2 bosqichdan iborat:

- asosiy narsani sezishni o'rganish;
- biz tafsilotlarga e'tibor beramiz.

Katta guruhdagi san'at va hunarmandchilik bilan tanishish milliy xalq hunarmandchiligi haqidagi hikoyalarga asoslanadi. U qerda paydo bo'lgan, qayerda qilingan, hunarmandchilik texnologiyasi va hokazo. Bunda 2 turdagi o'yinchoqlarni solishtirish usuli qo'llaniladi. Illyustratsiyalar, diafilmlar, slaydlar, taqdimotlar, otkritkalarini ko'rish bolalar bilan ishlash texnikasi bo'ladi. Katta yoshdagi kichik shaklli haykaltaroshlik bilan tanishish mashhur kartinalar, asarlar bilan tanishishda mashhur haykaltaroshlik kompozitsiyalarining albomlari ko'rib chiqiladi. Kattaroq yoshda bolalar rassomlar I.I.Shishkin, I.Levitan asarlari bilan tanishadilar.

Tayyorlov guruhida bolalarni allaqachon mavjud tajribasi va mazmuni va maqsadi jihatidan murakkabroq badiiy asarni idrok

etishga psixologik tayyorgarligi asosida san'at bilan yaqindan tanishtirish bo'yicha chuqurroq ishlar olib boriladi.

1. Kitob illyustratsiyasi rassomning tasvirning ifodaliligiga qanday erishishi, rang va shakldan foydalanishi bilan tanishtiradi. Bolalar o'zlarining ijodiy uslublari bilan ajralib turadigan rassomlarning rasmlarini solishtirishga o'rgatiladi. An'anaviy savollarga qo'shimcha ravishda, bolalarga boshqa xarakterdagi savollar beriladi. Masalan: Rasmga qarab nima deb o'ylaysiz yoki eslaysiz? Rasmga qaraganingizda qanday kayfiyat paydo bo'ladi?

2. Bolalarni tasviriy san'at janrlari bilan tanishtirish 3 yo'nalishda olib boriladi.

Portret: rasm muallifi, uning nomi bilan tanishish. Bolalar va mashhur kishilarning portretlari ko'rib chiqiladi.

Manzara: bolalarning diqqatini rang, rang, kun vaqti, ohang, kompozitsiyaga qaratadi. Rasmni ko'rishda musiqa va san'at asaridan foydalanish mumkin.

Natyurmort: bolalarning diqqatini rang, shakl, kompozitsiya, rang berish va uy-ro'zg'or buyumlariga qaratadi. Ishda natyurmort tarkibini aniqroq tushuntirish uchun flanelgrafdan foydalaniladi.

3. Tayyorlov guruhida badiiy hunarmandchilik bilan tanishish xalq hunarmandchiligining 2-3 turini chuqurroq o'rganish bilan amalga oshiriladi. Ish usuli - bu san'at tarixi hikoyasi.

4. Kichik shakllardagi haykallar bilan tanishish katta guruh bolalari bilan ishlashga asoslanadi.

5. Tasviriy san'at janrlari bilan ishlashda bolalar bilan ishlashga yangi mavzular qo'shiladi: kundalik, mifologik syujetlar. Bolalarni hayvonlar va marinistik rassomlar (Charushin, Aivazovskiy) bilan tanishtirish ishlari olib boriladi.

Shunday qilib, biz xulosa qilishimiz mumkin: tasviriy san'at turi - bu rassom yoki haykaltarosh tomonidan qo'llaniladigan usullardan foydalangan holda, real hayotni tekislikda yoki ob'ekt hajmida tasvirlash usuli.

Bolalarda estetik tuyg'ularning rivojlanishi ularni turli xil ta'riflar bilan belgilash mumkin bo'lgan ob'ekt va uning individual xususiyatlarini estetik baholashga olib keladi: ulkan, nafis, engil, quvnoq, bayramona, jonli va boshqalar. Estetik tarbiya uchun. Bolalar va ularning ko'rish qobiliyatini rivojlantirish uchun tasviriy

san'at asarlari bilan tanishish katta ahamiyatga ega. Rassomlik, haykaltaroshlik, arxitektura va amaliy san'at asarlaridagi tasvirlarning yorqinligi, ta'sirchanligi estetik tajribani keltirib chiqaradi, bolalarga hayot hodisalarini chuqurroq va to'liqroq idrok etishga va chizmalarda, modellashtirishda, qo'llashda o'z taassurotlarining obrazli ifodasini topishga yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda rasmning natyurmort, manzara, portret, ertak epik janri kabi janrlaridan foydalaniladi.

Natyurmortda tasvirlangan predmetlarni ikki katta guruhga bo'lish mumkin: tabiiy ob'ektlar (gullar, mevalar, baliqlar, qushlar, mayda hayvonlar, hasharotlar hamrohligidagi o'yinlar) va inson qo'li bilan yasalgan buyumlar (asboblari, uy-ro'zg'or buyumlari, san'at asarlari).

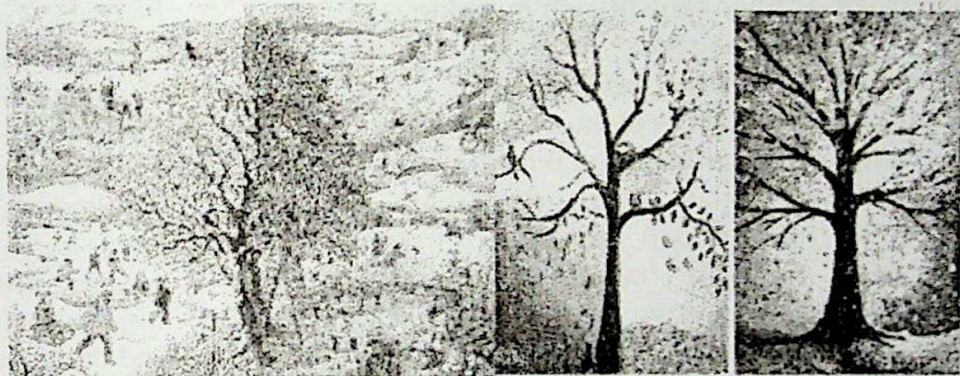
Natyurmort turlari.

Bir tartibli (bir turli) natyurmortda bir xil turdagi ob'ektlar tasvirlangan: faqat sabzavotlar, faqat mevalar, faqat rezavorlar, qo'ziqorinlar, gullar va boshqalar. Agar rasmda ob'ektlar (sabzavot va mevalar, gullar va mevalar, idish-tovoqlar va sabzavotlar, qurol va gullar va boshqalar) ko'rsatilgan bo'lsa, biz shartli ravishda bunday natyurmortni mazmunan aralash deb belgilaymiz. Tasvirlarda, agar biron bir syujet bo'lsa, biz ularni shartli ravishda syujet sifatida belgilaymiz. Syujet natyurmortda tirik mavjudotlar: qushlar, hayvonlar, odamlar tasvirlangan natyurmortlar mavjud. Bolalarni natyurmort bilan tanishtirishni 2-kichik guruhdan boshlash mumkin. Ushbu bosqichda o'qituvchining asosiy vazifasi - bolalarda qiziqish uyg'otish, ular tasvirda tanilgan ob'ektlarga hissiy munosabat, rasmga qoyil qolish istagi, uni diqqat bilan tekshirish. Rassom bizni xursand qilish, zavqlanish uchun suratlar chizayotgani haqida bola umumiy tasavvurga ega bo'lishi kerak; atrofimizdagi narsalarning go'zalligiga, ularning xususiyatlariga e'tibor berib (chiziqlarning silliqligi va yumaloqligi yoki aksincha - aniqlik va konstruktivlik, narsalarning mo'rtligi yoki mustahkamligi, sabzavot, meva yoki rezavorlarning yumshoqligi, shiraliligi, pishganligi), ularning sirtining sifati (momiqlik yoki silliqlik, rangning yorqinligi yoki nozikligi va boshqalar). Bu yoshdagi bolalarga bir turdagi natyurmortlar taklif etiladi. Rasmda

tasvirlangan narsalar bolalarga tanish bo'lishi kerak, ular hayotda ular bilan tez-tez uchrashadilar. Bu mevalar, sabzavotlar, mevalar, gullar, qo'ziqorinlar. Rasmda tasvirlangan narsalar ko'p bo'lmasligi kerak, odatda bittadan beshgacha, bitta yoki ikkita katta, qolganlari tasvirni to'ldiradi.

O'rta maktabgacha yoshdagi bolalarni natyurmort bilan tanishtirish vazifalari biroz murakkabroq. Biz bolalarda go'zal rasmga faol qiziqish va hissiy sezgirlikni uyg'otishda davom etamiz, lekin biz allaqachon ular uchun har xil turdagi natyurmortlarni tanlaymiz. Biz bolalarda natyurmort haqida rasmning maxsus janri, uning turlari - mazmunan ham, badiiy ifodalash vositalarida ham bir-biridan farq qiladigan g'oyalarni shakllantiramiz.

Katta guruhda bolalarni natyurmort bilan tanishtirish ishlari davom etmoqda, ammo murakkabroq darajada. Bolalarga mazmuni jihatidan murakkabroq turli xil natyurmortlar taklif etiladi: bir turdagi, lekin nafaqat gullar, mevalar, turli xil oziq-ovqatlar, balki uy-ro'zg'or buyumlari, mehnat, san'at asarlari, kiyim-kechak va boshqalar; aralash tipdagi natyurmortlar, syujetli natyurmortlar.

Peyzaj - tasviriy san'atning eng hissiy, eng lirik janrlaridan biri bo'lib, uning mavzusi tabiatning dastlabki yoki inson tomonidan o'zgartirilgan tasviridir. Bolalarni landshaft janri bilan tanishtirish ularning hissiy va estetik rivojlanishiga hissa qo'shadi, tabiatga, uning go'zalligiga mehribon va ehtiyotkor munosabatda bo'lishni tarbiyalaydi, o'z vataniga, ona yurtiga samimiy mehr- muhabbat

tuyg'usini uyg'otadi. Peyzaj rasmida har biri bitta fasl tasviriga bag'ishlangan bir nechta suhbatlar o'tkazish yaxshidir. Siz nafaqat rasmlarning reproduksiyalarini, balki kitoblardagi rasmlarni ham ko'rsatishingiz kerak. Har birini alohida stendga qo'yib, alohida ko'rsatish kerak. Bitta rasmdagi suhbat o'tkazilganda, u ikkinchisiga almashtiriladi.

Bir darsda bolalar 3-4 ta rasmni diqqat bilan va qiziqish bilan tekshirishlari mumkin. Guruh xonasida, ba'zan zalda rasmlarning reproduksiyalari, kitoblardagi illyustratsiyalar ko'rgazmalari vaqti-vaqti bilan tashkil etilishi kerak. Bolalar dastlab o'qituvchi rahbarligida ko'rgazmani uyushqoqlik bilan tomosha qiladilar, so'ngra o'zlari kelib, o'zlariga ko'proq yoqqan, qiziqtirgan rasmlarni tomosha qilish imkoniga ega bo'ladilar.

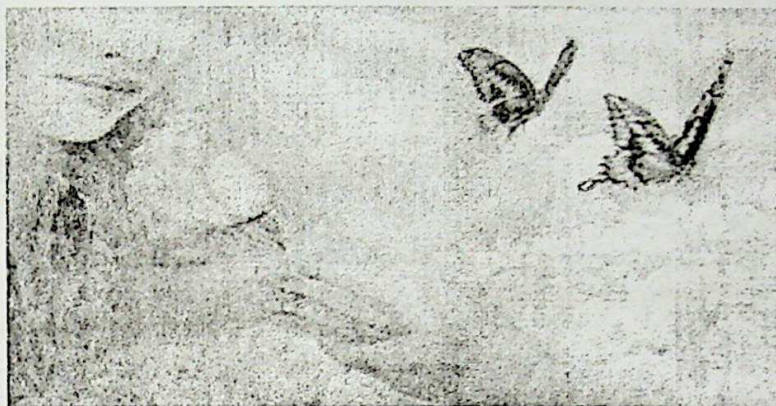
Bunday ko'rgazma bilan tahminan ikki haftalik tanishuvdan so'ng, bolalarga rasm chizish uchun mavzu taklif etiladi, masalan, bir fasl haqida. "Oltin kuz", "Kech kuz", "Qorli qish", "Erta bahor", "Daraxtlar, butalar, maysalarda gul ochdi".

4-5 yoshli bolalarning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda, tabiatning bolalar tomonidan hayotda kuzatilgan ko'rinishlari (kuz, qish, bahor, qishloq, shahar landshafti) yorqin tasvirlangan landshaftlar bilan tanishtirish mumkin.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalarga (5-6 yosh) o'tish davri mavsumida tabiatni tasvirlaydigan landshaftlar taklif qilinishi mumkin (masalan: erta kuz, oltin kuz, kech kuz). Siz bolalarni kunning turli davrlarini, turli ob-havo sharoitlarini tasvirlaydigan landshaftlar bilan tanishtirishingiz mumkin. Bolalarning rangtasvirning ifodali vositalari - rang, kompozitsiya, rasm chizishda yo'nalishi ham murakkablashmoqda. 6-7 yoshda biz bolalarni landshaftning san'at, kosmik, ertak, tarixiy kabi turlari bilan tanishtiramiz, ularni peyzajning tasviriy tilidan foydalangan holda rassomlarning ba'zi "sirlari" bilan tanishtiramiz. Biroq, har doim bolalarning imkoniyatlaridan kelib chiqish kerak va o'qituvchining vazifasi bu imkoniyatlarni aniqlashdir.

Peyzaj rasmidan tashqari, katta maktabgacha yoshdagi bolalar portret san'ati bilan tanishadilar. *PORTRET* - bu haqiqatda mavjud bo'lgan shaxs yoki odamlar guruhining tasviri. Portret so'zi fransuz tilidan tarjima qilinganda tasvirlangan shaxsning "*iblisdagi*

shaytonni ko'paytirish" degan ma'noni anglatadi. Bu janrning asosiy jihati shundaki, u bizga nafaqat insonning tashqi qiyofasini, balki uning xarakterini, kayfiyatini, ichki dunyosini, shaxsiyatini, yoshini ham yetkazadi.

4-5 yoshli bolalarni portret bilan tanishtirish ular natyurmort va landshaft janrlarini o'zlashtiradi. Bu yoshdagi bolalar ayol, erkak, bolalar portretlari bilan tanishadilar, bu janrning xususiyatlari, uning boshqa rangtasvir turlaridan farqlanadi.

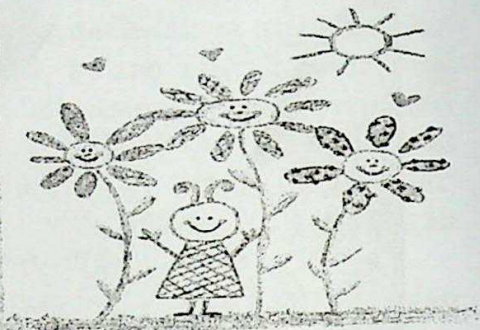
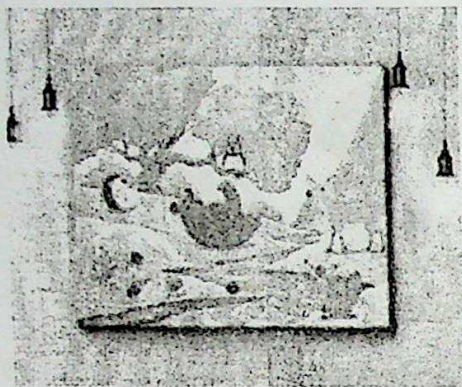
5-6 yoshli bolalar kostyumli, oilaviy portret, avtoportret bilan tanishadilar. Bu yerda bolalarning shaxsning emotsional holatini, mimika, imo-ishoralar, gavdalar birligi, portretni tavsiflashda atrof-muhitning rolini tushunishga alohida e'tibor beriladi.

6-7 yoshli tayyorgarlik guruhida bolalar shaxsning (qirol, dehqon ayol, zodagon ayol) va kasbiy faoliyatini (rassom, yozuvchi, shifokor) mavqeini tavsiflovchi ijtimoiy portret bilan tanishadilar.

Nafaqat hissiy holatga, tasvirlanganning tabiatiga, balki insonning ijtimoiy mavqeini ta'kidlaydigan kiyimga va tasvirni chuqurroq ochishga yordam beradigan muhitga ham e'tibor bering. Portret - rangtasvirning murakkab janri. Shuning uchun bolalar bilan uzoq muddatli ishlash talab etiladi, uning mazmuni ikkita yo'nalishni o'z ichiga oladi.

Birinchi yo'nalish - inson, uning his-tuyg'ulari, his-tuyg'ulari, hayot hodisalariga axloqiy munosabati, bu munosabatning ichki va tashqi ko'rinishi haqida g'oyalarni shakllantirish.

Ikkinchi yo'nalish - bolalarda portretning tasviriy tasviri tilini tushunishni bosqichma-bosqich shakllantirish. Birinchi yo'nalishdagi ishlar turli sinflarda, o'yinlarda, kundalik faoliyatda amalga oshiriladi.

Katta guruhdan biz bolalarni ERTAK-EPIK janr bilan tanishtiramiz.

Ertak va dostonlarga asoslangan kartinalar voqea-hodisalar munosabatini, badiiy obrazlarni aks ettiruvchi syujet-tematik kartinalar bo'lib, bunda syujet-kompozitsiya markazi doimo yorqin, batafsil yoritilgan, yo o'lchami, rangi, yo tasvir qurilishi bilan ta'kidlangan. Rassomning barcha ekspressiv vositalari asarning asosiy g'oyasini ifodalashga qaratilgan.

Albatta, naqqoshlikda ertak yoki dostonni barcha o'ziga xos jihatlari bilan tasvirlash mushkul, lekin rassomlar ulardan ba'zilariga xiyonat qilishga muvaffaq bo'lishadi. Bolalar bilan ertak mavzulari bo'yicha reproduksiyalarni ko'rib chiqishda fantaziya va ertak elementlarini ta'kidlash kerak. Epik hikoya asosida yaratilgan kartinalarda tasvirning tarixiy to'g'riligiga e'tibor qaratish bilan bir qatorda, mavjud fantastika va mubolag'a unsurlarini ham qayd etish maqsadga muvofiqdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ertak epik rasm bilan tanishtirish ma'lum bir sxema bo'yicha amalga oshiriladi:

1. *Dastlabki ish:* bolalarga o'rganilayotgan rasimga oid ertak (doston) aytib berish.

2. Ertak (epos) mohiyatini, uning bosh qahramonlarining tabiatini oydinlashtirishga qaratilgan suhbatni o'tkazish, unga illyustratsiyalarni tekshirish.

3. Badiiy-o'quv o'yinlarini o'tkazish.

4. *Rasm ustidagi asosiy ish*: rasmni tekshirish, rasm mavzusi bo'yicha og'zaki chizish.

5. *Bosh qahramonlar tahlili*: bolalar e'tiborini qahramonning holatiga, qo'llari, oyoqlari, boshi, yuz ifodalariga qaratish.

1.5-§. Maktabgacha yoshdagi bolalarni applikatsiya ishlariga o'rgatish

Applikatsiya (lotincha "application" - ilova) rasm uchun fon vazifasini bajaradigan qog'oz, mato yoki boshqa materiallar elementlarini asosga qo'llash, birlashtirish orqali tasvir olinadigan vizual texnikaning bir turi hisoblanadi. Bunda ikki turdagi dastur texnikasi qo'llaniladi:

-an'anaviy ya'ni qog'ozdan bu erda tasvirlar tekis, hajmsiz yaratilgan;

-noan'anaviy, buning uchun turli xil materiallar jumladan, mato, don, makaron va boshqalar ishlatiladi.

Texnikalarning har biri, o'z navbatida, turlarga bo'linadi. Applikatsiya turlarini tasvir hajmining mavjudligi yoki yo'qligi, ishlab chiqarish materiali, rangi bo'yicha tasniflash mumkin. Bundan tashqari, applikatsiyalarni mavzuga (figuralar kesiladi va yopishtiriladi), syujetga (bir nechta qismlar bir elementga birlashtiriladi) va idish-tovoqlar, ramkalar va boshqalarni bezash uchun ishlatiladi. Applikatsiya ishiga o'rgatishning asosiy maqsadi - tevarak-atrofdagi borliqni tasavvur qilishda bolalarga yordam berishdan iborat. Ularda kuzatuvchanlikni rivojlantirmoq, estetik go'zallik hissini tarbiyalamoq, hamda tasvirlab berish usullarini o'rgatmoqdir. Bu bilan birga tasviriy faoliyatning eng asosiy vazifasi - ma'lum bir yosh uchun mos tasviriy materiallari bilan turli xil predmetlarning turli timsollarini yaratish kabi ijodiy bolalarda shakllantirish amalga oshiriladi.

Kichik guruhlarda applikatsiya qilishga o'rgatish. Applikatsiya so'zi lotincha so'zdan olingan bo'lib, «joylashtirish» degan ma'noni

anglatadi. Applikatsiya tasviriy faoliyatning bir turidir. Applikatsiyada ishlatiladigan ashyo o'ziga xosligi bilan ajraladi. Qog'oz, somon, quritilgan o'simlik o'ramga joylashtirilib, turli xil yelimlar bilan yopishtiriladi.

Mato, charm, jun, paxmoq – ularga esa tikiladi. Applikatsiya bir xil rangli yoki rangli bo'ladi. Bir xil applikatsiya grafik tus bersa, ko'p ranglisi esa go'zallikni aks ettiradi. Applikatsiyaing chamalash asosiy belgisi bo'lib hisoblanadi.

Kattalar uchun oddiy hisoblangan bu malaka qator harakatlarni ketma-ket bajarishdan iborat bo'ladi, ya'ni mo'yqalamni to'g'ri ushlab, unda ozgina yelim olish, shaklni teskarisi bilan qo'yib, yelimni butun shaklga tekis qilib surib chiqish, surayotgan chap qo'lining barmog'i bilan shaklni tutib turish, so'ng mo'yqalamga ehtiyotkorlik bilan qo'yib, shaklni sekin rang tomoni bilan o'girib, qog'oz varog'ining kerak joyiga qo'yish va salfetka yordamida sekin bosish, chetlaridan chiqib ketgan ortiqcha yelimni sekingina artib olishdan iborat. Bu yoshdagi bolalarga ana shu harakatlarni egallab olish, albatta oson emas. Eng sodda shakl - kvadrat va doira uning uchun shu shakllardan ishni boshlash lozim. Yil davomida bolalar shu shakllarni nomini to'g'ri aytishni egallab olishlari lozim. Lekin butun yil davomida o'tkaziladigan applikatsiya mashg'ulotlarida faqat shu shakllar bilan kifoyalanib qolish bo'lmaydi. Bu guruhda bolalarda dastlab bir; keyin 2-3 qismdan tuzilgan predmetlarni (qo'ziqorin, bayroqcha, qorbobo, uy) yopishtirishga o'rganadilar. Shuningdek, yil ohiriga borib bolalar olti-etti xil rangni qizil, ko'k, sariq, yashil, jigarrangni to'g'ri aytib berishlari lozim. Bu guruh bolalariga qaychi berilmaydi, chunki bolalarning qo'l harakati yetarli taraqqiy etmagan va hali qurish nazorati yetarli bo'lmaganligi sababli bolalar qo'lidagi qaychi xavf tug'dirishi mumkin. Maktabgacha ta'limda applikatsiya mashg'ulotlari birinchi kichik guruhdan boshlab olib boriladi. Bu guruhda barcha mashg'ulotlarda bolalar kattalar tomonidan qilib berilgan tayyor shakllarni qog'ozga to'g'ri, turli xil joylashishda terib chiqib va yopishtirishga qaratilgandir.

O'rta guruhda applikatsiyaga o'rgatish. Bola hayotining 5 yoshida ham psixologik, ham jismoniy tomondan o'sadi. Bu esa bolaning applikatsiya bo'yicha bajaradigan ishning sifat jihatidan

o'zgarishiga olib keladi. Bolalar tuzilish jihatdan ancha murakkab bo'lgan predmetlarni tasvirlashga o'rganadilar. O'rta guruh bolalari kichik guruhga nisbatan malaka va ko'nikmalarini ancha egallagan bo'ladilar. Bu guruh bolalari 2-3 qismli emas, balki 4-5 qismdan iborat predmetlarni tuzishga o'rganadilar. Dastlab, bu guruhga qaychi bilan ishlash kiritiladi. Bolalar qaychini to'g'ri ushlashga, uni richagini yopishga va ochish to'g'ri qirqim olishga o'rganadilar. Buning uchun oldin eskiz, keyin esa enli yoki keng qog'oz lentalar qirqishga o'rganadilar. Yopishtiriladigan qismlar soni ham ko'payadi, masalan: uychani tasvirida faqat devori emas, balki eshik va derazalarni ham tasvirlaydilar. Shakl va rang bilan ishlash ham rivojlanadi: to'rtburcha, kvadrat, doira, uchburchak, pushti rang, kulrang, havo rang va boshqalar. Bu guruhda qog'oz varag'ida to'g'ri mo'ljallashga o'rganadilar va quyidagi tushunchalar bilan tanishib boradilar. Masalan, orasida, chekkada, bir xil masofada va boshqalar. O'rta guruhda tarbiyachi o'zining asosiy diqqatini bolalarni qaychi bilan ishlashga qaratiladi. Yil davomida tarbiyachi bolalarni qirqishning turli usullari bilan tanishtiradi. Tarbiyachi qaychini, qog'ozni to'g'ri ushlashga o'rgatib boradi.

Tarbiyachi bu guruhda ham hilma-xil metod va usullardan foydalanadi. Muhim bo'lgan metodlardan biri retseptiv metod hisoblanadi. Bu metod tasviri lozim bo'lgan predmetni har tomonlama ko'rib chiqish va tahlilni o'z ichiga oladi. Tarbiyachi bu guruhda ko'proq bolalarning o'zlariga tasvirlanayotgan predmeti haqida gapirib berishni, uning sifat, belgisini konkret aytib berishga, tasviriy yo'llarini mustaqil bilishga o'rgatib boradi.

Dastlabki mashg'ulotlarda tarbiyachi qaychi bilan qanday ishlash kerakligini ko'rsatib beradi (richagini ochib, yopishni qanday, qayerdan ushlashni ko'rsatib beradi). Qog'oz qirqishni bolalarga namoyish qilish orqali qaychini oldingi qanday qilib harakat qilishni ko'rsatadi. Bolalarni kvadratlardan doiraviy shakllar qirqishda ularning faqat burchaklarini qirqish kerakligini ko'rsatish kerak va qog'ozni qo'lda biroz harakat qildirish kerakligini namoyish qilib beradi. Bu usulda bolalarga oq qog'oz, so'ng rangli qog'oz berish tavsiya etiladi.

Agarda murakkab applikatsiyani tuzish kerak bo'lsa, tarbiyachi flanigrafdan o'sha narsani illyustrativ rasmlarni ko'rib

chiqishni taklif etish mumkin. Masalan: qo'ziqorin, uning oyoqchasi va shapkachasi bor, oyoqchasi pastda, shapkasi yuqorida joylashgan. O'rta guruhda bolalar tayyor shakllardan applikasiya tuzish bilan birga o'zlari ham mustaqil qirqib yopishtiradilar. Naturani tahlil qilishda bolalarni diqqati faqatgina rang va shaklga tortilmay, balki qismlarning o'lchami va soniga ham tortiladi. Masalan, uyni yopishtirish. Uning devor, tom va oynaga mos bo'lgan o'lchamdagi rangli qog'ozlar beriladi. Bu guruhda naturani ko'rib chiqish namunasi bilan birga olib borilishi shart emas. Namunani tahlilini o'zi yetarli bo'ladi. Namunani qurib chiqishda tarbiyachi bolalarining diqqatini uni yaxshlab qurib chiqishga tortib, quyidagi savollarni beradi: Predmet qanday shakllardan tuzilgan? Bu qanday shakl? Rangi qanday?

Katta guruhda applikasiya qilishga o'rgatish. Bola hayotining 6-yilida kuzatishlar, o'yin sensor tarbiyaning ta'siri ostida bolalarda predmetning rangi, shakli, kattaligi va boshqa sifatleri to'g'risida bilim va tasavvurlari shakllana boradi. Bu yoshga kelib bolalarda tasviriy o'kuvi va texnik usullari mavjud bo'ladi, qo'l muskullari rivojlangan bo'lib, qaychi bilan qiladigan harakatlari ancha aniq va ishonchli bo'ladi, bu esa o'z-o'zidan applikasiyaga o'rgatishning ancha murakkab vazifalarini hal etishni taqozo etadi. Applikasiya jarayonida figuralarni bir-biri bilan taqqoslashga o'rganadilar, baland-past, keng-tor ya'ni qalin-ingichka kabi tushunchalarni egallab, tushunib boradilar. Shuningdek, qog'oz varag'ini mo'ljallay bilish bilan bog'liq bo'lgan tushunchalar, tepada, pastda, o'rtasida, ketma-ket tushunchalarni egallashga harakat qiladilar. Bu ishda bolalarni qaychi bilan qirqish usullariga o'rgatib borish davom ettiriladi. Bolalar predmetlarni qismlarga bo'lib, qirqib yopishtirishni o'rgangach, ularning qirqishning ratsional usuli, ya'ni garmoshka usulida qog'ozni buklab qirqishga o'rganadilar.

Yil davomida bolalar predmetli applikasiya ishlarini bajaradilar. Masalan: samolyot, raketa, mashinava hokazo. Qog'ozni garmoshka usulida buklab qirqishga turli hil predmetlarni taklif qilish mumkin. Masalan: bargli shoxcha, gullar, archa o'yinchoqlari. Shuningdek, dekorativ applikasiya bo'yicha ham shar, sochiq, kvadrat, gilam, doira, tarelka va shuningdek

tayyor siluetlarni zontik, choynak, fartuk kabilarni bezatishni taklif etish mumkin. Bolalarni simmetrik figuralarni qirqishga o'rgatishda tarbiyachi simmetrik tuzilishga ega bo'lgan predmetlarni taklif etadi. Masalan: guldon, nok, kapalak, masxaraboz va hokazo.

Bolalar predmetli, dekorativ applikatsiyadan tashqari mazmunli applikatsiya ham bajaradilar. Masalan: quyoning bo'g'irsoq bilan uchrashuvi, qor bosgan uycha, qiz bayroq ushlab turibdi va hokazo. Katta guruhda bolalar o'z ixtiyorlari bilan ham applikatsiya ishlarini bajaradilar. Bolalar olgan bilim, malakalar asosida o'zlari mustaqil applikatsiya ishlarini bajaradilar.

Katta guruhda ham applikatsiya mashg'ulotida tasvirlash kerak bo'lgan predmetlarni tahlil qilishga katta o'rin ajratiladi va unda bolalarni savollar bilan faollashtirilsa, katta guruhlarda esa bolalarni mustaqilligini qo'proq ta'minlaydi. Xalq amaliy san'ati asarlarini ko'rib tahlil qilishga, bolalarga ranglar garmoniyasining go'zalligini sezishga, ko'pincha kompozitsiyaning mazmundorligini ochishga o'rgatiladi. Bu guruhdan namunadan ayrim hollarda, ya'ni ishning yakunini namoyish qilishda foydalanish mumkin.

Siluet qirqish - eng murakkab usullardan biridir. Siluet kiritish jarayonida bola doimo predmetning obrazni xotirasida tutib turishga va uning konstruktsiyasi va proporsiyasini kuzatib turishga, qo'l harakatini hosil qilinayotgan shaklning yo'nalishiga moslashishga to'g'ri keladi. shuning uchun bolalarni siluet kirishga o'rgatishni sodda shakllaridan baliqlar, sabzavot, mevalardan boshlash lozim.

Tayyorlov guruhida applikatsiya qilishga o'rgatish. Tayyorlov guruh bolalari bilan dasturda mazmunli applikatsiyalarni berish ko'zda tutiladi. Ular ko'cha, akvarium kabi mavzularda shuningdek, «Bo'g'irsoq» kabi ertaklarga illyustratsiyalar bajarishlari mumkin. Tayyor shakllarni yopishtirish tayyorlov guruhida ham davom ettiriladi. Simmetrik shakllardan naqishlar tuzishda ularga turli razmer va rangdagi tayyor shakllar beriladi va bu guruhda ham katta guruhdagi kabi qog'ozni qo'l bilan yirtish usulidan foydalanish davom etadi.

Ikkinchi kichik guruhda bolalarni applikatsiya qilishga o'rgatishga ish uchun beriladigan materiallar va mashg'ulotni

tashkil etish muhim ahamiyatga egadir. Materialning rangi bolalarni diqqatini o'ziga tortib ularni chalg'itadi. Shuning uchun dastlab mashg'ulotlarda material alohida paketlarda tushuntirilib bo'lgandan so'ng tarqatiladi. Tarbiyachi mavzuni tushuntirib bo'lgandan so'ng material tarqatilib, bolalar materialni topshiriqqa mos ravishda qog'oz varag'ida terib chiqadilar. Tayyorlov guruhda ishning dastur materialiga siluet qirqish usuli kiritiladi. Shuning uchun o'rgatish usullarining xarakteri bir muncha o'zgaradi.

1.6-§. Maktabgacha ta'lim tashkilotida loy mashg'ulotlari

Loy ajoyib xom ashyodir. Tabiat tomonidan yaratilgan, u tabiiy kuchga ega va yosh ijodkorga o'zini namoyon qilish uchun to'liq erkinlik beradi. Ammo salohiyat ancha chuqurroq. Mana, kichkina tadqiqotchi bolajonlar loy bo'lagini olib, kichikroq bo'laklarga ajratib tashlab, yana qo'yadi. Bu hali san'at emas. Ammo har bir pedagog - tarbiyachi bu erda katta va nozik motorli ko'nikmalar rivojlanayotganini, bola o'z tanasining imkoniyatlarini, jismoniy dunyo qonunlarini o'zlashtirganini tasdiqlaydi. Loy bilan ishlash bolaning deyarli barcha sohalarda rivojlanishi uchun asosiy asoslarni yaratadi: ijodiy tasavvur va qobiliyatlar - o'zini namoyon qilish va yaratish usuli sifatida; muloqot va hissiyotlar maktabgacha yoshdagi rivojlanishning asosidir; intizom va erkinlik o'z-o'zini tartibga solish uchun zarur shartdir; nozik vosita qobiliyatlari aqlni rivojlantirish uchun zarur shartdir.

Modellashtirish maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitish va tarbiyalashda katta ahamiyatga ega. Bu vizual idrok etish, xotira, xayoliy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi, muvaffaqiyatli maktabda o'qish uchun zarur bo'lgan qo'lda ko'nikmalar va qobiliyatlarni singdiradi. Modellashtirish, tasviriy faoliyatning boshqa turlari kabi, estetik didni shakllantiradi, go'zallik tuyg'usini, go'zallikni barcha xilma-xilligi bilan tushunish qobiliyatini rivojlantiradi. Loy bolalarni haykaltaroshlikka o'rgatish uchun asosiy material bo'lishi kerak, chunki u plastik, monoton, material sifatida chiroyli va bolaga ob'ektlar shaklining yaxlitligini tushunish imkoniyatini beradi.

Bolani haykaltaroshlikka o'rgatish uchun tarbiyachi o'zini modellashtirishga o'rgatishi, loy bilan ishlashning barcha usullarini egallashi kerak. Pedagog-tarbiyachi tomonidan mustaqil takroriy modellashtirish unga butun o'qitish metodikasi haqida o'ylash, ishda jiddiy qiyinchiliklardan qochish, bolalarga qanday yordam kerak bo'lishini oldindan ko'rish va hammaga yordam berish imkoniyatini beradi. Plastilin, loy ishi, chinni xamir tasviriy san'atning haykaltaroshlik va amaliy san'atning muhim turlaridan bo'lgan kulolchilik, sopoldo'zlik xalq hunarmandchiligi san'atlari bilan mustahkam bog'liqdir.

Modellashtirish, ya'ni loy ishi mashg'ulotlari, bola rivojlanishida kompleks ta'sir etadi:

- Shakl, hajm, plastik, rangni idrok etish hissiyotini, sensor sezuvchanligini rivojlantiradi;
- mayda qo'l motorikasini, fazoviy taffakurni va tasavvurni rivojlantiradi;
- ikkala qo'l ishini sinxronlashtiradi;
- ishni rejalashtirish, amalga oshirish, natijani bashoratlash va unga erishish, kerak bo'lsa o'zgartirish kiritish ishlarida ko'nikma, malakalari shakllanadi.

Loy ishida qo'llaniladigan usullar

1. Yumaloqlik – bir bo'lak loydan kaftda aylana harakatlar bilan shar yasaladi.

2. Shar yasash, so'ngra uzunasiga harakatlar bilan uni tuxum, ustun kabilarga aylantirish.

3. Yassilash – sharikdan yassi non yasaladi, qo'lning holati doimo o'zgarib turadi.

4. Cho'zish – sharikning bir qismi cho'ziladi.

5. Surish (yamash) buyumning ayrim qismlarini o'zaro birlashtirish.

Loy bilan ishlash mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazishda ish joyini bekamu-ko'st jihozlanganligi muhim ahamiyatga ega.

MODELLASHTIRISH TEXNIKASI

Modellashtirish texnikasining usul va metodlarning xilma-xil, rangbarangligiga qaramay maktabgacha yoshdagi bolalar oson egallab olishadi.

Konstruktiv uslub: Modellashtirishning bu uslubi konstruktor qismlaridan kabi alohida qismlardan yaratiladi (nomi ham shundan kelib chiqqan). Tarbiyachi dastavval bolalarning diqqatini o'sha predmetning yirik qismlariga, uning mayda qismlariga, shakliga, rangiga jalb etadi. Dastlabki mashg'ulotlarda tarbiyachi tasvirlashning texnik usullarini ko'rsatib tushuntirib beradi. Bu guruhda loy mashg'ulotlari predmetli xarakterga ega bo'ladi, ya'ni bolalar alohida, yakka predmetlarni yasaydilar, bu guruhda bolalar ishiga yoki faoltyatiga baho berish ham muhim usullardan hisoblanadi. Tarbiyachi albatta bolalarni, ular qanday ishlaganlarini va ishni qanday bajarganlarini aytib o'tish lozim. Bola o'ylab topgan obrazni tasavvur qilib, qanday qismlardan iboratligini aniqlashtirib, yasaydi. Konstruktorlik uslubi bilan bolalar 2-3 yoshdan boshlab yasashni boshlaydilar va ko'pincha o'zlariga bu "yangilikni" mustaqil "ochishadi".

Haykaltaroshlik uslubi. Bu uslubni yana plastik yoki butun bo'lakdan modellashtirish deb atashadi. Bolalarni loy bo'lagining mayda qismlarini cho'zib chiqarishga, barmoq bilan chuqurcha hosil qilishga, buklashga, birlashtirilgan qismini mahkam qilib yopishtirishga o'rganadilar. Chimdib chiqarishga bolalar jo'ja, qushlarni yasashda o'rganadilar. Shu jarayonda bolalar predmetlarni, ularning qismlarini, shakl kattaligi jihatdan taqqoslashga o'rganadilar. Masalan: baliqni oldin tanasini oval shaklida yasab oladilar, so'ng baliqning bir tomonini salgina cho'zib va dumaloqlab, boshini, qarama-qarshi tomonini ko'proq cho'zib chiqarib, yapaloqlab, uning dumini yasaydilar, suzgichlarini chimdib chiqaradilar. Shuningdek bolalar loy bo'lagini bir necha bo'lakka bo'lishga o'rganadilar. Masalan, qushni yasashda yuqoridagilardan tashqari idishlar yasashga o'rganadilar.

Kombinatsiyalashgan uslub. Bu uslub ikkita uslubni o'z ichiga oladi: konstruktsiyalash va haykaltaroshlik uslublaridir. Bola hayotining 6-yilida uning tevarak-atrof haqidagi bilimlari, turmush tajribasi kengaya boradi. Uning qo'l muskullari mustahkamlanib taraqqiy etadi. U qo'l barmoqlari bilan nozik harakatlarni bajara oladigan bo'ladi. Uning psixikasida ham sifat o'zgarishi yuz beradi. Xotirasi o'sadi, barqaror bo'ladi, diqqat ham tobora barqaror bo'ladi. Bolalar oldin predmetni yasashda uning qismlarini va

qismlarning shakli, uning xususiyatlarini aniq tasavvur eta oladi. Bu guruhda bolalar syujet mazmun asosida yashaydilar.

Obrazni jihozlash, dekoratsiyalash vosita va usullari. Plastik materiallar bilan ishlashda turli yordamchi usul va metodlardan foydalaniladi. Bolalarni predmetning sifatlarini loydan tasvirlashga o'rgatib boriladi. Masalan: uzun, qisqa, ingichka, kalta, shuningdek, predmetlarni vertikal, tik holatda o'rnatadilar, qismlarni mahkam biriktirishga, birlashtirilgan qismlarni silliqlashga o'rganadilar. Bolalar asta-sekin o'z ishlariga mazmun berishni keng tadbqiq etadilar, asosan bir butun loy bo'lagidan haykaltaroshlik usulida yasaydilar.

1.7-§. Maktabgacha ta'lim tashkilotida qurish-yasash mashg'ulotlari

Bugungi zamonaviy dunyo sharoitda shaxsni jamiyat tarkibiga samarali kiritish muammosi ayniqsa dolzarbdir. Ijtimoiylashuv jarayoni ko'p jihatdan shaxsning ijtimoiy faolligi bilan bog'liq. Ijtimoiylashtirish ma'lum bir ijtimoiy guruhdagi tartiblar va xatti-harakatlar normalarini o'zlashtirishni o'z ichiga oladi, bunda uning o'ziga xos xususiyati namoyon bo'ladi. Muvaffaqiyatli moslashish uchun odam muayyan xatti-harakatlar, qadriyatlar va ijtimoiy me'yorlarni o'rganishi kerak. Bularning barchasi har qanday jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun zarurdir.

Tug'ilgan paytdan boshlab bola odamlar dunyosiga kiradi va o'zining tashqi ko'rinishi bilan allaqachon paydo bo'lgan ijtimoiy guruhga (oila) ma'lum ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, hayot davomida shaxsning ijtimoiylashuvi jarayoni sodir bo'ladi, u jamiyatda qabul qilingan qoidalar va me'yorlarni o'rganishi, o'zini aniqlashi va ma'lum bir ijtimoiy guruhga qo'shilishi kerak bo'lganda sodir bo'ladi. Inson qanchalik ko'p ko'nikma va qobiliyatlarga ega bo'lsa, unga ma'lum bir ijtimoiy guruhga ko'nikish osonroq bo'ladi. Turli hayotiy va ijodiy vazifalarni engishga imkon beradigan asosiy ko'nikma va qobiliyatlar juda erta yoshdan boshlab shakllanadi. Bu erda maktabgacha yoshdagi davr juda muhim rol o'ynaydi.

Qurilish va konstruktiv faoliyat bolalarning ko'plab ko'nikmalari va qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirish uchun asosdir. Shuningdek ranglar, shakllar, ob'ektlarning fizik xususiyatlari haqida bilim olish va o'zlashtirish imkonini beradi, ijodiy tasavvurni, fikrlashni, fazoda harakat qilish qobiliyatini va boshqa ko'p narsalarni rivojlantiradi. Taniqli pedagoglar V. G. Nechaeva, L. A. Paramonova va boshqalarning tadqiqotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish uchun qurilish va bunyodkorlik faoliyatining ahamiyati ta'kidlangan. Ushbu faoliyat bolalar tomonidan keyingi o'yinlarda foydalanishi mumkin bo'lgan turli shakl va o'lchamdagi narsalarni qurish yoki yaratishdir.

Qurilish faoliyatida turli materiallar qo'llaniladi: qurilish materiallari (kublar, yog'och va plastmassadan yasalgan turli shakl va o'lchamdagi barlar), maxsus konstruktorlar (lego va boshqalar), shuningdek, turli xil tabiiy materiallar (qum, qor, toshlar, novdalar, konuslar va boshqalar). Qurilish va konstruktiv faoliyatni tashkil etishning etakchi shakli o'yindir. Bolalar quruvchilarni o'ynashni, turli xil materiallardan, shu jumladan tabiiy materiallardan binolar va qal'alar qurishni juda yaxshi ko'radilar. Ular qorli tepaliklar va qal'alarni qurishdan, qor to'plarini o'ynashdan, qurilish uchun qum, tosh va boshqa mavjud materiallardan foydalanishdan xursand bo'lishadi, shu bilan birga ular birgalikda ishlashning shakllari va usullari va uning yakuniy maqsadi haqida o'zaro kelishib olishadi. Bunday o'yin faoliyati kommunikativ fazilatlarini rivojlantirishga, bolalarda dunyoning yaxlit tasavvurini shakllantirishga, bolalarni mehnat va kattalar faoliyatiga jalb qilishga yordam beradi va zamonaviy sharoitlarda shaxsning ijtimoiylashuvi omili bo'lib xizmat qiladi. L. A. Paramonova bolalar jinsidan qat'i nazar, qurilish va konstruktiv o'yinlarni yoqtirishini ta'kidlaydi. O'g'il bolalar ham, qizlar ham kublardan, qumdan ob'ektlar qurishni juda yaxshi ko'radilar, ba'zida ular uylari va yo'llari, tunnellari va boshqa infratuzilmalari bo'lgan shaharlarning ko'rinishini quradilar. Bunday o'yin nozik vosita mahoratini, o'z faoliyatini rejalashtirish qobiliyatini rivojlantirishga hissa qo'shadi, stressni engillashtiradi va ijodiy his-tuyg'ularga yo'l ochadi.

Qurilish va konstruktiv o'yinlar o'ziga xos, oldindan o'ylab topilgan mahsulotni yaratishga qaratilgan. Bolalar qurilishi o'yin

bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bolaning manfaatlariga to'liq mos keiadigan faoliyatdir. Maktabgacha ta'limda qurilish va konstruktiv o'yinlar bolani har tomonlama rivojlantirish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ular uning aqliy va axloqiy rivojlanishiga, nutqining rivojlanishiga hissa qo'shadi, mehnat va estetik tarbiya uchun asos bo'lib xizmat qiladi, jismoniy rivojlanishiga va maktabga tayyorlanishiga yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan qurilish va konstruktiv o'yinlarni tizimli o'tkazish ularning jamiyatda ijtimoiylashuvida muhim rol o'ynaydi. Ushbu o'yinlar o'rganish uchun motivatsiyani shakllantirishga yordam beradi, bu o'yinning maqsadi nafaqat qandaydir ob'ektni yaratish, balki bilim va ko'nikmalarni egallash ekanligini ko'rsatadi. Ushbu kognitiv motiv psixik jarayonlarda sezilarli o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. Bu o'zgarishlar, asosan, o'z kognitiv jarayonlarini o'zboshimchalik bilan boshqarish, ularni bolaning oldida turgan ijodiy, ijtimoiy yoki ta'lim vazifalarini hal qilishga yo'naltirish, aqliy operatsiyalarning ma'lum darajasiga erishish, aqliy faoliyatni muntazam ravishda bajarish qobiliyatidan iborat.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari amaliyotida qurilish va konstruktiv o'yinlar keng qo'llaniladi. Ularni amalga oshirish uchun turli xil qurilish materiallari, qismlar, qog'oz, karton, tabiiy materiallar ishlatiladi. Qurilish materiallari bilan qurilish va konstruktiv o'yinlar juda erta yoshdan boshlab, bolalar bloklar bilan o'ynashni, ulardan eng oddiy minoralarni, devorlarni va hokazolarni qurishni boshlaydilar. Ular ulg'aygan sari qurilish materialining hajmi va shakli asta-sekin kengayadi.

Tabiiy materiallar bilan qurilish va konstruktiv o'yinlar konus, novdalar, quruq barglar, boshoqlar va boshqalardan hunarmandchilikni yaratishni o'z ichiga oladi. Bunday o'yinlar bolalarning tasavvurini, ijodiy fikrlashni rivojlantiradi, ularni o'z faoliyatini rejalashtirishga o'rgatadi, rejalarini tushuntiradi, bu ham muvaffaqiyatli ijtimoiylashuv uchun muhimdir. Yaratilgan tasvirning ekspressivligi va o'xshashligi tabiiy materialdagi haqiqiy narsalar yoki ertak qahramonlari bilan o'xshashlikni aniqlash va bu o'xshashlikni qo'shimcha ishlov berish bilan kuchaytirish qobiliyati natijasida olinadi.

Qurilish va konstruktiv o'yinlarning o'ziga xos xususiyati ularning yaratilishga qaratilganligidir. Ushbu faoliyatda o'z qo'llari bilan biror narsa qilish, foydali ish qilish istagi kabi shaxsiy xususiyatlar namoyon bo'ladi, bu ham kelajakda muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvning ko'rsatkichidir. Ammo qurilish va konstruktiv o'yinlarning o'zi bolani rivojlantiradi deb o'ylash xato bo'ladi. T.S.Komarova, E.A.Flerina va boshqalar kabi mualliflarning asarlarida qurilish va bunyodkorlik faoliyatining rivojlanish darajasi bevosita pedagogning bu jarayonda qanchalik faol ishtirok etishiga bog'liqligi ta'kidlangan. Maxsus ta'lim yo'l-yo'riqlarisiz bunday o'yinlar oddiy va monoton bo'lib, bolaga qiziq bo'lmaydi. Shuning uchun bu o'yinlarning imkoniyatlaridan to'liq foydalanish uchun ularni pedagog-tarbiyachi rahbarligida o'tkazish kerak.

“Qurish-yasash” lotin tilidan olingan bo'lib, turli predmetlarni, qism va elementlarni ma'lum bir holatga keltirish, degan ma'noni bildiradi. Bolalarni qurish-yasashida qurilish materiallaridan, qog'ozdan, karton, daraxt va boshqa materiallardan turli xil o'yinchoqlar yasash o'rgatiladi. O'z xarakteriga ko'ra bolalar qurish-yasashi ko'pincha tasviriy va o'yin faoliyati bilan o'xshashdir—bu tevarak atrofda aks etadi. Qurish-yasash faoliyatiga o'rgatish jarayonida bolalarda aqliy, axloqiy, estetik va mexnat tarbiyasi yanada shakllanib boradi, hamda ularda tevarak-atrofdagi predmetlarni tahlil qilish ko'nikmasi, mustaqil fikrlash, badiiy did, shaxsning irodaviy sifatlaridan (maqsadga intilish, qat'iylik va hokazo) tarkib topa boshlaydi, bularni barchasi bolalarni maktabda o'qishga tayyorlaydi. Qurilish o'yinlarida harakat elementlari ko'p bo'lib, u bolalarning harakat qilishga nisbatan bo'lgan talablarini qondirishga yordam beradi. Bola biror narsani qura boshlaganda qurilish materiallarini tegishli joyga olib boradi, ularni stol yoki pol ustiga joylashtiradi, engashadi, bu vaqtda uning qo'llari faol harakat qiladi, ya'ni ma'lum miqdorda jismoniy kuch sarflaydi.

Mayda qurilish materiallari bilan o'ynaganda qo'lning mayda muskullari yaxshi rivojlanadi. Qurilish o'yinlari o'ynash natijasida bolalarning kuzatuvchanligi ortadi, texnikaga bo'lgan qiziqishlari o'sib boradi. Bundan tashqari ular o'yin jarayonida oddiy geometrik shakllarning tuzilishi bilan ham tanishadilar. Qurilish

o'yinlarining tarbiyaviy ta'siri bolalar aks ettiradigan xodisa va narsalarning g'oyaviy mazmuni o'z aksini topadi. Maktabgacha tarbiya yoshdagi bolalarda tafakkurning tahlil va sintez, taqqoslay bilish kabi jarayonlari hali sust rivojlangan bo'ladi. Qurilish materialari yordamida o'tkaziladigan o'yinlar esa bolalarning tafakkurini, ijodiy qobiliyatini o'stiradi. Tarbiyachining ko'rsatgan narsasini esda saqlab qolish va uni qayta esga solish bolalarni narsalarni bir-biriga solishtirishga, tahlil va sintez qilishga, o'xshashini topib qo'yishga va farqini ajrata bilishga majbur qiladi va qurilishdagi vazifalarni pala-partish bajarmaslikka, tasodifiy xulosa bilan qoniqib qolmay, balki maqsadga muvofiq yo'l tutishga o'rgatadi. Bolalar bilimni mavzuli ravishda qurilish o'yinlari faqat tevarak-atrofnii bilib olish vositasigina bo'lib qolmay, balki axloqiy sifatlarni tarbiyalovchi vosita hamdir. Bolalar bevosita kuzatayotgan qurilishdagi konkret misollar bolalarning o'zbek xalqi o'z mexnatini qanchalik sevishini tushunishlariga yordam beradi. Qurilish o'yinlari orqali tarbiyachi bolalarda mehnatsevarlik, mustaqillik, o'z ishiga javobgarlikni hissini tarbiyalab borishga harakat qiladi. Bolalar jamoasini to'g'ri tashkil etishda qurilish materiallari bilan o'tkaziladigan o'yin va mashg'ulotlar katta ahamiyatga ega. Qurilish materiallari bilan o'tkaziladigan o'yin va mashg'ulotlar bolalarni maktabga tayyorlash ishini amalga oshirishda ham yordam beradi. Bu o'yin va mashg'ulotlar jarayonida bolalarda diqqatni bir joyga to'plash, oldiga qo'ygan maqsadga chidam va sabr bilan erishish, olgan bilimi va malakasi asosida ijodiy tashabbuskorlik ko'rsatish xususiyatlari shakllanib boradi. Qurilish haqidagi asosiy bilimni bolalar qurish-yasash mashg'ulotida egallaydilar. Ana shu mashg'ulotlarda ular narsalarning elementar ko'rinishlarini, qurilish qismlaridan maqsadga muvofiq foydalana olishni o'rganadilar va qurilishni badiiy jihatdan bezashning oddiy usullarini o'zlashtirib oladilar. Maktabgacha tarbiya yoshidagi kichik bolalar qurish-yasashga bir necha bor urinadilar, ular faqat qurilish to'plamlaridagi materiallarni yapaloq tomoni bilan qo'yib terib chiqadilar yoki bir-birining ustiga qo'yadilar. Tarbiyachi bolalarni har xil narsalar qurishga o'rgatgan bo'lsa, kichik yoshdagi bolalarning qurilish o'yinlarida u o'z aksini topadi. Qurilish

materiallari bilan o'tkaziladigan o'yin va mashg'ulotlar uchun zaruriy sharoitlar. Bolalar qurish texnikasini yaxshi o'zlashtirib olishlari uchun guruhlarda zarur shart-sharoitlarni yaratish lozim. Buning uchun avvalo guruhda yetarli miqdorda qurilish materiallari bo'lishi, ya'ni hamma bolalar bir vaqtda yoki hech bo'lmaganda yarim guruh bolalar mashg'ul bo'la oladigan darajada material bo'lishi zarur. Bolalar qurish-yasash malakalarini endigina egallay boshlaganlirida, ya'ni ikkinchi kichik guruhdan boshlab qurish mashg'ulotlarini o'tishga ruxsat beriladi. Mashg'ulotlarda qurish-yasashga o'rgatish uchun stol ustida o'ynaladigan qurilish to'plamidan foydalangan ma'qul, chunki bu qurilish materiallari bir vaqtning o'zida ko'pchilik bolalar qurib o'ynash uchun yirik qurilish materiallaridan foydalaniladi. Bu materiallar bolalarni ko'pchilik bo'lib qurishga, o'ynashga o'rgatadi. Guruhdagi bolalarning hammasi qurish usullarini yaxshi o'zlashtirib olishlari uchun mashg'ulot vaqtida stollarni har xil joylashtirish mumkin.

Qurilishni yakka-yakka bajarayotganda stollarni odatdagi tartibda terib qo'yish mumkin, agar bolalar bir qurilishni guruh bo'lib bajarsalar, 2-3 stolni birlashtirib qator qilib qo'yish kerak. Mashg'ulot vaqtida bolalarga qurilishning eng zarur usullari ko'rsatiladi, shuning uchun mashg'ulot uzoq cho'zilmasligi (10-12 minutdan oshmasligi) kerak.

Qurish-yasash mashg'ulotlarini yilining birinchi yarmida o'tkazish maqsadga muvofiqdir, ikkinchi yarmida esa o'yinlar bilan chegaralansa ham bo'ladi. Bolalarni qurish-yasashning hamma usullarini ko'rsatishdan iborat. Qurilishni qurishda qurish-yasashning hamma usullari ko'rsatish va harakat bilan tushuntirish, tayyor qurilgan nushani ko'rsatish va unga kirgan elementlarni tahlil qilish. Namuna sifatida qurilish materiallaridan nimalar yasash mumkinligini ko'rsatuvchi tayyor qurilishdan foydalanish. Bolalar bino, inshootni qurishni bilib olishlari uchun (baland poydevorning ustini qanday bekitish, bir qismni qanday qilib boshqasi bilan almashtirish, tekislikni qanday kengaytirish va shu kabilar) qurilishning ayrim qismlarini ko'rsatish lozimdir.

Tarbiyachi tomonidan bajarilayotgan qurilishning ayrim qismini davom ettirishni bolalarga taklif qilish. Quriladigan ob'ekt haqida tushuncha berish, masalan, qurilishning hajmini (katta-kichikligini) aniqlash, bunda qurilishning o'yinchoqlarga mos bo'lishini aytish. Bolalarni o'zlari ijod qilib qurishga o'rgatish uchun zarur sharoitlar va ashyolar bilan ta'minlangan bo'lishi kerak. Qurish-yasash materiallarining turlari. Maktabgacha tarbiya tashkilotida bolalarga qurish-yasash faoliyatini o'rgatishda qurilish materiali, konstruktor, qog'ozdan, tabiat, tashlandik materiallaridan va boshqalardan foydalaniladi. Materialni turi qurish yasash turini aniqlab beradi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar tevarak atrofdagi konkret narsalarni, ya'ni quyon uchun uy, mashinalar va yulovchilar uchun ko'prik yasaydilar. O'yinchoqlarni qurish-yasashda ishlatish katta ahamiyatga ega, o'yin faoliyatini rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Qurilish materiallarni ma'lum bir shkaflarda, tartib bilan saqlanadi.

Konstruktorlar. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar mashg'ulotdan tashqari konstruktorlardan (taxtali, plastmassa, metall va keramika) foydalanadilar. Bu to'plamlar orqali turli konstruktsiyalar yasash mumkin. Tarbiyachi rahbarligida bolalar oddiy birlashtirish usulidan suratlar bo'yicha turli xil harakatli konstruktsiyalar yasaydilar. Asosiy diqqat bolalarni ma'lum qismlarini birlashtirish malakalarini shakllantirishga qaratiladi. Bunda bolalarni qo'llarini muskullari ishtirok etadi, bu yoshda qo'l muskullari hali yaxshi rivojlanmagan bo'ladi. Tarbiyachi avval konstruktor yig'ishni metodik ko'rsatmalarini o'rganadi. Tarbiyachi rahbarligida qurilish materiali va konstruktorlar bolalarga ketma-ket beriladi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar mashg'ulotdan tashqari vaqtda turli xil konstruktorlardan: yog'ochli, platmassali va metalldan tayyorlangan konstruktorlardan foydalanadilar. Bu to'plamlar yordamida qismlarning joylashtirilishi ancha murakkab bo'lgan qurilmalar yasaydilar.

Tarbiyachi rahbarligi ostida bolalar yangi birlashtirish yo'llarini va turli xil xarakterdagi konstruktsiyalarni rasmga, chizmaga qarab yaratishga o'rganadilar. Bu ishlarni bolalarga taklif etishdan oldin, tarbiyachining o'zi bu konstruktorlar, ularga

berilgan metodik ko'rsatmalar bilan yaxshilab tanishib, o'rganib chiqishi zarur. Bolalarga qurilish materiallari va konstruktorlar to'plami hammasi birdaniga berilmaydi, balki asta-sekin, ketma-ket bolalarning o'zlashtirishlariga qarab beriladi.

Kichik guruhlarda qurish-yasashga o'rgatishning vazifalari. Bolalarga qurilish materiali – kubik, g'ishtcha, turli xil shakldagi shakllar bilan, ularning qanday holatda joylashganligi (g'ishtcha yotibdi, turibdi) bilan tanishtiriladi. Bundan tashqari kubiklarni gorizontal holda joylashtirish, bir-birini ustiga qo'yish, darvoza, uycha qurish kabilar ham o'rgatiladi. Tarbiyachi qurilmalar va tevarak olamdagi tanish predmetlar o'rtasidagi o'xshashlikni topishni bolalardan so'raydi.

Bolalarga asosiy qurilish materiallarini (kubik, g'ishtcha, plastilin) farqlash bilan birga ularni nomini aytish, katta, kichik, uzun, qisqa, baland, past kabi so'zlarni ma'nosini tushunib aytish, g'ishtchalarni orasini teng masofada joylashtirish kerakligi tushuntiriladi.

Ishning keyingi etapi – ko'prik qurish, 2 kichik prizmadan ko'prik qurish. Dastlabki mashg'ulotlar g'ishtchalarni bir tekisda yo'lakcha qilib terib chiqish malakalarini rivojlantirish, mustahkamlashga qaratiladi. Bolalar qisqa yo'lak, keng yo'laklar quradilar. Keyinchalik tramvay yo'li qurishni bolalardan talab qilish mumkin. Bu mashg'ulotlarning asosiy maqsadi - bolalarga g'ishtchalarni bir tekislikda joylashtirishga va uzun-qisqa, tor-keng kabi tushunchalarini o'rgatish. Keyingi mashg'ulotlarda bolalar g'ishtchalarni vertikal holda joylashtirishni o'rganadilar. Shundan keyin bolalarga tarbiyachi darvozani turli variantda yasashga o'rgatadi. G'ishtchalardan, kubik, plastilindan, bularni bolalar ma'lum ketma-ketlikka asoslangan holda bajaradilar. Tor-keng, baland-past tushunchalari darvoza qurish jarayonida bolalarga tushuntirib boriladi: keng darvoza – yuk mashinasi uchun, tor esa – yengil mashina uchun, baland darvoza – katta qo'g'irchoq uchun, past esa – kichik qo'g'irchoq uchun mo'ljallangan. Bolalarga bir necha mashg'ulot davomida mavzuli ravishda uychani yangi konstruktsiyasi berib boriladi. Tarbiyachi har gal yangi konstruktsiyani oldingi konstruktsiya bilan solishtiradi, ular o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarini topadi Birinchi kichik guruhda

tarbiyachi dastavval bolalarni qurilish materiallari - kub, g'isht, bilan ularning shakli katta-kichikligi, tekis stol yuzasida turlicha joylanishi (ya'ni, g'isht yotibdi, g'isht turibdi) va uning mustahkamligi, holatiga bog'liq ekanligi bilan tanishtirib boradi.

G'ishtlarni ketma-ket gorizontol joylashtirib (poyezd, yo'lkacha) bir-biri ustiga qo'yish orqali oddiy to'siqlar (darvozalar, uylarni) qurishga o'rgatib boriladi. Tarbiyachi bolalarni o'z qurilmalari bilan hayotdagi tanish predmetlar o'rtasidagi o'xshashlikni topishga, aniqlashga o'rgatib boradi. Ikkinchi kichik guruhda bolalarni faqatgina qurilish qismlari (kub, g'isht, plastina) ni bilishga farq qilishga ularni to'g'ri atashga o'rgatib boriladi. Masalan: katta-kichik, o'zun-qisqa, past-baland g'ishtlarni bir biridan bir xil masofada doyra, to'g'ri to'rtburchak bo'ylab (panjara) ularni ensiz tomoni bilan qo'yib chiqishga o'rgatib boriladi.

Birinchi kichik guruhda bolalarni 8-10 ta oddiy bo'lgan qurilmalarni barpo etishga o'rgatiladi, (stol, stul, divan, krovat, minoracha, ko'prikcha, uycha, tramvay) kabilarni qurishga o'rgatiladi. Dastlabki mashg'ulotlarda bolalar oldingi guruhda bajarilgan qurilmalarni qaytadan qurdilar, so'ng mebel qurishga o'rganadilar. Oldin bu predmetlar alohida turli xil variantlarda quriladi, so'ng bolalarga birato'lasiga 2 ta qurilmalarni qurish taklif etiladi. Stol, stullar, stol va divanlar, bu qurilmalar bilan bolalar o'yin o'ynashlari uchun bolalarga turli xil qo'g'irchoqlar, idishlar beriladi. Keyingi mashg'ulotlarida bolalar uycha, qurishlar uchun 3-4 kubikdan bir-birining ustiga qo'yish 3 yoqli prizma bilan ustini qoplash orqali quradilar. So'ng kubikdan yoki g'ishtdan yuqoriga taxlash orqali narvoncha quradilar. Bolalar bu qurilmalarni qurish yo'llarini o'zlashtirib olishgach, ular tarbiyachining so'zi orqali qurilmalarni qurishga 2 ta kubikdan plastinalar va ikki kichik uch yoqli prizma yordamida ko'prik o'rganadilar. Ikkinchi kichik guruhda dastlab birinchi kichik guruhda olgan bilim va malakalari mustahkamlanadi. Bolalar keng va tor yo'lkachalarni, g'ishtlarni qatorasiga tekislikda joylashtirish orqali quradilar. Keyinchalik poyezd uchun har bir bola kalta yo'lkachani, hammasi bir bo'lib poyezd yo'lini quradilar. Bu mashg'ulotlardan maqsad bolalarni g'ishtchalarni tartibli qilib bir-biriga ulashga yoki birlashtirishga

ularning fazoviy belgilarini to'g'ri atashga uzun qisqa, kengtorligini o'rganadilar.

Keyingi 2-3 ta mashg'ulotlarda bolalarni g'ishtlarni bir-biriga zich yoki ma'lum bir oraliqda vertikal joylashtirishga o'rganadilar. Bunda g'ishtlarni uzunasiga yoki ensiz qisqa tomoni bilan joylashtirishga o'rganadilar. Masalan: shu maqsadda bolalar o'z hayvonlari o'rdakcha, kuchukcha uchun panjaralar quradilar. Keyingi mashg'ulotlarda bolalar darvozalarning turli variantlari bilan tanishadilar. Bularni kub va plastinalardan quradilar. Tarbiyachi bolalarni keng va tor haqidagi tushunchalarni egallashlari uchun, yuk mashinasi uchun keng darvoza yengil mashina uchun tor darvozalar qurishni taklif etadi.

Birinchi va ikkinchi kichik guruhda bolalarni qurishga o'rgatishda kublar, g'ishtlar, plastina va uch yoqli prizmalar to'plamidan iborat qurilish to'plamlaridan foydalanadilar. Yil davomida tarbiyachi birinchi kichik guruhda to'rtta oltitadan bo'lib mashg'ulotlarni uyushtiradi. Asta-sekin guruhchalar soni ko'paytiriladi, yilning ikkinchi yarmidan boshlab butun guruh bolalari bilan o'tkaziladi. Kichik guruh bolalarini qurishga o'rgatishda turlicha metodlardan foydalaniladi. Bolalarni nimani qurish va qanday qurish kerakligi bilan tanishtiriladi. Shu maqsadda tarbiyachining qurish namunasidan qurish yo'llarini ko'rsatish va to'g'ri tushuntirish jarayoni bilan birgalikda foydalaniladi. Bolalarni u yoki bu qurilmani qurishda o'rgatishdan oldin tarbiyachi bolalarni o'sha predmet, uning qismari bilan ularning amaliy belgilari bilan tanishtirib boriladi. Masalan: tarbiyachi sayr vaqtida bolalar bilan arg'imchoqni kuzatadi. U ikki qismdan iborat: birinchi qism zinapoya, ya'ni bolalarning tepasiga chiqishlari uchun, ikkinchi qismi esa tushishi uchun sirg'aluvchi qismi. Bunday maqsad sari ko'rib chiqishlar, uyushtirishlar yordamida bolalar bu narsalarni o'z qurilmalarida ijobiy hal qilishlariga yordam beradi.

Tarbiyachi bolalarni qurishga o'rgatishda o'z namunalarni ko'rib tahlil qilib chiqadi. Oldin namuna yaxshilab ko'rib chiqiladi, butun bir holda, so'ng esa ularni qisimma-qism ko'rib chiqiladi. Masalan: uycha devorlari, to'siqlari va tomi. So'ng ularning shakllari va birbiriga nisbatan joylanishlari ko'rib chiqiladi. So'ng

har bir qismning qaysi qismlardan qurilganliklari ko'rib chiqiladi. Masalan: uychaning tomi, qatorma-qator quyilgan prizmalardan iborat va hokazo.

Tarbiyachi bolalarni qurilish materiallari qismlari nomini faqatgina mashg'ulotlarda emas, balki mashg'ulotdan keyin ularni yig'ib qo'yish jarayonida ham bu narsani ham amalga oshiradi. Agarda ko'ngilli bolalar vazifani bajarishga qiynalsalar yoki bilmasa unda tarbiyachi qaytatdan tushuntirib beradi. Bolalar ishlarini tahlil qilishda faqatgina bolalar ishlaridan toza va tug'riligi ko'rsatib o'tilmay balki barcha jarayon, ya'ni, namunani qanday ko'rib chiqishligi material qanday tanlanganligi ayrim harakatlar qanday bajarilganligi haqida tarbiyachi gapirib o'tadi. Har bir mashg'ulotdan so'ng tarbiyachi bolalarga qurilmani qanday joy-joyiga taxlashni, qanday ish qo'yishni mavzuli ravishda ko'rsatib beradi. Qurish-yasashning oddiy qurilmalarini yasashda bolalar texnik malakalarga ega bo'ladilar.

Yilning boshida kichik guruhda o'tilgan mavzularni takrorlovchi mashg'ulotlar o'tkaziladi. Masalan: Darboza qurish (keng-tor, baland), mebel, o'yinchoqlarni kattaligiga qarab garaj qurish. Tarbiyachi garaj qurib ko'rsatishdan avval bolalarga mashinani katta-kichikligiga e'tibor berishni iltimos qiladi. Yuk mashinasi uchun katta garaj, yengil mashina uchun kichik garaj qurish kerak. Keyingi mashg'ulotlarda bolalar tarbiyachini ko'rsatmasi va namunasi asosida ko'priq, avtobus, yuk mashinasini ko'ra boshlaydilar.

Yilning ikkinchi yarmida bolalar o'z o'ylagan, istagan narsalarini yasashlari mumkin. Bundan maqsad hosil bo'lgan malakalarni mustahkamlash, mustaqil fikrlashga o'rgatish va o'ylagan narsalarini ijodlarida qo'llashga o'rgatish. Birinchi va ikkinchi kichik guruhlarda qurish-yasashga o'rgatishning metod va usullari. Birinchi va ikkinchi kichik guruhlarda kubiklar, g'ishtchalar, plastilin, prizmalardan foydalaniladi. Yil boshida tarbiyachi 4-6 nafar bolalar guruhi tashkil qiladi. Sekin-asta guruhlar soni ko'payib boradi, yilning 2 yarimida esa mashg'ulotlar butun guruh bilan birgalikda olib boriladi. Kichik guruhda qurish-yasashga o'rgatishda tarbiyachi turli metodlardan foydalanadi. Asosiy metodlar innavatsion-retseptiv va reproduktiv metodlardir.

Bolalarga nimani, qanday yasash kerakligini tushuntiriladi, tarbiyachi bolalarga namuna ko'rsatib, to'la tushuncha beradi. O'rgatishdan avval tarbiyachi tasvirlanadigan predmetni yaxlit o'zini, uning qismlarini bolalarga to'laligicha ko'rsatib tushuntiriladi. Bolalar predmetni kuzatishlari asosida o'z qurilmalarini ko'radilar. Masalan: Tarbiyachi sayr vaqtida bolalarga avval zinapoyadan tepalikka ko'tarilib, so'ng sirpanib tushish kerakligini aytadi. Mashg'ulotni boshida namuna yaxlitligicha ko'rsatiladi. So'ng namunani qismlari, uning shakli qanday, joylashganligi tushuntiriladi. (Uyning- devori, tomonlari, tomi va hokazo) Shuning uchun biror bir qurilmani turli xil variantlarda ko'rib ko'rsatish lozim.

Tarbiyachi qurish-yasash jarayonida bolalarni ishlarini to'g'ri bajarishlarini, materialdan to'g'ri foydalanishlarini kuzatib boradi. Agar tarbiyachi bolalarni biron bir xatolarini ko'rsa, u paytda qaytadan tushuntirib, ko'rsatib berishi mumkin. Bolalarni ish faoliyatini tahlil qilganda tarbiyachi faqatgina natijalarnigina emas, balki bolalar namunani qanday ko'zatganliklari, materialni tanlab, bajara olishlarini ham hisobga oladi. Mashg'ulot yakunida pedagog bolalarga qurilish materiallarini yig'ib joyiga joylashni ham ko'rsatib beradi. *O'rta guruhlarda qurish-yasashga o'rgatishning vazifalari.* O'rta guruhda bolalarga tanish bo'lgan qismlarni (kubik, g'ishtcha, plastilin) nomlash bilan birga, uni bir-biridan farqlashga ham o'rgatiladi. Bolalar kichik guruhda tarbiyachini namunasi asosida ko'rgan bo'lsalar, o'rta guruhda esa, mavzuni nomlanishi, o'zlari o'ylaganlari bo'yicha quradilar. Shuning uchun bolalar diqqati qurilmani oldindan rejalashtirib, unga kerakli bo'lgan shakllarni tanlashga qaratiladi.

O'rta guruhda qurish yasash predmetlarini farqlash, ularni xususiyati bilan tanishish, shu xususiyatiga asoslanib predmetlarni guruhlarga ajratishni o'rganadilar. Qurilmalarni qurish ishning ketma-ketligini rejalashtirishga bolalarni oldindan qismlarni shakliga, katta-kichikligiga va mustahkamligiga qarab tanlashga o'rgatilib boriladi. Bularni qurish jarayonida bolalar silindr nomini to'g'ri aytishga uni o'z o'rnida to'g'ri foydalanishga o'rganadilar.

Bolalarning har bir konstruktsiyasini o'zlashtirib olishlari uchun bir necha mashg'ulot o'tkaziladi. Birinchisida bolalar

namunaga qarab qurishga o'rganadilar, keyingi mashg'ulotlarda esa, bu namunani o'zlari mustaqil xal qilishga ya'ni konstruktiv masalani xal qilishga o'rganadilar. Masalan: bolalar namuna asosida ko'proq, qurishni o'rganib olishgach, ko'prikning tayanch qismini, ko'prik qurilamlarini va mashinalar uchun plastik qismi, ya'ni tushuvchi qismini bilib olishgach, uni qurish uchun qanday qismlardan foydalanish kerakliginio'rgatish orqali bolalarga shu usulda ko'prik, ammo baland yoki keng ko'prik qurish tavsiya etiladi. Keyinchalik, bolalar o'zlarida bor bo'lgan qurilish materiallaridan keng foydalanib, o'zlari yangi ko'prik konstruksiyasini o'ylab topadilar. Tarbiyachining rahbarligida bolalar bitta konstruksiyani bir necha murakkablashgan ko'rinishlarda qurishga o'rganadilar. Bu esa bolalarda qurishning turli yo'llari haqidagi tasavvurlarini shakllantiradi, fikrlash qobiliyatlarini o'stiradi.

Yilning ikkinchi yarmidan boshlab bolalarga yuqoridagi vazifalardan tashqari, bolalarga o'z ixtiyorlari bo'yicha qurish yasashlar beriladi. Bu ixtiyoriy qurish mashg'ulotlari davomida bolalar qurish bo'yicha olgan bilim malakalari rivojlanadi, mustaqillik va tashabbuskorliklar o'sadi. O'z maqsadlarini va qurish yasash ishlarida amalga oshirish o'quvlari shakllanadi.

Katta guruhlarda qurish-yasashga o'rgatishning vazifalari. Katta guruhda predmetni tahlil qilish ularni xarakterli, belgilarini solishtirishga o'rgatib boriladi. Bu guruhda o'rgatish faoliyatining oddiy elementlari katta ahamiyatga ega; ya'ni vazifaning tushunishi ularni mustaqil bajarishi. Bolalarga so'zlab berish orqali qurish-yasashga o'rgatadi. Tarbiyachi bolalarga o'z so'zlari orqali mavzuni rasm, illyustratsiyalar ko'rsatib tushuntirib beradi. Asosiy diqqat bolalarni o'z o'ylaganlari bo'yicha ishlashga qaratiladi. Bolalarda qurilmalarni mustahkam qurish g'ishchalarndan ustuncha qurish kabi yangi malakalar shakllanadi. Jamoa qurilmalarni qurishda (hayvonot bog'i, ko'cha, bolalar bog'chasi) bolalar bir birlari bilan birga bajaradi. Yuqoridagi malakalarni bolalar turli qurilmalarni yasashda egallab boradilar. Ba'zi qismlarni almashtirib yasash uchun turli mavzular tanlanadi: uylar, transport, ko'prik va hokazo. Bolalarda oldindan, quriladigan materialni oriyentirlash malakasini shakllantirish uning devorchalar qurishyasash

mashg'ulotlarini o'tkazish mumkin. Dastlabki mashg'ulotlarda bolalarga oddiy vazifa, ya'ni devorni na'muna orqali qurish vazifasi beriladi.

Tarbiyachi ustunchalarni qurish, so'ng g'ishtchalarni to'g'ri joylashtirishni ko'rsatadi. Keyingi mashg'ulotda esa bolalar 2 ta uy quradilar. Bu vazifa na'munasiz bajaradi. Vazifani shu tariqa berilishi va uning asta-sekin murakkablashtirib borish bolalarni keyingi bo'ladigan faoliyatga tayyorlab beradi. «Tepalik qurish» mashg'ulotlarda bolalar avval tarbiyachini na'munasini ko'rib, tepalikni balandligini belgilab oladilar. Shundan so'ng bu tepalikdan kaptokchani dumalatib ko'radilar. Tarbiyachi bolalarga tepalikni baland, pastlikka ko'ra koptokchalarni tez va sekin dumalatishni tushuntirib beradi. Bolalarga topshiriq beriladi, ya'ni baland tepalik va past tepalik qurish. Bu mashg'ulotdan bolalar koptokchani tez yoki sekin dumalatish tepalikni baland pastlikga bog'likligini aniqlaydilar, ya'ni baland tepalikdan koptok tez dumalaydi, past tepalikdan esa sekin dumalaydi.

Katta guruhlarda qurilish materiallaridan, naborlaridan foydalanish mumkin. Bolalar namuna orqali tasvirlaydilar, tarbiyachi tushuntiradi, sayrda maqsadga qaratilgan kuzatishlar olib borishadi. Tarbiyachi bu metodlar yordamida bolalarda mustaqillikni rivojlantiradi. So'zlashuv usuli ham bolalarda faollik, mustaqillikni o'stiradi. Tarbiyachi mavzu nomini aytib namunani ko'rsatadi. Bolalar modelni kuzatib topshiriqni bajaradilar. Tarbiyachi esa oldindan bir qancha qismlarni to'playdi va ularni bolalar oldinga qo'yadi. Topshiriqni bajarayotganda tarbiyachi bolalarga savollar berib, bolalarni mustaqil faoliyatga undaydi. Tarbiyachi bolalarga gapirib berishini o'rgatgandagina ular o'zlari o'ylaganlari bo'yicha qurilmalarni qurishlari mumkin.

Maktabga tayyorlov guruhlarda qurish-yasashga o'rgatishning vazifalari. Tayyorlov guruhda bolalarga predmetni umumiy va individual xususiyatlarini ajratishga o'rnatiladi. Bolalar narsalarning qismlarini proporsiyasini, simmetriyasini aniq chamalashga, narsalarni chiroyli bezashni o'rganadilar. Bu yoshdagi bolalar oldindan ko'rmoqchi bo'lgan narsalarini tasavvur qilib, uni qanday tuzilishini gapirib bera olishlari kerak, buning uchun qanday materialni tanlab, ishni qanday bajarilishini

bilishlari lozim. Tarbiyachi bolalarga kompleks narsalarni kollektiv bo'lib qurishni, guruh bilan qurishni o'rgatib boradi. Bolalar bundan tashqari mavzuni aniqlab, kerakli materiallar tanlash, bir-birlari bilan maslahatlashib birga fikrlab qurishni o'rganadilar. Tayyorlov guruh tarbiyalanuvchilari berilgan topshiriq bo'yicha, rasmlar orqali murakkab bo'lgan turli narsalarni yasaydilar.

1.8-§. Badiiy faoliyat turlari bo'yicha bolalarni noan'anaviy ashyolar va texnik usullar yordamida rasm chizish texnikasiga o'rgatishning kreativ imkoniyatlari

Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarining muvaffaqiyatli uyushtirish, unga zarur bo'lgan materiallarni o'z vaqtida tayyorlashga ham bog'liqdir. Hamma mashg'ulotlar uch qismga bo'linadi:

- mashg'ulotning boshlanishi-topshiriqni tushuntirish;
- mashg'ulotning borishi-topshiriqni bolalar tomonidan bajarilishi;
- mashg'ulotning yakuni-bolalar bilan bajarilgan topshiriqni tahlil qilish.

Birinchi va ikkinchi qismlar bolalar yoshi va topshiriqqa qarab 2-5 minutgacha davom etishi mumkin, 1-qismda tarbiyachi bolalarga ular bajaradigan topshiriqni xabar etadi.

Tarbiyachining tushuntirishi emotsional, ijodiy kayfiyat tug'dirishi lozim. 2-qismda tarbiyachi bolalarni berilgan topshiriqni bajarishga kirishishlarini tekshiradi. Bola ishi o'rtasida pauza bo'lmasin, bola bir topshiriqni bajardimi, keyingisiga darhol o'tishlari, bajarishlarini kuzatish lozim. Katta guruhdagi bolalar dastavval tarbiyachi ruxsati bilan, keyin o'zlari suvni, mo'yqalamni o'z joyiga qo'yadilar.

Kichik guruhda bolalar mustaqil bo'lmaganlari uchun ko'proq tarbiyachining o'zi bolalar oldiga kelib turadi. O'rta guruhdan boshlab bolalar tarbiyachiga qo'llarini ko'tarib, murojaat etishga o'rganadilar. Bolalarni asta-sekin mustaqil ishlashga o'rgatib boriladi. Bor bo'lgan qiyinchiliklarni o'zlari hal etish yo'llarini o'rganib boradilar. Mashg'ulotni yakuniga 5 minut qolganda bolalar ogohlantiriladi.

Kichik guruhdan boshlab bolalarga ishini oldinroq tugatgan bo'lsa, o'zi yana rasmni element bilan boyitishni taklif etiladi. Mashg'ulotning yakuni-bolalar bilan bajarilgan topshiriqni tahlil qilish. Bolalar ishlarini tahlili ta'limiy-tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bolalar ishlari devoriy ro'znoma qilib osiladi. Bolalar devoriy ro'znomadagi ishlarini yaxshilab ko'rib chiqadilar.

Tarbiyachi bolalarning fikrlarini so'raydi va bolalar ishlariga umumiy baho beradi. Mashg'ulotdan so'ng bolalarga o'z ishlarini ko'rib chiqish uchun yana bir bor imkoniyat yaratib beradi. Agar mashg'ulot cho'zilib, vaqt qolmasa, sayrdan keyin yoki kunning ikkinchi yarmida amalga oshirish mumkin. Bolalar ishlarida tarbiyachi ota-onalar uchun burchak tashkil etadi va bolalar ishlarini u yerda keyingi mashg'ulotgacha qoldiradi. Albatta, ular dastavval yaxshilab bezatiladi. Ularni turlicha bezatish mumkin. Bu guruhni 2-3 ta yuqori guruhga bo'lib, har biri uchun o'zining dastur mazmuni aniqlanadi. (bolalarning hammasi, birgalikda, bir vaqtda, bir faoliyat bilan shug'ullansa ham).

Ta'lim-maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni elementar bilimlar tizimini bilan tanishtirishda, maktabgacha ta'lim muassalari uchun ishlab chiqilgan dasturlarda nazarda tutilgan ko'nikma va malakalarni shakllantirishda yetakchi rolni o'ynaydi. Ta'lim jarayonida bolalarga yangi bilimlarni muntazam berib borish, ular jamg'argan tasavvurlarni aniqlash va tizimlashtirish, bolalarning bilish jarayonlari hamda tafakkur faolliklarini rivojlantirish amalga oshiriladi.

Ta'lim – ikki tomonlama jarayon: mashg'ulotlar kuzatilar ekan, tarbiyachining ta'lim berish faoliyatini, uning bolalarga ta'sir etish imkoniyatlarini hamda bolalarning javob berish reaksiyalarini, o'quv harakatlari sifatini ham baholash muhimdir.

Ta'lim jarayoni bolalarning jismoniy, ma'naviy, mehnat va estetik rivojlanishlariga har tomonlama ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim jarayonining muhim vazifasi uning bolalarga tarbiyaviy, umumta'lim ta'sirini (kuzatuvchanlik, zehnlilik, aqliy, nutqiy va harakat faolligi, mustaqillik, ijodiy tashabbusning rivojlanishini) aniqlashdir.

Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida bolalarning tashqi dunyo haqidagi tasavvurlari qandayligini, ular o'z fikrlarini erkin bayon

qila olishlarini, ularning lug'at boyliklari qandayligini aniqlash mumkin.

Demak, ko'rilgan har bir mashg'ulotlarda dasturning barcha bo'limlari bo'yicha bolalar bilan olib borilgan ishning darajasi xuddi ko'zgudagidek aks etadi. Tarbiyachi o'tkazadigan mashg'ulotlarning muvaffaqiyati uch shartga: dasturni yaxshi bilishga, ta'lim metodikasini egallaganlikka, o'z guruhidagi bolalarning yosh va individual xususiyatlari hamda imkoniyatlarini bilishga bog'liq bo'ladi.

Rang qobiliyatlarini rivojlantirish. Bu yoshdagi bolalarda har bir mavzuning mazmuni oldindan konkret aniqlangan bo'lishi kerak. Tayyorlov guruhda syujetli rasm chizishga o'rgatishning mazmuni va vazifalari. Katta guruhda bolalar orqali egallangan ko'nikma va malakalar tarbiyachiga 6-7 yoshli bolaga o'rgatish vazifalarini murakkablashtirishi imkoniyatini beradi. Buning uchun quyidagilar kerak:

- berilgan mavzu bo'yicha rasmlarning syujetini boyitish va bolalarga syujetni mustaqil holda aniqlashga o'rgatish;

- harakat natijasida predmetning shaklini o'zgartirishga o'rgatishi (masalan, engashishni, yugurishni);

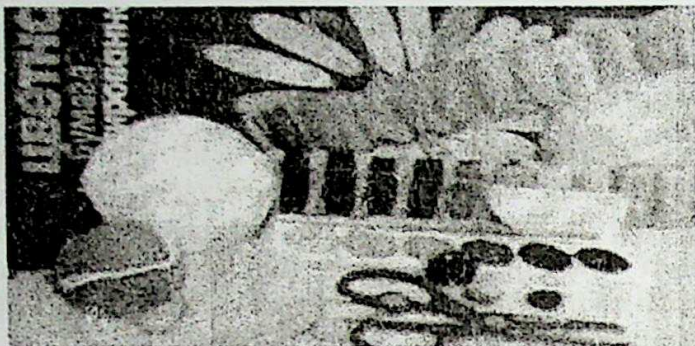
- kompozitsion qobiliyatlarni rivojlantirish;

- predmetlarning joylashishi, yaqindagilarni qog'ozning pastga, uzoqdagilarni tepasiga (hajmlarini o'zgartirmaslik).

Rang qobiliyatlarini rivojlantirish mustaqil holda syujetga mos rangni berishga o'rgatish.

Bu yoshda bolalarning analitik fikrlashi yaxshi rivojlangani uchun tarbiyachiga berilgan mavzuga mos mazmuni mustaqil holda tanlashga bolalarga imkoniyat yaratib beradi.

Masalan, "Uy qurish" mavzusi bo'lsa, bolalar o'zlari qanaqa uy, kim quryapti, qayerda kabi savollarga javob beradilar. Bolalar harakatdagi predmetning shakli o'zgarishini bilishadi shu o'zgartirishlarni tasvirlay oladilar.

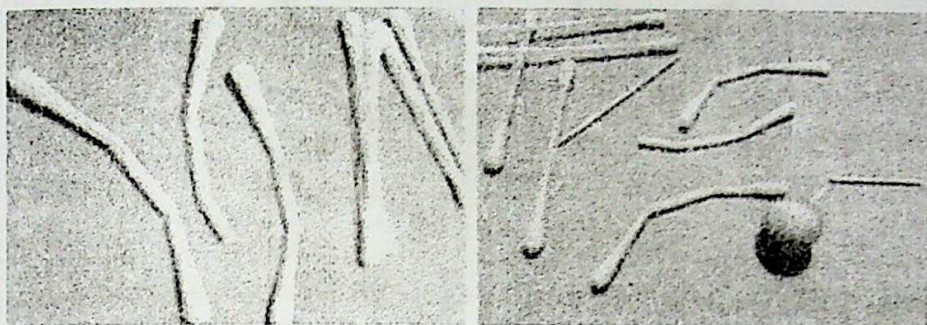

Faoliyatlar ustaxonasida

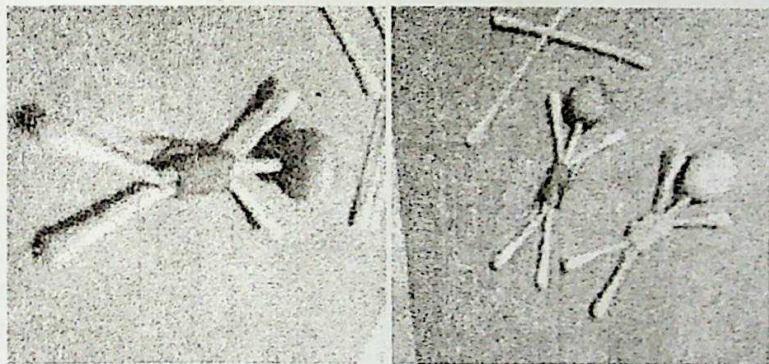
O'z qo'limiz bilan yasalgan archa o'yinchog'lari ba'zida rolli o'yinlar o'ynashimiz uchun ham asqotadi. Ajoyib, quvnoq o'yinchoqlarni yasash uchun qo'yidagilardan foydalanamiz:

- paxtali tayoqchalar;
- tish tozalagich;
- to'qish uchun iplar (hoxishizga ko'ra), mulina (katta gruxlar uchun), rang barang iplar;
- rang barang katta munchog'lar, tugmalar, bedana tuxumi (ichidagi olingan bulishi lozim);
- qaychi, yelim;
- rangli qog'oz, sirkuly;
- bo'yoq (guashь, akvarelь), mo'y qalam, flomaster;
- paxtali doirachalar yoki paxta;
- gazlama bo'laklari, ingichka lenta, biserlar va o'z navbatini kutib turgan «sirli sandiq».

1. Tayyorlash uchun uchta paxtali tayoqchalar, boshini joylashtirish uchun tish tozalagich bosh qismiga (katta tugma yoki munchoqlar, bedana tuxumi, xamirdan yasalgan boshchalar). Paxtali tayoqchalar ikki bukiladi. Birini paxtali tomoni olib tashlanadi. Odamcha o'yinchog' tayyorlamoqchi bo'lsak «bosh qismini» tish tozalagichga joylashtiramiz. Odamcha o'yinchog'imizni bo'yoq bilan bo'yab olamiz va qo'riguncha to'qish uchun mo'ljallangan ip bilan o'rab yelim so'rib, bosh qismini joylashtirib olamiz.

«Odamcha o'yinchog'imiz»ni kiyintirishni boshlaymiz, qorin qismini o'rab chiqamiz, qo'lcha va oyoqchalarini(har birini aloxida) qorin qismidan to qo'l qismigacha va teskarisiga qaytamiz. Asosan-qanday o'rashni ko'rsatish agarda ip chigallashsa uni uzib olib qayta o'rashni takidlash. 3 yoshli bolalar ham buni uddasidan chiqadi, Mulina bilan o'ralsa judda chiroyli chiqadi.

O'yinchoqni ustki kiyimini qog'ozdan yoki gazlamadan.O'yinchoq o'g'il bola shaklida bo'lsa yuqori qismi boshqa pastki qismi boshqa rangli gazlama bilan o'raladi. O'yinchoqni oyoq kiyimi juda yengil va chiroyli bo'yoq bilan bo'yaladi.Sochlari rangbarang iplardan yelim surib yopishtiriladi va chiroyli munchog'dan ko'zlar qo'yiladi.

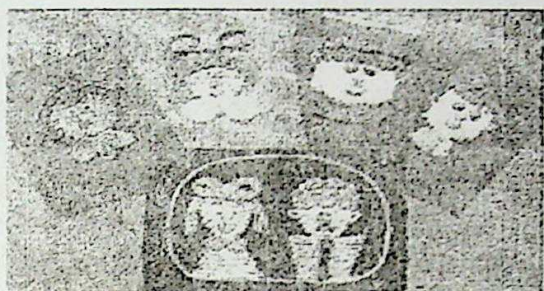

Shu tariqa mushukcha, qor bobo, malika, farishta, qor qiz, shofyor va ba'zi bir qo'shimchalar qo'shsa mushikni arslonga aylantirish mumkin masalan: qora va sarig' iplarni o'rash orqali bajariladi.

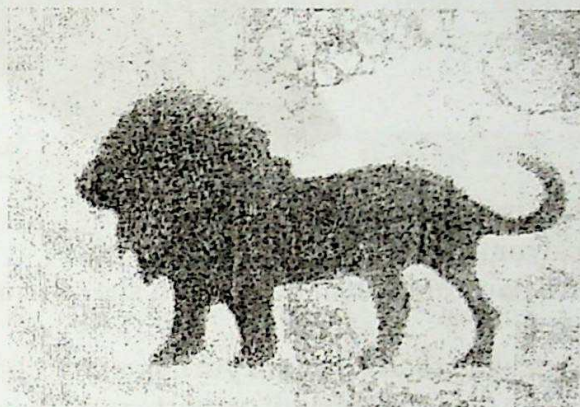

Plastilindan applikatsiyalar

Bugun biz plastilindan applikasiya qilishni o'rganamiz. Bunda biz plastilin va katta vatman qog'ozdan foydalanamiz. Quyida bir necha usullar bilan tanishamiz. Sizga ijodiy muvaffaqiyat va ijodingiz mahsulidan bahra olishingizni tilayman. Bizning oila. Oilaviy portretlarni yasashda uchburchak oval yarim silindir shakil berilgan to'g'ri chiziqlardan foydalaniladi.

Sovunli ko'pik bilan rasm solishda trafaretni qo'llash usullari.

Sovunli ko'pik bilan rasm solish texnikasi

Biz sizni ajoyib va g'aroyib tajribalarimizdan biri bilan tanishtiramiz. Ya'ni sovunli ko'pik bilan rasm chizamiz! Hayron bo'lmang, bu mumkin! Bolajonlar bu tajribada to'liq ishtirok eta oladi va bilimlarini oshira oladi. Kutilgan natija amalga to'liq oshadi deb umid qilamiz. Bolajonlar bu tajribadan yangi texnikani qo'llash orqali olam rang-barangligiga va go'zalligiga nazar tashlay va uni ilg'ay oladi.

Sovunli ko'pik bilan rasm solishga kerakli jihozlar:

1. Guash
2. Suyuq sovun (yoki idish-tovoq yuvadigan suyuqlik)
3. Aralashtirish uchun idish
4. Qayiqchasimon idish
5. Suv
6. Muzqaymoq cho'plari.
7. Trubkachalar

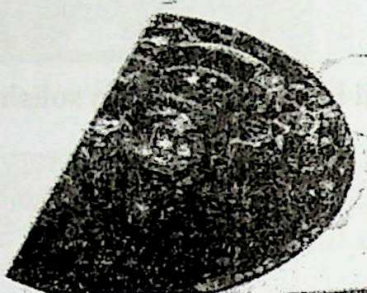
8. Qalin qog'oz;

9. Mato bo'lagi

10. Mochalka.

Mashg'ulotning borishi:

1. Stolga klyonka yoki gazeta to'shab oling.

Mashg'ulotning borishi:

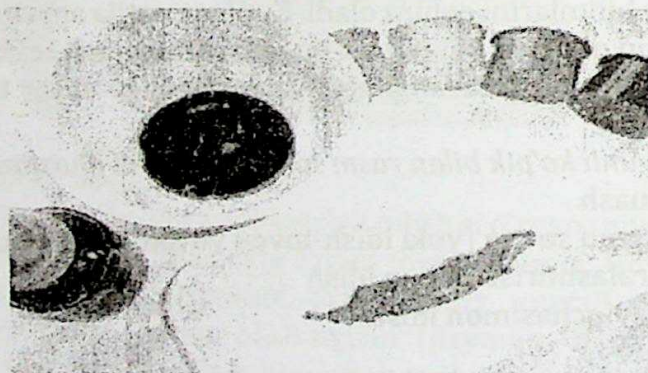
1. Stolga klyonka yoki gazeta to'shab oling.

2. Po'rkash davomida hosil bo'ladigan sharchalar har tomonga uchmasligi kerak.

3. Agarda uchgan taqdirda ham yorilgan sharchalardan qolgan izlarni tezda artib olsa iz qolmaydi, xavotirga o'rin yo'q.

4. Bolajonlarimiz ustki kiyimlari ustidan fartukchalar taqib olishsa, maqsadga muvofiq bo'ladi.

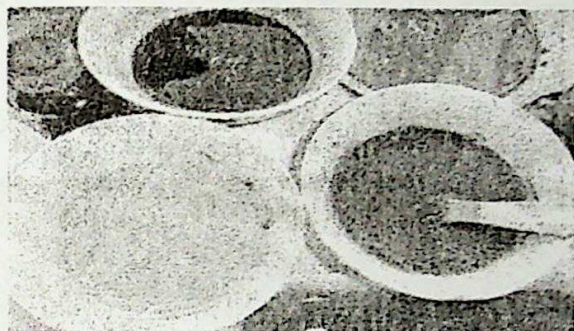
5. Mashg'ulotdan bir kun avval bo'yoqqa ishlatilishi kerak bo'lgan suvni yarmini suyuq sovunga yoki shampunga qo'shib olamiz.

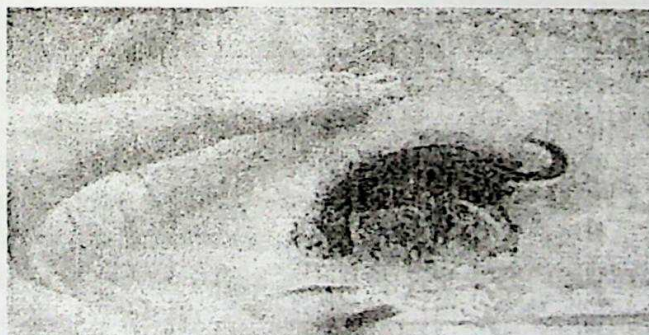
7 Mashg'ulotimiz uchun rang barang yorqin bo'yoqlardan foydalanib suyuqlik tayyorlab olamiz. Masalan: qizil,yashil, qora, ko'k lekin ochiq ranglardan foydalanmaymiz masalan sariq,och ko'kdan chunki bu ranglar chiroyli iz qoldirmaydi.

7 Tayyorlagan rangimizni bir kechaga qoldiramiz sababi ranglar bir biri bilan yaxshi aralashib chiroyli bo'yoq hosil bo'ladi.

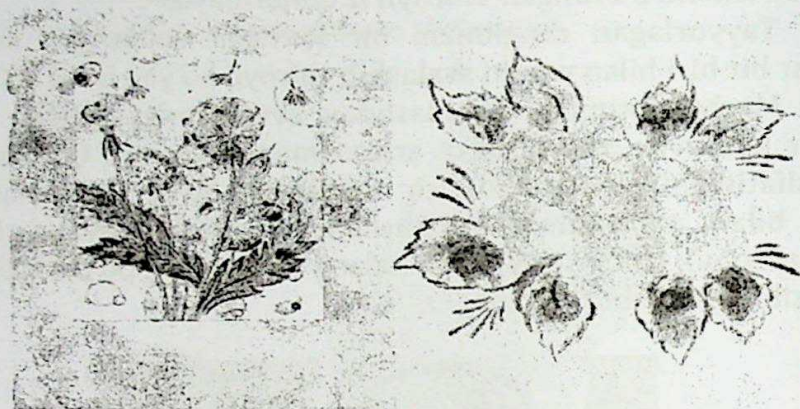
7 Mashg'ulotimizni boshlashdan avval stolga idishga toza suv,bir kun avval tayyorlagan aralashmani qo'yamiz. Qog'ozlarni turli sifatlilikidan va har xil och ranglilikidan. So'ngra aralashmani cho'p bilan aralashtirib trubkachalar orqali purkaymiz. Hosil bo'lgan ko'pik pufaklarni cho'pchalar yoki ko'proq po'flash orqali qog'ozimizga to'shirib olamiz.

Tajribamizni bir necha rangda va turli qog'ozlarga bajarsak turli rangdagi turl shakillarga ega bo'lamiz. Bajargan ishimizni qurishini biroz sabir bilan kutamiz. Bajargan ishimizni qurishini biroz sabir bilan kutamiz.

Ishimizni yakunlagach trafaretni sekin yuqoriga ko'tarib olamiz bo'yoq bo'yalib ketmasligi uchun. *Tayyor bo'lgan rasmni bezash mumkin.*

TUZLI XAMIRDAN NARSALAR YASASH USULLARI

Biz doimo plastilindan yasashni yoqtirganmiz va mehr bilan ishlaganmiz ammo yasagan ishimiz uzoq saqlanmagan . Lekin biz mehr bilan yasagan o'yinchoqlarimiz uzoq saqlanishini judda-judda istadik va uni saqlash mumkinligini qo'lay usulini topishga xarakat qilib ko'rdik natija yomon emas.Bu usulni sizga xam taklif qilamiz.Bu tuzli xamirdan narsalar yasash usuli bo'lib nafaqat 2-3 yoshli bolalarni,o'smirlarni balki katta yoshdagi kishilarni xam qiziqtiradi. Tuzli xamirdan qiziqarli shakillar yasash Qadimgi Rossiya davridan boshlangan bo'lib yasalgan narsa sovg'alar

tariqasida qo'llanilgan va shu bugungi kungacha yetib kelgan. Bir ko'rinishdan oson ko'rilgan tuzli xamir usuli anchagina murakkabdir. Chunki xamirga ishlatiladigan maxsulotlar katta axamiyat kasb etadi. Birinchidan tuzli xamir tez yorilib ketishi mumkin, ikkinchidan oddiy tuzli xamir bilan ishlash oson va qo'lay bo'lmagandek chiroyli ko'rinishga ega bo'lmaydi.

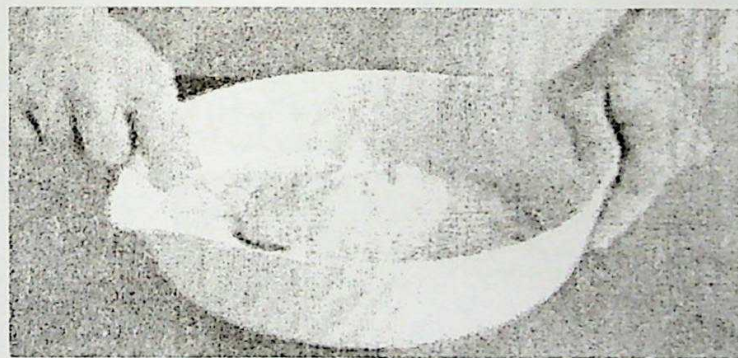
Keling xamir tayyorlash usullari bilan yaqindan tanishamiz.

№1: 500 gr un, 200 ml sovuq suv, va 200 gr mayda tuz.

Xamir tayyorlash usuli qo'lay va oson xatto yeb ko'rish ham mumkin. Ba'zi kichik yoshdagi bolalar bu xamirni og'ziga solishdan ham toymaydi.

№2: 200 gr oliy nav un , 200 gr mayda tuz, 200 ml suv ,2 oshqo'shiq qog'oz oboy yelimi, yoki PVA yelimi. Endi xamirni tayyorlashni boshlaymiz:

Avval idishga tuzni solib olamiz sungra suv solib to eriguncha aralashtiramiz va unni sekin asta aralashtiramiz. Xamirimiz yumshoq, cho'ziluvchan va qo'lga yopishmaydigan xolga kelguncha yaxshilab qorib olamiz. Bu tayyorlab olgan xamirimizdan barcha istagan narsamizni yasashimiz xatto xaykalchalar, rasmlar xam. Yasash ishlarimiz yakuniga yetgach ularni qo'rishga qo'yamiz. Qish oylarida esa quritish uchun pechga qo'yamiz va ranglash ishlarini davom ettiramiz. Ranglash usuli guash yoki oziq ovqatlar bo'yoqlari orqali davom ettiriladi

Tuzli xamirdan narsalar yasash usullari

Tuzli xamirdan turli shakllar, ajoyib rasmlar va ertak qahramonlarini yasash mumkin. Biz tuzli xamirdan barcha xoxlagan narsalarni yasay olmaymiz.

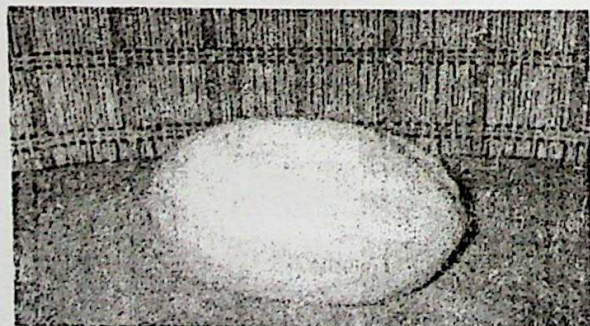
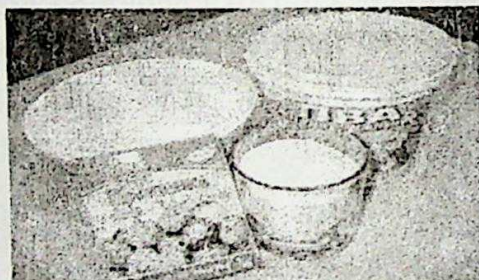
Buning uchun turli usullardan foydalanishimiz va lozim topganimizni tanlab olamiz. Hohishimizga ko'ra xamirimizga xid yoki rang berishimiz mumkin Masalan: achchiq bo'lmagan qalampir, muskat yong'oqi. Aralashmasi bo'lmagan unni ishlatgan ma'qul.

Sodda tuzli xamir qorish usuli:

- 200 gramm un;
- 200 gramm tuz;
- 125 milligramm suv

Nozik va mayda shakllar yasash uchun xamirimizga bir oshqoshig' PVA yelimi, kraxmal yoki oboy yelimi sungra oz miqdorda suv kerak bo'ladi.

Agarda kattoroq narsa yasashni xohlasak tuz miqdorini 400 grammga oshiramiz. Xamirimiz yasashga qulay bulishi uchun 4 oshqoshiq glitserin qo'shishimiz mumkin. Xamirni qorishga mikser ishlatsak maqsadga muvofiq bo'ladi.

1. Hech qachon quymoq uchun unlardan foydalanmang chunki u yetiladi va yoriladi.

2. Yodlangan tuzlardan ham foydalanmang aks holda xamirimiz qovushqoqligini yo'qotadi. Suvimiz hamisha sovuq bo'lishi va sekin asta qo'yamiz. (qancha sovuq bo'lsa shuncha cho'ziluvchan bo'ladi).

3. Avval tuz bilan un sungra suv solib aralashtiriladi.

4. Tayyor xamirni darrov ishlatmagan maqul balki biror soat muzlatgichga saqlansa, qovuqshoqligi va cho'ziluvchanligi ortadi.

5. I shimizdan ortib qolgan xamirimizni yelim xaltachalarga yoki og'izi zich yopiladigan idishlarga saqlash lozim.

Esda saqlash lozim bo'lgan maslahatlar:

1 chashka un - 100 g;

1 chashka tuz - 200 g.

Birinchi usul

bu'g'doy uni - 2 stakan

tuz « Ekstra » - 1 stakan

suv - 3/4 stakana

Ikkinchi usul

bu'g'doy uni - 1 stakan

tuz - 2 stakan

qu'riq oboy yelimi - 1 oshqoshiq

suv - 1 stakan

Uchinchi usul:

2 chashka (200 g) - un

1 chashka (200 g) - tuz

3/4 chashka (125 ml) - suv

Xamirimiz yasash vaqti sochilib yoki uvalanib ketmasligi uchun unni qorish chog'i yaxshilab aralashtirish va rostlash kerak toki cho'ziluvchan bo'lguncha.

Kepakli tuzli xamir.

Kepakli un o'tkir to'q malla rang jilosini beradi.

Kepakli undan tayyorlangan tuzli xamir avvalo xavoda quritiladi, so'ngra pechda past olovga qo'yiladi.

To'rtinchi usul

- 3 chashka (300 g)- bo'g'doy uni

- 1 chashka (100 g)- kepakli un
- 2 chashka(400 g)- tuz
- 1,5 chashka (250 ml)- suv

Kepakli undan tayyorlangan xamir og'irligi uni xajmiga to'g'ri kelmaydi. Shuning uchun bug'doy unidan tayyorlangan xamirga nisbatan ko'proq tayyorlash kerak bo'ladi.

Maslahatlar: Xamirimiz chuziluvchan va mustahkam bo'lishi uchun 1-2 choyqoshiq quruq oboy yelimini kam miqdordagi suvga aralashtirgan holda yoki unga, tuzga aralashtirib so'ngra suv solamiz. Faqat kepak unidan tayyorlangan tuzli xamir qattiq bo'lgani uchun undan narsa yasash noqulay shuning uchun bug'doy uni va kepek unini qo'shib tayyorlagan maquldir. Qolgan xamirni bir ikki kun yopiq idishga muzlatgichga solib salqash mumkin.

1 stakan- un

1 stakan- tuz

Bir oshqoshiq o'simlik yog'i yoki qo'l uchun krem:

125 ml- suv

1stakan- un

1stakan -tuz

1/2 sovuq suvga 1 oshqoshiq kraxmal va 1 stakan issiq suvni aralashtirish kerak qo'yuq kisel holatiga kelguncha qaynatish sungra olovdan olinadi. Bu usuldagi xamir cho'ziluvchan va ajoyib chiqadi. Agar xamirimiz yumshoq chiqsa shoshilmasdan oz-ozdan un va tuz solish kerak xamirimiz o'rtacha holatga keladi. Xamirimizni 2-3 soat polietilen haltachaga solib muzxonaga qo'yamiz va sekin astalik bilan ishlatamiz. Yasalgan narsalarimizni +80S duxovka pechiga qo'yamiz va qo'ritib olamiz. Har doim ranglash kerak bo'lsa xamirni qorishdan avval yoki tayyor xamirga yoki bo'yash usulidan foydalanamiz. Buni uchun oziq ovqatga ishlatiladigan bo'yoq, akvarel, guashdan foydalanamiz.

Ranglarni chiqarish usuli:

Havo rang = ko'k + oq

Pushti = oq + qizil

Siyoh rang = ko'k + pushti

Yashil = havo rang + sariq

Zarg'aldoq = sarig' + qizil

Malla = yashil + qizil Och yashil =yashil + ko'k

Tana rang = Ochpushti + olovrang

Tillarang kumush rang hosil bo'ladi, agar ushbu ranglarni xamirga qo'shsa yarqiragan xamir hosil bo'ladi.

USTAXONADA AMALIY MASHG'ULOT GAZLAMA VA QOG'OZDAN GULLAR YASASH TEXNOLOGIYASI

Har bir bayramda sovg'a sifatida barcha ayollarga gul sovg'a qilinadi. Ayol kishi gullarning xushbo'yligi, yoqimli ranglari, hidlarini sevadilar. Gullarni tabiiy va sun'iy gullarga ajratiladi. Tabiiy gullar - kishidan mehnatni, parvarishni talab qiladi. Sun'iy gullarni esa mato va yumshoq eguluvchan simlardan, plastmassalardan yasash mumkin. Gazlamadan gullar yasash uchun kerakli jihozlar asosan quyidagilar: qaychi, rangli iplar, rangli atlas, chit, shoyi matolar, har xil hajmli lentalar, gullarni bezash uchun yaltiroq pistonchalar, munchoqlar, tugmachalar, igna ip, dazmol, kraxmal, yumshoq simlar. Qog'ozdan yasaladigan gullar uchun kerakli jihozlar: qaychi, qog'oz turlari (konfet, gafrili qog'oz, zar qog'oz, rangli qog'oz, yumshoq fal'ga qog'ozi, g'ijim krep qog'oz), PVA yelimi, sim, karton, qora qalam.

Bajarish usuli:

Gazlama orqali bajariladigan gullarni yasashda atlas mato oldindan kraxmallab olinadi. Bir litr suvga bir qoshiq kraxmal aralashtiriladi, unga matoni solib qaynatiladi. So'ngra mato suvi selgib quritiladi. Dazmolga dazmollanadi. Matoni 4, 6, 9, 12 marta buklash orqali hohlagan gulning andozasini karton qog'ozdan tayyorlab bichiladi. Bichilgan gul parchalari bir biriga birlashtirilib simga o'raladi. Ustidan lentachalar o'raladi. Unga munchoqlar orqali bezak berish mumkin.

Qog'ozdan gul yasashni bajarish usuli. Qog'ozni ham 4,6,9,12,16 buklash orqali gul shakllari qirqib olinadi. Moychechak, gulsafsa, atirgul, xrizontema gullari ko'rinishini tasvirlash mumkin. Ularni kesib olingach yumshoq simga o'raladi va sim bilan mustaxkamlanadi, barglari ham aloxida qirqilib, PVA yelimida yopishtiriladi. Bajarishda ehtiyotkorlik, sabr, did farosat talab qilinadi.

«Gullagan shaftolining novdasi» ni yasash

Mashg'ulot vazifalari: bolalarda qog'ozni bir necha marotaba buklab qirqish asosida gul barglarini hosil qilish, gul barglarini novdaga yelimlab, chiroyli gullagan shaftoli novdasini yasash malakalarini o'stirish.

Mashg'ulotga tayyorgarlik.

Bolalar bilan hovli yoki ko'chadagi gullagan shaftoli daraxtini kuzatish. Gullarning tuzilishiga, rangiga, novdada joylashishiga bolalarni e'tiborlarini jalb qilish.

Mashg'ulotning borishi:

Tarbiyachi: bolajonlar, mana o'lkamizda bahor fasli.

Bahorda tabiatda juda katta o'zgarishlar ro'y beradi. Shoirlarimiz aytganidek:

Keldi bahor, gul bahor, Erib bitdi, oppoq qor.

Uchib keldi, qushlarjon

Daraxtlar taqdi marjon.

Ha, «daraxtlar taqdi marjon». Shoirlarimiz, daraxt kurtaklarini marjonga o'xshatishyapti, bir oz vaqt o'tgandan so'ng, daraxtimiz chiroyli bo'lib, chaman - chaman gullaydi. Keling, bugungi mashg'ulotda, xuddi shunday gullagan daraxtlarning novdasini biz ham tayyorlashni o'rganamiz. Biz sizlar bilan gullagan shaftoli novdasini yasaymiz. Kerakli ashyolar oldingizdagi stolga qo'yilgan. Novdani oldimizga qo'yib, pushti rangdagi g'ijim qog'ozdan kvadrat shaklini qirqib olamiz. Uni ikkiga, so'ng to'rtga buklaymiz, natijada kichik kvadratchalar hosil bo'ladi. Buklangan kvadratchaning bir uchini ushlab turib, ochiq uchlarini qaychi bilan yarim doira tarzida qirqib olamiz, buklangan kog'ozni ochamiz. O'rtasiga barmog'imizni qo'yib tursak gul bargining cheti qayrilib qoladi. Chuqur joyining orqasiga ozgina yelim surtiladi. So'ngra novdaga yelimlanadi.

Gullarni yelimlashdan oldin tarbiyachi bolalarga shaftoli guli novdada qanday joylashganligini eslatib, tabiiy holiga o'xshatib, ketma-ket yelimlash kerakligi uqtiriladi. Gul yaprog'ini qirqa olmagan bolalarga yakka holda yordam ko'rsatiladi.

Mashg'ulot davomida bolalarning yaxshi ishlari rag'batlantirilib boriladi.

Tayyor novdalarni solib qo'yish uchun xar bir stolga, bolalarning o'zlari yasagan guldonlar qo'yib chiqiladi. Bolalar gullagan novdani guldonlarga solib qo'yadilar.

Tarbiyachi: bolalar, qarang, siz yasagan gullab turgan shaftoli novdachalaringiz xonamizni yana ham chiroyli qilib yubordi. Bolalarni o'z ishlari natijasidan zavqlanishga o'rgatib boriladi. Shu tariqa mashg'ulot yakunlanadi.

QOG'OZDAN BUKLASH YO'LI BILAN O'YINCHOQ YASASH ("ORIGAMI USULI")

«Origami» so'zining kelib chiqishi yapon tiliga mansub bo'lib, ikki ibora "ori" - buklangan va "gami" - qog'oz degan ma'nolarni anglatadi. Origami deyilganda odatda to'rtburchakli qog'ozlarni buklab turli buyum va o'yinchoqlarni yasash tushuniladi.

Origami san'at sifatida ilk marotaba IX-XII asrlarda Yaponiyada paydo bo'lgan. XIX asrning ikkinchi yarmiga kelib, bu san'at Yevropa mamlakatlariga ham tarqalib, rivoj topa boshladi. Har qanday buyumlarni yasashning izchil tizimiga ega chizma suratlar sifatida tasvirlash urfga kirdi.

Zero, rasmlarga qarab qog'oz buklamlaridan turli buyum o'yinchoqlar yasash 4-5 yoshli bolalardan tortib maktabning boshlang'ich sinfi o'quvchilarining ham tasavvur doirasini kengaytirishi, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini o'stirishi shubhasizdir. Bugungi kunga kelib origami alohida amaliy san'at turi sifatida butun dunyoda keng ommalashgan.

«To'tiqush» ni origami usulida yasash.

1. Kvadrat shaklida qog'oz olamiz.
2. Diogonaliga buklaymiz.
3. Buklangan joydan burma hosil qilamiz.
4. Burma bo'ylab 2 uchi birlashtiriladi.
5. Buklangan qog'ozning har bir uchi orqaga qaytariladi.
6. Qaytarilganda avvalgi dioganalidan oshib ketmasligi kerak.
7. Bosh barmoq orasiga kirgizib ko'rsatkich barmoq bilan buklanadi va uning bosh qismi tayyorlanadi.

Qushchanning umumiy shakli tayyor bo'ldi, shu shakldan o'zingiz hohlagan qushchangizni yasashingiz mumkin.

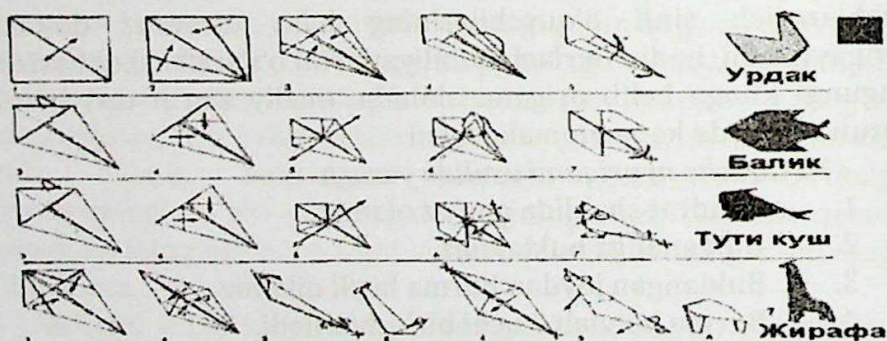
Shakldagi bo'yalgan joylar qirgilsa, to'tiqush dumi, tumshug'idan qaychida ozgina chimdib, ichki tomonga mayda burmachalar hosil qilinib, ko'zi chizib qo'yiladi. To'tiqush tayyor.

«Do'ppi» ni origami usulida yasash.

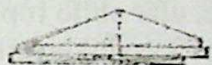
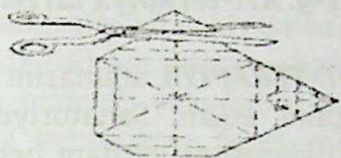
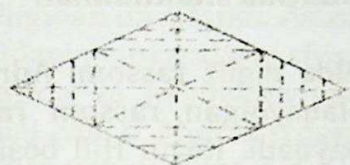
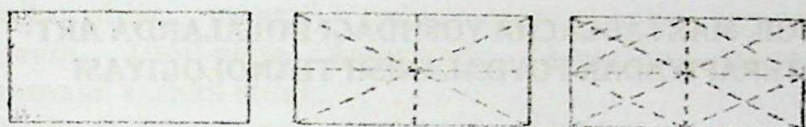
Kvadrat shaklidagi katta-kichikligi ixtiyoriy qog'ozni olib, diagonal bo'yicha uning markazini aniqlaymiz. So'ngra teng ikkiga buklaymiz, qolgan burchagining biri olinib, markaz tomoni bo'yicha buklanadi, orqa tomoni ham xuddi shunday buklanadi. Buklangan tomoni ichki tomonga qarata buklanib, boshqa burchagini 1 sm qayirib olinadi, pastki qog'ozning burchaklari qayirib, buklanib chiqiladi va chetidagi burchakka kirgizib qo'yiladi.

Orqa tomoni ham xuddi shunday bajariladi. Manna, do'ppimiz tayyor, endi uni bezatishimiz kerak. Ingichka mo'yqalamni olib, oq rangga botiramiz, do'ppining to'rt tomoniga garmdori shakli chiziladi.

Do'ppilarning gulidagi garmdori shaklining tasvirlanishi bolalar chidamli, qo'rqmas, matonatli, sabrli bo'lishi kabi ma'noni anglatadi.

Do'ppi

II BOB. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA ART-TERAPIYADAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYASI

2.1-§. Art-terapiya tarixi va fan sifatida shakllanishi

ART-TERAPIYA atamasini 1938-yilda ingliz rassomi Adrian Xill taqdim etgan. Sanatoriyda davolanayotgan rassom rasm chizish tiklanishga yordam berishini payqadi. Keyin Hill boshqa bemorlar bilan rasm chizishni boshladi. Bu kasallik yoki jarohatlardan chalg'itish edi. Bu urushda olingan salbiy his-tuyg'ulardan xalos bo'lishga ham yordam berdi. Xavotirni qog'ozga ifodalab, ular shifo topishdi. Bugungi kunda uning mahsuli sifatida bir qator kasalliklarning "nervlardan" ya'ni asabdan ekanligi endi hech kimga yangilik emas, ya'ni psixosomatik tabiat hisoblanadi. Agar siz qo'rquv, zo'riqish, tashvish, tajovuzni olib tashlasangiz, bunday kasalliklar yo'qoladi.

San'at davolaydi: art-terapiya nima va u kim uchun?

Art terapiya hissiyotlarni davolashga yordam beradi!

Ruhiy muammolarni tuzatish uchun rasm chizish, raqsga tushish, kulolchilik va boshqa san'at turlari qo'llaniladi: art-terapiya kuchli his-tuyg'ularni yengishga va so'z bilan ifodalash qiyin bo'lgan tajribalardan omon qolishga yordam beradi. Masalan, o'z joniga qasd qilishga urinish. Ammo hamma psixoterapevtlar buni mustaqil terapiya maktabi sifatida tan olmaydilar. San'at ruhiy salomatlikni yaxshilashi mumkinmi, kimlar art-terapiyaga loyiq emasligi va san'at davolashda konservativ yondashuvlarda qanday ishlatilishini o'rganadi. Keling unda tarixga nazar solib ko'ramiz.

"Art terapiya" atamasi (so'zma-so'z: - san'at bilan davolash) **rassom Adrian Xill**⁵ tomonidan 1938-yilda sanatoriylarda sil kasalligi bilan og'rigan bemorlar bilan ishini tavsiflashda kiritilgan. Ushbu usullar AQShda Ikkinchi jahon urushi paytida fashistlar lagerlaridan olib chiqilgan bolalar bilan ishlashda qo'llanilgan. O'zining rivojlanishining boshida art-terapiya Z.Freyd va C.G.Yungning psixoanalitik qarashlarini aks ettirdi, unga ko'ra mijozning badiiy faoliyatining yakuniy mahsuloti (chizmachilik,

⁵ Adrian Keyt Grem Xill (1895-yil 24-mart - 1977-yil) britaniyalik rassom, yozuvchi, art-terapevt, o'qituvchi

haykaltaroshlik, montaj) uning ongsiz aqliy jarayonlarini ifodalaydi. 1960-yilda Amerikada "Amerika Art-terapiya uyushmasi" tashkil etildi.

Ingliz shifokori va rassomi Adrian Xill Midhurst kurortida sil kasalligidan davolandi. Asosiy protseduralar bilan bir qatorda, Xill atrofidagi manzaralarni chizdi va ijodkorlik kasallikdan chalg'itishi natijasida va kayfiyatni yaxshilash mahsuli ekanligini aniqladi. Keyingi yili u Midhurstdagi boshqa bemorlarga rasm chizishni o'rgatish uchun taklif qilindi, ularning aksariyati urushdan qaytgan askarlar edi. Tadqiqotlar ularning psixologik stressini kamaytirishga sezilarli darajada yordam berdi. Xill 1942-yilda "art-terapiya" atamasini rasman kiritgan va keyinchalik "Art Against Disease" kitobida bemorlar bilan ishlashini tasvirlab bergan. Ushbu usul atrofidagi tortishuvlar hozirgacha to'xtamagan.

Masalan, uning amerikalik izdoshi Edit Kramer, Freydning sublimatsiya (buzg'unchi istaklar va impulslarni ijobiy va ijtimoiy foydali narsaga aylantiradigan himoya mexanizmi) g'oyasining katta muxlisi, ijodiy jarayonning o'zi shifo berishi mumkinligiga ishongan. U o'z taxminlarini Uiltvik tarbiyasi og'ir o'smirlar maktabida tasdiqladi, u erda "Art-terapevt" unvonini oldi. Ushbu yondashuv tarafdorlari ijodkorlik shaxsiy nizolarni yaxshilash va ifoda etishga yordam beradi deb ta'kidlaydilar. Terapevt mijozlarni sezgiga ishonishga, ularning ijodlarini va shunga mos ravishda o'zlarini o'rganishga undashi kerak.

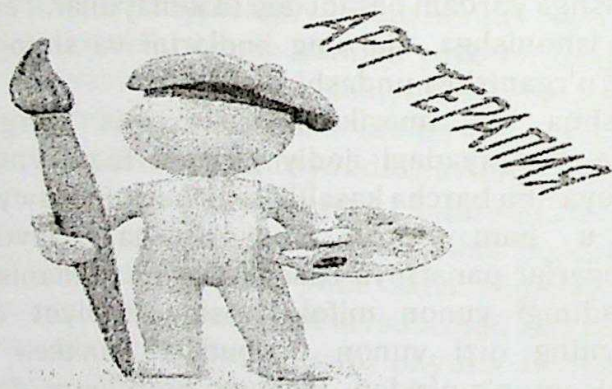
Boshqa bir amerikalik mutaxassis Margaret Naumburg aksincha, terapiyadagi ijodiy jarayon faqat vosita, "panatseya" (panatseya - bu barcha kasalliklar uchun afsonaviy universal vosita bo'lib, u ham umrni cheksizgacha uzaytirishi mumkin. Alkimyogarlarni panatseya izlash bilan shug'ullanishgan, hamda bu nom qadimgi yunon mifologiyasida tibbiyot va shifo xudosi Asklepiyning qizi yunon ma'budasi Panakea nomidan kelib chiqqan) va o'z-o'zidan maqsad emasligini ta'kidladi. Ushbu yondashuv bilan chizmalar (va boshqa ijodkorlik turlari) qo'shimcha diagnostika usuli sifatida ham ko'proq qo'llaniladi.

Usul. Asosan, art-terapiya texnikasi proyeksiya mexanizmiga asoslanadi: mijozga mazmuni jihatidan loyqa ob'ekt beriladi, shunda u unga o'z ma'nosini keltira oladi. Bu Tarot kartasi bo'lishi

mumkin, uning umumiy ma'nosi hamma tomonidan har xil talqin qilinishi mumkin yoki art-terapiyada bo'lgani kabi, mijozning o'zi tomonidan chizilgan ajoyib mavjudot.

"Birinchi uchrashuvda men ko'pincha bir nechta oddiy rasmlarni chizishni so'rayman. Talaffuz qilish qiyin bo'lgan tuyg'ular ongdan tsenzurasiz ("senzura" lot. censura - "qat'iy hukm, qattiq tahlil, qat'iy tanqid" axborotning mazmuni va tarqatilishi ustidan nazorat qilish tizimi...) qog'ozda o'z aksini topishi mumkin. Shunday qilib, siz talqin qilish va tashxis qo'yish uchun muhim materialni olishingiz mumkin, - deydi amaliyotchi psixolog va "Psixologik kompetentsiya maktabi" loyihasi muallifi Mariya Razigrina. Masalan, bolalar bilan ishlashda u bola yashaydigan muhitni va unga his-tuyg'ularini engishga qanday yordam berishni yaxshiroq tushunish uchun ko'pincha oilaning rasmini chizishni so'raydi.

Art-terapiya shuningdek, xatti-harakatni o'zgartirishga yordam beradi,- deydi Razygrina. Misol uchun, agar siz mijozdan o'z his-tuyg'ularini chizishni so'rasangiz, muammoni aniqlash orqali fikrlashdan harakatga o'tishingiz mumkin: oyoqlarda qo'rquv -- bunda siz ketishingiz mumkin, tomoqdagi g'azab -- bunda siz aytishingiz kerak.

Art terapiya kimga kerak? Art-terapiya an'anaviy psixoterapevtga tashrif buyurishni istamaydiganlar uchun chiqish joyi bo'lishi mumkin - masalan, o'smirlik inqiroziga duch kelgan o'smirlar uchun. Yoki so'z bilan ifodalash qiyin bo'lgan tajribalarni

boshdan kechirgan odamlar masalan, o'z joniga qasd qilishga urinish. O'z joniga qasd qilishga uringan va o'z joniga qasd qilish bo'yicha mutaxassis Devid Uebbning fikricha, o'lchangan, oqilona bayonotlar ushbu mavzu bo'yicha suhbat uchun mos emas: "O'z joniga qasd qilish haqidagi stigmani (ruhiy kasalliklar haqida, "stigma" - bu ularning har qanday holatdan aziyat chekadigan shaxsga nisbatan qo'llaniladi, bu inson hayotida salbiy reaksiyalarni keltirib chiqaradi, chunki ular o'zlariga, tiklanishlariga va normal hayot kechirish qobiliyatiga bo'lgan ishonchni yo'qotishi mumkin.) yo'q qilish uchun biz juda shaxsiy, sub'ektiv, ba'zan mantiqsiz va paradoksal narsalarga e'tibor berishimiz kerak.

Art terapiya surunkali og'riq yoki jiddiy kasallikka duch kelgan odamlar uchun ham foydalidir. 2018- yilgi tadqiqot shuni ko'rsatdiki, kasalxonaga yotqizilgan 200 ta sub'ektning yarmi og'riq va tashvish darajasini sezilarli darajada kamaytirish, shuningdek, kayfiyatini yaxshilash uchun art terapiyadan foyda ko'rgan. "Odamlar doimo og'riqni his qilganda, ular ko'pincha o'zlarini nazorat qilishni yo'qotgan deb o'ylashadi. Go'yo og'riq ularga nima qilishni va nima qilmaslikni buyuradi. Art-terapiya amaliyoti o'z-o'zini ifoda etish va noyob narsalarni yaratish orqali tanangiz ustidan kuch tuyg'usini tiklashga yordam beradi, - deydi Massachusetts umumiy kasalxonasining art-terapevti Kelsi Skerpen.

Art-terapiya, shuningdek, jismoniy va ruhiy salomatlik holatini o'rganishga yordam beradi. Og'riqni chizish orqali siz uning kayfiyat va kundalik hayotga qanday ta'sir qilishini tahlil qilishingiz mumkin. Angliyalik Gari Molloy 20 yildan ortiq vaqtdan beri bipolyar buzuqlik bilan yashaydi va rasm chizish unga o'zini barqaror his qilishiga yordam berishini tan oladi: "Men doimo kayfiyatning keskin o'zgarishiga duch kelaman. Chizish bu fikrdan xalos bo'lishga yordam beradi".

Art-terapiyaning rivojlanish tarixi. Art-terapiyaning asl klassik shakli chizish edi. Bu, ehtimol, bu sohada birinchi tadqiqotchilar kasbi bo'yicha rassomlar bo'lganligi bilan bog'liqdir. Art terapiya sil kasalligidan sanatoriyda davolangan rassom tufayli paydo bo'lgan degan fikrni ta'kidlab o'tdik. Rassom barcha bo'sh

vaqtlarida chizgan. Biroz vaqt o'tgach, u bu jarayon uning sog'lig'iga ijobiy ta'sir ko'rsatganini angladi, u tezda tuzalib ketdi. Keyingi yili sanatoriyda guruhli art-terapiya mashg'ulotlari tashkil etildi. Ba'zan o'zingizning ichingizdagi qarama-qarshiliklarni anglash uchun siz cho'tka yoki loyni olishingiz yoki ichkarida nima borligini, sizga nimani aytmoqchi ekanligini tushunish uchun raqsga tushishingiz kerak.

Bemorlar yaxshilanib borayotganini his qilishdi, hissiy va psixologik muammolar fonga o'tdi. Ehtimol, aynan shunday bo'lgandir, chunki ular 20 yoshdan boshlab ongli ravishda art-terapiya bilan ishlay boshladilar. "Art terapiya" atamasining o'zi psixokorreksiyada qo'llaniladigan san'at turlarining yig'indisiga ishora qilish uchun XX asrning 30-yillarida rassom Adrian Xillni muvofaqiyatli izlanishlari sabab bo'lgan.

Agar siz art-terapiya tarixiga chuqur nazar tashlasangiz, unda ishonch bilan aytishimiz mumkinki, art-terapiya yuqoridagi voqealardan ancha oldin, 5-6 ming yil avval qadimda paydo bo'lgan.

San'at ehtimol, mo'jazakor xususiyatlar jamlanmasidir. G'or rasmlarida qadimgi odamlar o'zlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlashga, qo'rquvni engishga yordam beradigan turli marosimlarni tasvirlashgan. Masalan, ovga chiqishdan oldin ov qilish tasvirlari, o'rim-yig'im jarayonlarini chizishgan, shundan so'ng ular ob-havo va quyosh uchun "Xudo"larga minnatdorchilik bildirishgan.

Qadimgi Misrda ular raqs yordamida odamni jonlantirishi mumkin edi. Bugungi kunda art-terapiya psixologlar, psixoterapevtlar professional muhitida tobora ommalashib bormoqda. Zamonaviy art-terapiya psixoterapevtik yo'nalish sifatida faqat psixiatrlar mehnati asosida rivojlandi.

Og'ir ruhiy bemorlarni kuzatar ekan, shifokorlar ko'pincha klinikada bemorlar rasm chizishni, she'r yozishni boshlaganlarini va o'gir holatlardan chiqqanlarida ijodkorlik bilan shug'ullanish zaruratini yo'qotganliklarini payqashdi. Tadqiqot ko'plab mutaxassislarning e'tiborini tortdi va bugungi kungacha ko'plab olimlarni jalb qilishda davom etmoqda.

Yuqorida aytib o'tilganidek, XX asrning 20-yillarida nemis psixiatri Prinzhorn tomonidan "patologik naqsh" ni ilmiy o'rganish boshlandi. Avvalo, psixiatrlar diagnostika materiali sifatida rasm chizishga qiziqish bildirishgan. Rassomlar ham psixologlar ham, shaxsning rivojlanishi, yosh xususiyatlari, normasi, patologiyasi bilan qiziqqan va taxminiy yo'nalishda harakat qilishdi. Art-terapiyani o'rganishda paydo bo'lgan asosiy savollar: *"Bemorning ijodi san'atmi? Nima uchun ruhiy kasallar bevosita rasm chizishni boshlaydilar? Nega bunday istaklar paydo bo'ladi?"*.

Art-terapiya yo'nalishining mazmun-mohiyati har qanday san'at turidan terapevtik, ya'ni davolash sifatida foydalanishdan iborat. Masalan, ijodiy terapiya yoki biz uni nostandart deb ataydigan bo'lsak - ijodkorlik bilan davolash; ekspressiv terapiya - ijodiy ifodalash; intermodal art terapiya - san'atning turli sohalari bilan integratsiyalashgan.

Art-terapiyaning harakat tamoyili. Birinchi art-terapevtlar Z.Freydning insonning ichki "Men" tushunchasi u o'z-o'zidan chizilgan va haykaltaroshlik bilan shug'ullanganda vizual shaklda namoyon bo'ladi degan g'oyasiga shuningdek, ushbu fikrlari bilan Yungga tayangan deb ishoniladi. Binobarin, dastlab psixoanalizdan kelib chiqqan art-terapiya va ko'plab zamonaviy art-terapevtik yondashuvlar psixoanaliz pozitsiyalariga asoslanadi, unga ko'ra yaratilgan badiiy tasvirlar muallifning ongsizligidagi jarayonlarni aks ettiradi.

Ramziy til sizga o'z xohish-istaklaringizni erkin ifoda etish, bolaligingizni eslash, amalga oshmagan orzular haqida gapirish, ularni qayta ko'rib chiqish imkonini beradi, siz ularni o'rganishingiz va tajriba qilishingiz mumkin. Art-terapiyani badiiy ijod bilan aralashtirib yubormaslik kerak, chunki san'at faqat o'zini yaxshiroq tushunishga yordam beradigan vositadir, shuning uchun rasm, raqs yoki haykal qanchalik mukammal bo'lishi muhim emas.

Zamonaviy art-terapiya ikkita asosiy yo'nalishga bo'lingan. Faqat professional rassomlarning, musiqachilarning, haykaltaroshlarning (rasmlar, musiqa...) tayyor, yaxshi shakllangan asarlaridan foydalaniladi. Mijozlarning mustaqil ijodidan foydalaniladi, u hamma narsani o'zi qiladi. Mos kelmaslik qo'rquvi

kuchli. Bunday holda, ijobiy nuqta - bu sizning ijodkorligingiz va bu ajoyib qayta ishlashga kirishdir

Art-terapiyani shakllantirishning xarakterli xususiyatlari va old shartlari.

Art-terapiya o'ziga xos va og'zaki usul mumkin bo'lmagan holatlarda ajralmas bo'lib, u san'at orqali o'zini o'zi ifoda etishning o'ziga xos tilidir. Art-terapiya ba'zan inson va jamiyat, mijoz va maslahatchi o'rtasidagi "bog'lanish" ning yagona usuliga aylanadi. Art-terapiyada barcha tillar qo'llaniladi (tana, tovush va boshqalar). Ijodkorlikning o'zi jarayon sifatida zavq tushunchasi bilan uzviy bog'liqdir. Ijod, o'z mohiyatiga ko'ra, og'riq keltira olmaydi, lekin u odamni tajribaga olib kelishi mumkin, chunki travmani unutish yoki bostirish mutlaqo mumkin emas. Lekin siz omon qolishingiz, assimilyatsiya qilishingiz, qabul qilishingiz va qo'yib yuborishingiz mumkin.

"Art terapiya - muammolarni hal qilishning eng og'riqsiz usuli". Insonda ijodkorga murojaat qilsak, biz unga ataylab darddan uzoqlashish emas, balki undan omon qolish imkoniyatini beramiz. Ammo art-terapiyada ijodkorlik tufayli har qanday sharoitga moslashish ham juda muhim. Ijodkorlik sizga paradoksal yechimlarni tom ma'noda yo'qdan topishga imkon beradi, shu bilan shaxsiy o'zini o'zi anglash va o'sishga hissa qo'shadi. Bu fikrlash va harakatning stereotipik usullarini rad etishdir, bu ijodiy parvozni, fantaziyani rivojlantirishga yordam beradi, bu chegaralarni bosib o'tishni anglatadi. Axir, hech kimga sir emaski, ijodiy fikrlaydigan odamlar juda kam, chunki hayot jarayonida har bir insonda u tug'ilgan muhitga mos keladigan imidj yaratilgan, bu taqiqlar, chegaralar bo'lishi mumkin. Me'yorlar, noqulay vaziyatlar va hayotdagi boshqa ko'plab daqiqalar, ular boshidanoq insonga xos bo'lgan matritsani "o'chirish" mumkin.

Terapiya insonda ijodkorlikni uyg'otadi, odam esa ijodkorlikda uyg'onadi va bu doimiy o'zgaruvchan dunyoda omon qolish uchun zarurdir. Jamiyat qanchalik rivojlangan bo'lsa, zavq shunchalik kam bo'ladi.

San'at va boshqa faoliyat o'rtasidagi farq. Farqi shundaki, u o'z oldiga amaliy, pragmatik maqsadlarni qo'ymaydi. Inson fanda aniqlikka, to'g'rilikka, mohiyatni tushunishga, turli nazariyalar

bilan tasdiqlashga intiladi, san'at esa qandaydir formulani yaratishga intilmasa, san'at o'z mohiyatiga ko'ra yaxlit va shu bilan birga xayolparast, o'zining fantaziyalari, ranglari bilan jilvalanadi. Tasvirlar, tovushlar orqali og'riq yoki shikast etkaza olmaydi, san'at insonni dunyoni butunlay boshqacha his qilishi va ko'rishi, shuning uchun o'zini va kechinmalarini his qilishi, o'zini boshqacha baholashi mumkin. Har bir insonning o'z hikoyasi bor. Bu hikoyada kulgili va qayg'uli lahzalar bor. Haqiqatan ham eslashni, qayta yashashni, ehtimol, yangicha o'ylab ko'rishni xohlaydigan vaziyatlar ham bor, ammo ularga kirish "etti qulf" orqasida.

Art-terapiya - bu shaxsning ijodiy salohiyatini ochish, uning yashirin energiya zaxiralarini chiqarish va natijada uning muammolarini hal qilishning eng yaxshi usullarini topish bilan bog'liq kalit. Ijodkorlik bilan bog'liq bo'lgan hamma narsa zavqlanish va ijodkorlikni nazarda tutadi. Agar mijoz professional bo'lmasa va art-terapiyada qoida mavjud bo'lsa - siz juftlik bilan ishlashingiz mumkin, lekin mijoz professional bo'lishi shart emas, u holda ijodiy jarayon o'ziga xos o'yinga aylanadi. Oxir oqibat, o'yin - bu inson uchun mavjud bo'lgan faoliyat turi bo'lib, unda ma'no natijaning o'zida emas, balki o'yin uchun o'yindir. Agar siz odamni o'ynashdan mahrum qilsangiz, u holda odam chuqur ruhiy kasallikka duchor bo'ladi. O'yin o'z strategiyangizni, fikrlash erkinligini tanlashda ulkan erkinlik beradi, u stereotiplar va naqshlarga toqat qilmaydi. O'yinda siz har qanday odam bo'lishingiz mumkin - ayol, erkak, bola, hayvon, daraxt va hokazo.

Travesti - pastga tushirish, kamsitish. Inson yengishga qodir bo'lmagan, qo'rquv uyg'otadigan narsalarni san'at yordamida odam masxara qilishi mumkin. Uning qo'rquvini modellashtirish, uni qo'rqitadigan tasvirni chizish orqali inson bu qo'rquvlarning ildizini tushunishga qodir. Ba'zan, masalan, ovga ketayotgan ulkan ayiqni kichkina va kulgili g'alati odam sifatida chizish oson.

San'at haqiqatan ham ajoyib narsa va bu haqiqatan ham terapevtik, so'zlar, musiqa, bo'yoqlar, kostyumlar, niqoblar, loy va san'atning boshqa ko'plab atributlari bilan o'ynab, inson tasvirning gologrammasini yaratishga, muammoning mohiyatini topishga qodirdir. Albatta buni his eting, qabul qiling va qo'yib yuboring, san'at omon qolish va hayotni qabul qilishni o'rgatadi. San'at shifo

beradi, ya'ni u insonni butunlikka qaytaradi, ya'ni ma'naviy narsaga, uning ichki borlig'iga.

Art-terapiyani fan sifatida shakllanishi. A.Xill, E.Adamson (Buyuk Britaniya), E.Kremer, M.Xantun, D.Jons, R.Ault (AQSh) va boshqalarning siymolari badiiy muhitdan G'arb art-terapiyasining kashshoflari sifatida ajralib turadi. Xususan, Xill urushdan keyingi Britaniyadagi kasalxonalaridagi bemorlar bilan ishini tasvirlashda birinchilardan bo'lib, "art terapiya" so'zini ishlatganligi bilan mashhur. U "**Kasallikka qarshi tasviriy san'at**" (1945) kitobining muallifi va Milliy sog'liqni saqlash tizimi muassasalarida badiiy ustaxonalar tashkil etish tashabbuskori. 1946-yildan boshlab psixiatriya shifoxonasiga ishga joylasha boshlagan yana bir ingliz rassomi Adamson o'zi yaratgan ochiq san'at ustaxonasi asosida bemorlar bilan mashg'ulotlar o'tkaza boshladi. U vizual faoliyat bilan shug'ullanib, bemorlar ruhiy kasalliklarini engishlari mumkinligiga ishongan. Adamson shuningdek, tasviriy san'atning o'ziga xos asarlari deb hisoblagan holda, taxminan 60 000 ta chizmalar, rasmlar va sabrli hunarmandchilik to'plamini yaratdi.

1930-yillardan boshlab Xantun Kanzas shtatining Topeka shahridagi Menninger klinikasida psixiatrik bemorlarga san'at darslarini o'rgatishni boshladi. Klinika ruhiy kasallarni davolashda yangi, insonparvar yondashuvni amalga oshirishning yorqin namunalaridan biri sifatida shuhrat qozondi. Klinika faoliyatida psixoanalitik terapiya va ijodiy faoliyat omiliga muhim o'rin berildi. Kelajakda ushbu klinika bazasida Amerika art-terapiyasining taniqli namoyandalari, rassomlar Jons va Ault ishlagan. Ushbu sohadagi boshqa kashshoflar bilan bir qatorda 1960-yillarning boshlarida ular Amerika Art Terapevtik Assotsiatsiyasini yaratish tashabbusini ilgari surdilar.

Art-terapiyaning birinchi shakllarini rivojlantirishga san'at olami vakillari tomonidan katta yordam ko'rsatilishini ham eslashimiz kerak. Garchi ularning ko'plari kasallar bilan san'at darslarini o'tkazishda bevosita ishtirok etmagan bo'lsalar ham, lekin ruhiy kasallar ishiga qiziqish ortib, uni o'ziga xos va hayratlanarli badiiy hodisa va hatto ularning ijodi uchun ilhom manbai deb hislashgan. M. Ernst, V. Kandinskiy, J. Debuffet, P. Kli, A. Arto, S. Dali va boshqa ko'plab avangardlar tasviriy san'atga

asoslangan tibbiyot amaliyotining yangi shakllarini rivojlantirishga hissa qo'shdilar.

O'sha davr rassomlari tomonidan qo'llanilgan klinik muhitda tasviriy san'atdan foydalanish yondashuvlari vizual faoliyat jarayonining shifobaxsh ta'siri, uning bemorning shaxsiyatini faollashtirish, unga erkin chiqish qobiliyati haqidagi g'oyalarga asoslangan edi. his-tuyg'ular yoki kasallik haqidagi fikrlardan chalg'itadi. Xorijiy art-terapiya kashshoflarining badiiy muhitdan mafkuraviy platformasi innovatsion badiiy pedagogika, san'at orqali shaxsga ta'lim va tarbiyaviy ta'sir tushunchasi bo'lib, u ko'pincha ongsiz impulslarning dirijyori sifatida tasviriy san'at haqidagi psixoanalitik qarashlar bilan birlashadi.

Ingliz tilida so'zlashadigan mamlakatlarda art-terapiyada bunday yondashuv, qoida tariqasida, "terapevtik tasviriy san'at" (terapevtik san'at), "tasviriy san'at terapiya sifatida" (art-terapiya sifatida), "shifobaxsh san'at" (shifobaxsh san'at) va psixoterapevtik amaliyot yoki badiiy psixoterapiya shakli sifatida tasviriy san'atga qarshi. Terapevtik vizual ijod va badiiy psixoterapiya bitta hodisaning ikki tomoni yoki vizual faoliyatning terapevtik potentsialini amalga oshirishning ikki xil shakli bo'lsa-da, ular birinchi navbatda turli terapevtik sanogen omillardan foydalanish bilan bog'liq bir qator fundamental farqlarga ega.

Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun eng boy imkoniyatlarga ega bo'lgan maktabgacha yoshdir. Ammo, afsuski, vaqt o'tishi bilan bu imkoniyatlar asta-sekin yo'qoladi, shuning uchun maktabgacha yoshda, bolalarning o'ta izlanuvchan, atrofdagi dunyoni o'rganishga bo'lgan ishtiyoqi katta bo'lgan davrda ulardan imkon qadar samarali foydalanish kerak.

Hozirgi vaqtda hayot rang-barang va murakkab bo'lib borayotgan bir paytda, art-terapiya ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish uchun sezgir davrni o'tkazib yubormaslik uchun odatiy harakatlarni emas, balki harakatchanlikni, fikrlashning moslashuvchanligini, tez yo'naltirishni va yangi sharoitlarga moslashishni, turli muammolarni hal qilishga ijodiy yondashishni talab qiladi. Kattaroq maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish tajribasiga asoslanib, bolaning resurs

imkoniyatlarini to'liq va samarali faollashtiradigan art-terapiya usullari va vositalarini tanladim.

Ta'limdagi art terapiya tizimli innovatsiya bo'lib, u quyidagilar bilan tavsiflanadi:

- nazariy va amaliy g'oyalar majmuasi, yangi texnologiyalar;
- ijtimoiy, psixologik va pedagogik hodisalar bilan bog'lanishning xilma-xilligi;
- pedagogik voqelikning boshqa komponentlaridan (ta'lim jarayonlari, boshqaruv va boshqalar) nisbatan mustaqillik (ajralish);
- integratsiyalash, o'zgartirish qobiliyati.

Art-terapiya jarayonida bola ijobiy o'zgarishlarning qimmatli tajribasiga ega bo'ladi. Asta-sekin o'z-o'zini chuqur bilish, o'zini o'zi qabul qilish, rivojlanishni uyg'unlashtirish, shaxsiy o'sish bor. Bu ishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan aloqa samarali o'zaro ta'sirning asosi sifatida qo'llaniladi. Art-terapiya (art-terapiya) musiqa terapiyasi, raqs-harakat terapiyasi va drama terapiyasi bilan bir qatorda san'at bilan psixoterapiya yo'nalishlaridan biri bo'lib, maxsus o'qitilgan xodimlar tomonidan amalga oshiriladigan professional faoliyat yoki xizmat turidir.

O'z maqsadiga erishish yo'lida art-terapiya bir qator muhim vazifalarni hal qiladi. Mana, ulardan bir nechtasi:

- rad etish tuyg'usini engish;
- yorqin his-tuyg'ularni uyg'otish;
- yangi bilim, amaliy ko'nikmalarni egallash;
- og'riqdan, azob-uqubatlardan, azoblardan xalos bo'lish umidini ilhomlantirish;
- psixologik diagnostika uchun material olish;
- davolash jarayonini osonlashtirish;
- o'z-o'zini nazorat qilishni rivojlantirish;
- his-tuyg'ularga, his-tuyg'ularga e'tibor berish;
- o'z-o'zini hurmat qilishni oshirish;
- shaxsiy o'sish mexanizmini ishga tushirish;
- tinchlanishga yordam bering, dam oling;
- his-tuyg'ularingizni ifoda eting;
- tajovuzga, negativlikka yo'l qo'ying;
- ularning individualligini, ahamiyatini tasdiqlash.

Art-terapiyaning asosiy turlariga quyidagilar kiradi: rasm chizish; musiqa terapiyasi; raqs harakati terapiyasi; drama terapiyasi; ertak terapiyasi; biblioterapiya; o'yin terapiyasi; rang terapiyasi yoki xromoterapiya; katlama origami.

Art-terapiya darslarining ikkita shakli mavjud: individual va jamoada. Bola bilan samaraliroq ishlash uchun qanday shaklni tanlashni ham tarbiyachi hal qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini aniqlash uchun Torrensning og'zaki bo'lmagan batareyasidan "To'liq bo'lmagan raqamlar" testi va Wartegning "Doiralalar" usuli qo'llanilgan. Torrensning "To'liq bo'lmagan raqamlar" testiga ko'ra, biz deyarli barcha sub'ektlar fikrlashning yaxshi moslashuvchanligini namoyish etganiga ishonch hosil qildik, bu ham o'qituvchi tomonidan belgilanadi. Adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, katta maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirish muammosi haqida ko'p aytilgan va yozilgan. Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning zamonaviy tendentsiyalaridan biri bu art-terapiya. Bu bolaning shaxsiyatini ijodiy o'zini namoyon qilishga yordam beradi.

Bolalar art-terapiya mashqlari uchun asosiy shartlar:

- mablag'larning mavjudligi
- diqqatga sazovor joylar,
- aniqlik,
- xavfsizlik.

Uning individual ko'rsatkichlari (moslashuvchanlik, o'ziga xoslik, rivojlanish, yopilishga qarshilik) bilan ifodalanadigan ijodiy qobiliyatlarning tuzilishi o'zining namoyon bo'lishida aks etadi. Katta maktabgacha yoshdagi ijodkorlik uchun qulay imkoniyatlar mavjud: yaxshi motivatsion faollik, muammolarni hal qilishda fikrlashning moslashuvchanligi, yangi tajribaga ochiqlik, muammolarga sezgirlik. Bularning barchasi bolalarning ijodkorlik ehtiyojlari uchun xosdir. Yuqori motivatsion faollik va fikrlashning moslashuvchanligi bolalarga g'oyalarni batafsil ishlab chiqishda to'xtashga imkon bermadi.

2.2-§. Art-terapiyaning asosiy yo'nalishlari va turlari

Art terapiya (ingliz tilidan art - "art" + terapiya) - terapiya uchun san'at va ijodkorlikdan foydalanishga asoslangan psixoterapiya va psixologik tuzatish yo'nalishi. So'zning tor ma'nosida art-terapiya odatda bemorning psixo-emotsional holatiga ta'sir ko'rsatishga qaratilgan tasviriy san'at bilan terapiyani anglatadi. Art-terapiyaning asosiy maqsadi o'zini namoyon qilish va o'zini o'zi bilish qobiliyatini rivojlantirish orqali ruhiy holatni uyg'unlashtirishdir. San'atdan terapevtik maqsadlarda foydalanishning ahamiyati shundaki, u turli xil his-tuyg'ularni va his-tuyg'ularni ramziy ravishda ifodalash va kashf qilish uchun ishlatilishi mumkin: sevgi, nafrat, g'azab, g'azab, qo'rquv, quvonch va boshqalar. Art-terapiya texnikasi odam chizgan, rasm chizgan yoki haykaltaroshlik qilganda uning ichki "men" mazmuni tasviriy obrazlarda aks etadi, bunda psixika holati uyg'unlashadi, degan ishonch. *Psixoanaliz nuqtai nazaridan art-terapiyaning asosiy mexanizmi sublimatsiyadir.*

Art-terapiya turlari. Tor ma'noda artterapiya - bu tasviriy san'atga asoslangan chizma terapiyasi (izoterapiya). O'rganish va ijtimoiy moslashishda qiyinchiliklarga duch kelgan bolalar va o'smirlar orasida nevrotik va psixosomatik kasalliklarni psixologik tuzatish uchun mashhur. O'z navbatida rassomning hissiy holatini ifodalaydi.

*biblioterapiya (shu jumladan, ertak terapiyasi) - adabiy kompozitsiya;

*asarlarni ijodiy o'qish;

*musiqqa terapiyasi;

*drama terapiyasi;

*raqs terapiyasi;

*qo'g'irchoq terapiyasi;

*qum terapiyasi;

*haykal terapiyasi;

*fototerapiya;

*o'yin terapiyasi.

Art terapiya uchun ko'rsatmalar. Emotsional rivojlanishdagi qiyinchiliklar, stress, depressiya, past kayfiyat, hissiy beqarorlik, hissiy reaksiyalarning impulsivligi, boshqa odamlar tomonidan hissiy rad etish, yolg'izlik hissi, shaxslararo nizolar, oilaviy munosabatlardan norozilik, tashvish, qo'rquv, fobiya, salbiy "mentushunchasi", o'zini past baholash.

Art terapiya vazifalari. *K.Rudestam fikricha, art-terapiyaning maqsadlari:*

Agressiya va boshqa salbiy his-tuyg'ular uchun ijtimoiy jihatdan maqbul yo'lni berib berish. Yordamchi usul sifatida davolash (psixoterapiya) jarayonini osonlashtirish. Psixodiagnostika uchun material oling. Fikrlar va his-tuyg'ular bilan ishlang. Mijoz bilan aloqa o'rnatish. O'z-o'zini nazorat qilishni rivojlantirish. Tuyg'ular va his-tuyg'ularga e'tibor qarating. Ijodkorlikni rivojlantirish va o'z-o'zini hurmat qilishni oshirish.

Art terapiya usullari. Art-terapiya usullaridan, birinchi navbatda, rasm terapiyasidan foydalanish og'ir hissiy buzilishlar, kommunikativ qobiliyatsizlik, shuningdek, faoliyat uchun motivatsiyaning past darajasida ajralmas hisoblanadi. Muloqotda qiyinchiliklar bo'lsa: izolyatsiya, tengdoshlarga nisbatan past qiziqish yoki haddan tashqari uyatchanlik, art-terapiya sizga mijozlarni o'z faoliyatining individual xususiyatini saqlab qolgan holda guruhga birlashtirishga va ularning muloqot jarayonini osonlashtirishga, uni umumiy ijodiy jarayon orqali vositachilik qilishga imkon beradi. Art-terapiya usullari psixologga mijozga individual yondashuvni va ishning guruh shaklini eng yaxshi tarzda birlashtirishga imkon beradi. Qoida tariqasida, art terapiya usullari har qanday tuzatish dasturida mavjud bo'lib, o'yinning rivojlanish imkoniyatlarini to'ldiradi va boyitadi.

Art terapiya yo'nalishlari. Dinamik yo'naltirilgan art-terapiya psixoanalizdan kelib chiqadi va ongsizdan tasvirlar shaklida olingan insonning chuqur fikrlari va his-tuyg'ularini tan olishga asoslangan. Har bir inson o'zining ichki ziddiyatlarini vizual shakllarda ifodalay oladi. Keyin unga o'z tajribalarini og'zaki va tushuntirish osonroq bo'ladi.

AQSHda san'atdan terapevtik maqsadlarda foydalanish asoschilaridan biri tadqiqotchi M.Naumburg (1966) edi. Uning

asarlari Z. Freydning g'oyalariga asoslangan bo'lib, unga ko'ra ongsizda paydo bo'ladigan birlamchi fikr va tajribalar ko'pincha og'zaki emas, balki tasvir va ramzlar shaklida ifodalanadi. Badiiy ijod obrazlari ongsiz jarayonlarning barcha turlarini, shu jumladan qo'rquvlarni, ichki qarama-qarshiliklarni, bolalik xotiralarini, orzularni, psixoanalitik psixologlar tomonidan tahlil qilinadigan barcha hodisalarni aks ettiradi. Dinamik yo'naltirilgan art-terapiya doirasida ijodiy, integral, faol, proyektiv, sublimatsiya art-terapiyasi ajralib turadi. Art-terapiya vositalariga yog'och o'ymakorligi, quvish, mozaika, vitrajlar, modellashtirish, chizmachilik, mo'yna va mato hunarmandchiligi, to'qish, tikuvchilik va kuyish kiradi.

Gestaltga yo'naltirilgan badiiy terapiya. Gestalt psixologiyasi - bu birinchi navbatda, idrok, fikrlash va shaxsiyatni tushuntirishga urinishlar bilan bog'liq bo'lgan umumiy psixologik yo'nalish hisoblanib, unda asosiy tushuntirish tamoyili sifatida yaxlitlik tamoyilini ilgari suradi, hamda 1912-yilda Maks Vertgeymer, Volfgang Köhler va Kurt Koffka tomonidan asos solingan.

Art-terapiyaning ushbu turidagi tuzatish maqsadlari:

- adekvat "I-funksiya"ni davolash yoki tiklash;
- mijozga ramziy tasvirlar yordamida o'z tajribasini tushunish va izohlashda yordam berish;
- ijodiy kuchlarni uyg'otish, o'z-o'zidan, o'ziga xoslik, ochish qobiliyati, aqliy moslashuvchanlik.

Gestaltga yo'naltirilgan yondashuvda art-terapiya usullari quyidagilardan iborat: rasm chizish, haykaltaroshlik, qog'oz, bo'yoq, yog'och, tosh bilan modellashtirish, obrazli suhbatlar, hikoyalar yozish, qo'shiq aytish, musiqa, tananing ifodali harakati va boshqalar.

Art-terapiya usulining tavsifi. Art-terapiya usulining zamonaviy inson uchun jozibadorligi shundaki, bu usul asosan o'zini ifoda etish va muloqot qilishning og'zaki bo'lmagan usullaridan foydalanadi. Ijodkorlik jarayonida miyaning o'ng yarim shari faol ishtirok etadi. Zamonaviy rivojlanish asosan muloqotning og'zaki tizimidan va chap "mantiqiy" yarim shardan foydalanadi. Insonning normal, uyg'un rivojlanishi ikkala yarim sharning teng

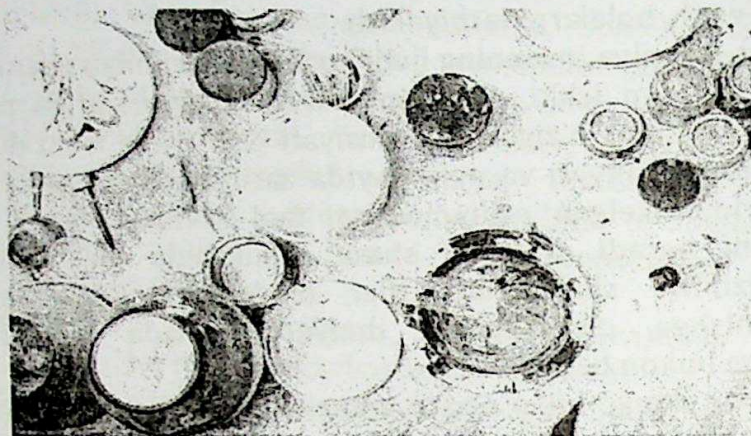
rivojlanishini va normal interhemisferik shovqinni nazarda tutadi. Bundan tashqari, inson faoliyatining ayrim turlari faqat o'ng yarim sharining ishini talab qiladi - ijodkorlik, sezgi, madaniy ta'lim, oilani tashkil etish, bolalarni tarbiyalash.

Art-terapiya insonning ijodiy qobiliyatlari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ichki, o'z-o'zini davolash resurslariga murojaat qiladi. Insonning o'ziga xos xususiyati - bu uning ichki dunyosini ko'rsatish qobiliyati va ayni paytda zarurati. Bu xususiyat sizga tashqaridan kelgan ma'lumotlarni faol ravishda qayta ishlash imkonini beradi. Natijada shaxs psixikasida turli moslashuv mexanizmlari shakllanadi. Ular insonga hayotga yaxshiroq moslashishga, o'zgaruvchan dunyoda yanada muvaffaqiyatli bo'lishga imkon beradi.

Inson dunyo bilan o'zaro munosabat jarayonida o'zini shaxs sifatida anglashga, hayotdagi rolini tushunishga, "iz" qoldirishga intiladi. Bu iz nafaqat xo'jalik faoliyati shaklida, balki uning faol aqliy faoliyati mahsulotida ham saqlanib qoladi. Uning namoyon bo'lishining eng yorqin shakllaridan birini san'at va ijodkorlik deb hisoblash mumkin. San'at va ijodkorlik tashqi dunyo bilan o'zaro aloqada axborotni qayta ishlash jarayonlarining natijasidir. Bundan tashqari, agar bu jarayonlar, umuman olganda, konstruktiv xarakterga ega bo'lsa, shaxs uyg'un rivojlanadi.

Ko'pincha art-terapiya usuli alohida ehtiyojli odamlarni reabilitatsiya qilishda va bolalar bilan ishlashda qo'llaniladi. Rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalar dunyoni etarli darajada idrok etishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bunday odamda dunyoning yaxlit tasviri haqida buzilgan g'oya mavjud. Bola dunyoni turli xil tartibsiz elementlar to'plami sifatida qabul qilishi mumkin. Natijada u hayotda o'z o'rnini topa olmaydi, jamiyatning to'la huquqli a'zosi bo'la olmaydi. Natijada, atrof-muhit bilan o'zaro ta'sir tabiati umuman halokatli bo'ladi. Siz bu vaziyatga turli yo'llar bilan ta'sir qilishingiz mumkin. Insonning rivojlanishi uchun shart-sharoit yaratish, uni tabiiy elementlar yordamida "bino qilish", shuningdek, inson hayotiga kiritilgan faoliyatni uyg'unlashtirish - uy hayvonlariga g'amxo'rlik qilish, uyni bezash, tikuvchilik va ijodkorlik. Inson ham tabiatning bir qismidir va tabiiy tizim elementlari bilan maxsus tashkil etilgan o'zaro ta'sir, shubhasiz,

ijobiy natija berishi kerak. Ijodiy ishlarda, qoida tariqasida, tabiat va u bilan munosabatda bo'lish usullari o'z aksini topadi.

Art-terapiyada tasvirlarni boshdan kechirish orqali inson o'zining yaxlitligi, o'ziga xosligi va individualligiga ega bo'ladi. Shuningdek, siz san'atning boshqa turlaridan - tana improvizatsiyasidan, teatrlashtirilgan tomoshalardan, adabiy ijoddan foydalanishingiz mumkin. Shunday qilib, quyidagi maqsadlarga erishiladi:

- o'z muammolarini boshdan kechirish bilan bog'liq his-tuyg'ular va his-tuyg'ularni ifodalash;

- dunyo bilan o'zaro munosabatlarning yangi shakllarini faol izlash;

- o'zining individualligi, o'ziga xosligi va ahamiyatini tasdiqlash;

- oldingi uchtasining natijasi sifatida doimiy o'zgaruvchan dunyoda moslashuvchanlikni oshirish.

Art-terapiya bolani tabiiy materiallardan modellashtirish, chizish va qurish orqali o'z his-tuyg'ularini va his-tuyg'ularini ifoda etishga taklif qiladi. Ba'zi sub'ektlar tomonidan ijodiy qobiliyat ko'rsatkichlarining past darajadagi namoyon bo'lishi ijodiy salohiyatning etishmasligidan dalolat bermaydi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar og'zaki bo'lmagan materiallarga nisbatan ijodiy g'oyalarni yaxshiroq taklif qiladilar. Buning sababi,

rasm chizishda bola o'z qobiliyatlarini yaxshiroq ifodalashi mumkin.

2.3-§. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida art-terapiyani qo'llash

Art - dunyoning badiiy rivojlanishining o'ziga xos shakli, bu nafaqat bolaning badiiy madaniyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi, balki ta'lim jarayonini insonparvarlashtirishning eng muhim manbai bo'lib xizmat qiladi. San'at badiiy, estetik, gumanistik, kognitiv, axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni o'z ichiga oladi. Pedagogikada "art-terapiya" atamasi tom ma'noda - davolash (lotincha "therapia" dan) emas, balki shifolash, shaxsni "ijtimoiy davolash", uning xatti-harakatlaridagi stereotiplarni o'zgartirish va moslashish qobiliyatini oshirish ma'nosida qo'llaniladi.

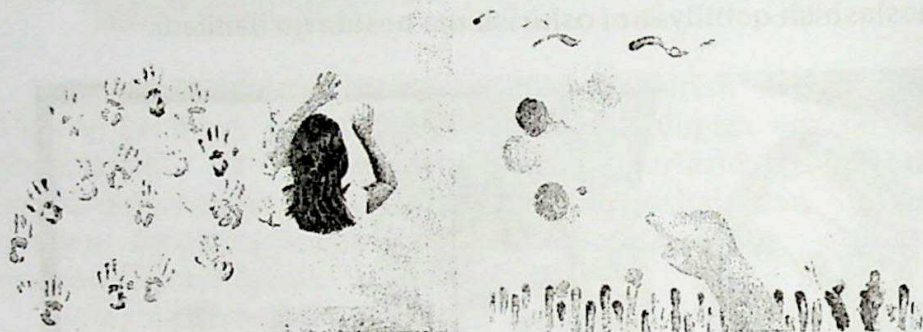
Pedagogik san'at-terapiya dasturi va texnologiyasi "San'at - uyg'unlik" kompleks yondashuvga asoslangan bo'lib, individual tuzatish va rivojlanish yo'nalishiga ega va bolalarga maxsus ko'nikma va qobiliyatlarni bevosita o'tkazishga emas, balki muammoni hal qilishga qaratilgan.

Dastur universaldir ya'ni, har qanday bola uchun mo'ljallangan, barcha bolalar uchun zaxira imkoniyatlarini boshlaydi, shu jumladan rivojlanish muammolari bo'lgan bolalar, farq faqat erishilgan natija sifatiga bog'liqdir. "Art - Garmoniya"

dasturi va texnologiyasi aqli zaif, ijtimoiy moslashuv muammolari, emotsional va irodaviy beqarorlik, tashvish, o'zini past baho, mehnat unumdorligi past, kognitiv faolligi, muloqoti, xulq-atvori buzilgan bolalar uchun muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda.

"San'at - uyg'unlik" dasturini amalga oshirish kompleks yondashuvni o'z ichiga oladi, bu esa ushbu yo'nalishda ishlayotgan barcha o'qituvchilarning bir-biri bilan yaqin aloqada bo'lishidan iborat. Pedagog-tarbiyachi va o'qituvchilardan bolaning shaxsiyatiga jiddiy e'tibor berishni talab qiladigan ta'limga insonparvarlik yondashuvi ham muhim ahamiyatga ega.

Ta'limda terapevtik omil sifatida san'atdan foydalanish o'qituvchiga uning kasbiy tayyorgarligi tufayli eng qulaydir. Bundan tashqari, buning uchun maxsus tibbiy bilim talab etilmaydi.

Bunday holda, pedagogik art-terapiya bolalar va o'smirlarning ruhiy salomatligini yaxshilash, sog'lom ijodiy shaxsni shakllantirish uchun pedagogik progressiv vosita sifatida ishlaydi. Bunda:

1. Art-terapiyaning maqsad va vazifalari - zaxira imkoniyatlarini faollashtirish va rivojlanish muammolari bo'lgan bolalarni oldingi tajribaga asoslangan holda ijodiy ifodalash, ularni badiiy faoliyatning yangi usullari bilan tanishtirish.

2. Badiiy faoliyat mahsulotining sifati baholashning muhim mezoni hisoblanmaydi (rasm chizish, she'r o'qish, qo'shiq, raqs, rol ijro etish). Ular bolaning shaxsiy muammolarini hal qilishda bosqichlar ketma-ketligi bilan bog'liq o'z qiymatiga ega, chunki bola faqat oldingi tajribada o'zlashtirilgan narsalarni ko'rsatadi. Shunga qaramay, sinfda bolaning shaxsiyatida sifat o'zgarishlari

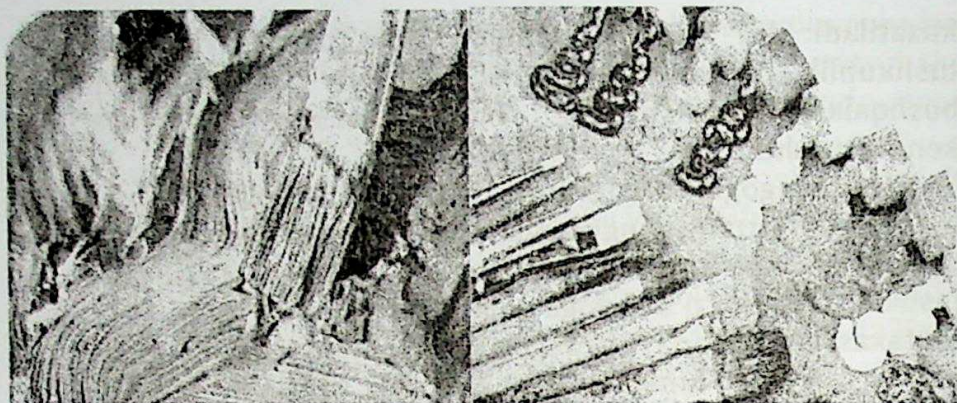
kuzatiladi: bu nafaqat oldingi salbiy tajribalarni (uyajonlik, tushkunlik, o'ziga ishonchsizlik, ommaviy nutqdan qo'rqish va boshqalar) almashtirish, balki ularning imkoniyatlarini kengaytirishdir.

3. Pedagogik art-terapiya sinfidagi kattalarning vazifalari bolaga faoliyatning yangi usullari va ekspressiv vositalar to'g'risida bilimlarni uzatish va ularni bola tomonidan o'zlashtirish jarayonini tashkil etishni o'z ichiga oladi. O'qituvchi (o'z sohasining mutaxassisi sifatida) pedagogik jarayonning faol ishtirokchisi bo'lib, quyidagi funktsiyalarni bajaradi: yordamchi, boshlovchi, rejissyor, ssenariy muallifi, sherik, o'qituvchi, tashkilotchi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, Art-terapevtik usullar quyidagilarga imkon beradi:

- *Potensial aqliy resurslarni bo'shatish;
- *Bolaning psixo-emotsional holatini o'zgartirish;
- *Badiiy faoliyat uchun ijobiy motivatsiyani shakllantirish;
- *Muloqotdagi to'siqlarni engib o'tish, o'zingizni va boshqalarni yaxshiroq tushunish;
- *Ijodiy tashabbusni rivojlantirish;
- *Ufqlaringizni kengaytiring;
- *Axloqiy va estetik g'oyalarni shakllantirish;
- *Har bir bola uchun "muvaffaqiyatli vaziyat" yaratish;
- *Quvonchli his-tuyg'ular, ruhiy farovonlik paydo bo'lishiga yordam beradigan hissiy jihatdan qulay muhit yaratish;
- *Xotirada quvonchli hayajonli xotiralarni qoldirish, atrof-muhitga, san'atga, odamlarga qiziqish uyg'otish.

"San'at - uyg'unlik" ning har bir yo'nalishi ma'lum bir tuzatuvchi va rivojlantiruvchi ahamiyatga ega. Kurs davomida musiqa, kuylash, bunda aqliy zaif bolalar musiqa va badiiy tasvirlarda ifodalangan atrofdagi voqelikni o'rganadilar. Bolaning faollashtirilgan his-tuyg'ulari, his-tuyg'ulari, tajribalari go'zal va xunukni, yaxshilik va yomonni, sevgi va nafratni tushunish uchun sharoit yaratadi. Rasm chizish darslari bolalarda samarali faoliyat uchun motivatsiyani shakllantirish, idrokni farqlashga hissa qo'shish, nozik vosita mahoratini, ixtiyoriy e'tiborni, tasavvurni, nutqni rivojlantirish, muloqotni o'rgatishdan iborat.

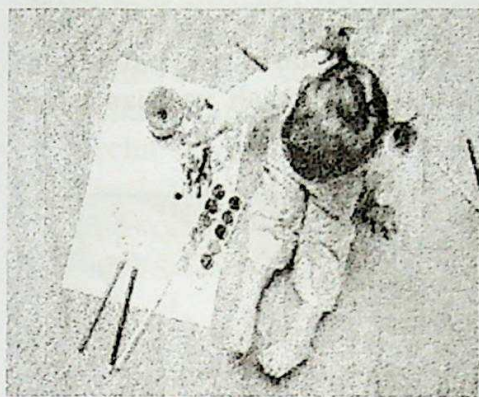

Izoterapiya darslarida bolalar tasviriy texnikaning mum bilan bo'yash, akvarel, barmoq bilan bo'yash, monotip, suv bosma, harfli bosma, kollaj, tirnash, gipsga rasm chizish kabi turlari bilan tanishadilar. Guruhlar teatr faoliyati tasavvurni sifat jihatidan rivojlantirish, uning ijodiy tarkibiy qismini shakllantirishda ijobiy dinamikani ta'minlashga imkon beradi. Ular fikrlashning belgi-ramziy funksiyasini, ixtiyoriy e'tiborni shakllantirishni, psixo-emotsional holatni tuzatishni ta'minlaydi, shuningdek, ushbu toifadagi bolalar shaxsiyatining ko'plab tarkibiy qismlarini rivojlantirishga yordam beradi. Raqs terapiyasi - faol musiqiy faoliyat turlaridan biri, uning asosini musiqa va ritmik harakat birligi tashkil etadi. Musiqiy va ritmik ta'lim butun organizmning faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biblioterapiya turli rivojlanish buzilishlari bo'lgan bolalarga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Buning uchun ertaklar ko'proq mos keladi: ular tasavvur chegaralarini kengaytiradi, doimo qiziqish, hissiy munosabat, bolalarda muayyan tajribalarni ta'minlaydi. Mashg'ulotlar jarayonida kitobxon madaniyatining poydevori qo'yiladi, kitob bilan muloqot qilish zarurati shakllanadi.

Badiiy va nutqiy faoliyatni shakllantirish uch yo'nalishda amalga oshiriladi:

- badiiy adabiy asarlar bilan tanishish, ularni idrok etish va hissiy sezgirlikni rivojlantirish va ularga baho berish;
- asarlarda tasvirlangan badiiy asar mualliflari, zamon xususiyatlari, turmush tarzi, urf-odatlar haqida ma'lumotlar olish;

-bolaning kichik folklor shakllarini (qofiyalar, she'rlar, qo'shiqlar), ertaklarni, hikoyalarni o'z-o'zidan hikoya qilish qobiliyatini shakllantirish.

Musiqiy ta'lim va musiqa terapiyasi sohasida: N.A. Vetlugina, M.A. Vasilyeva, O.P. Radinova, L.S. Brusilovskiy, N.Yu. Pautova, V.I. Petrushinning ta'kidlashicha, o'ziga xos "musiqa tili" ni idrok etish bolada alohida ehtiyojni, u bilan muloqot qilish istagini keltirib chiqarishi mumkin.

Izoterapiya sohasida: B.M. Nemenskiy, R.B. Xaykina, A.I. Rijova, I.A. Groshenkova, L.P. Ufimtseva tasviriy faoliyatni nafaqat rasm chizish, balki ko'rish va teginishni rivojlantiruvchi qo'l va jismoniy mehnat deb biladi, chunki rivojlangan ko'rish, rivojlangan teginishsiz badiiy ishni tasavvur qilib bo'lmaydi.

Biblioterapiya sohasida: V.I. Bespalova, O.L. Kabachek, N.A. Rubakina, Y. Draysher kitob o'qish lug'at boyligini, umumiy dunyoqarashni kengaytirish, diqqat, xotira va boshqa psixik jarayonlarni shakllantirishga katta ta'sir ko'rsatishini isbotlaydi. Biblioterapiya mashg'ulotlari kitob bilan muloqot qilish, fikrlash, aks ettirish, tahlil qilish qobiliyatini shakllantiradi.

Ijodiy faoliyat xuddi san'at kabi kattalarga ham, bolaga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun psixologlar maktabgacha yoshdagi bolalar va o'smirlar bilan ishlash uchun art-terapiya kabi ish usulidan foydalanadilar. Uning mashhurligi har kuni o'sib bormoqda va uning ishlashi ota-onalar va bolalarni hayratda qoldirishdan to'xtamaydi. Ma'lumki, chap yarim shar mantiqiy

fikrlash uchun javobgardir. Huquq hissiyotlar va tajribalarni san'at va ijod orqali chinakam ifodalashga yordam beradigan jarayonlar uchun tetik bo'lib xizmat qiladi. Bolalar bilan art-terapiya mashg'ulotlari ikkala yarim sharhning ishini sinxronlashtirishga imkon beradi. Natijada miya yarim sharhlarining birgalikdagi ishi ichki muammolarni, qo'rquvlarni, komplekslarni va psixologik muvozanatdagi boshqa og'ishlarni amalga oshirish va tuzatishga qaratilgan bo'ladi.

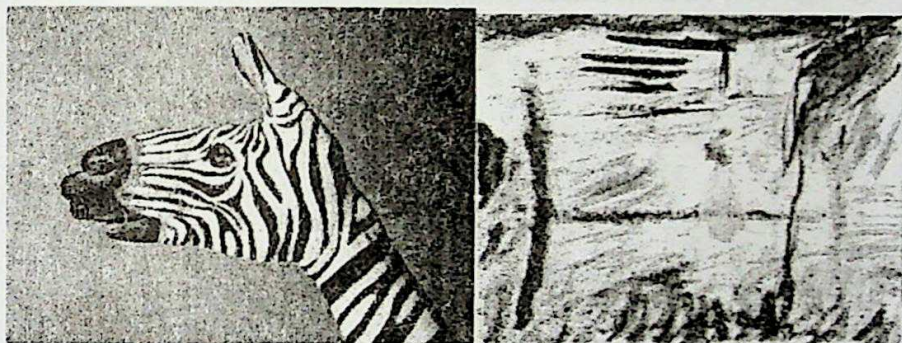
Bolalar art-terapiyasi quyidagi maqsadlarga erishish uchun qo'llaniladi:

1. Bolaning psixologik muammolarini aniqlang.
2. Bostirilgan his-tuyg'ularni, his-tuyg'ularni va fikrlarni chiqarishning eng og'riqsiz usuli.
3. Davom etayotgan psixoterapiya samaradorligini oshirish.
4. Farzandingizni hissiyotlar va his-tuyg'ularga e'tibor berishga o'rgating.
5. Tengdoshlar va ularning atrofidagi odamlar bilan aloqa o'rnatish jarayonini osonlashtirish.
6. Ijodkorlikni rivojlantirish.
7. O'z-o'zini nazorat qilish qobiliyatini rivojlantiring.
8. O'z-o'zini hurmat qilishni yaxshilang.

Zamonaviy dunyoda bolalar art-terapiyasi nafaqat psixologlar tomonidan balki ommaviy tusda qo'llaniladi. Ko'pgina bolalar bog'чалari va maktablarda ushbu psixologik yordam usuli bir qismi sifatida qo'llaniladi. Uslubiy dastur bolaning rivojlanishi va

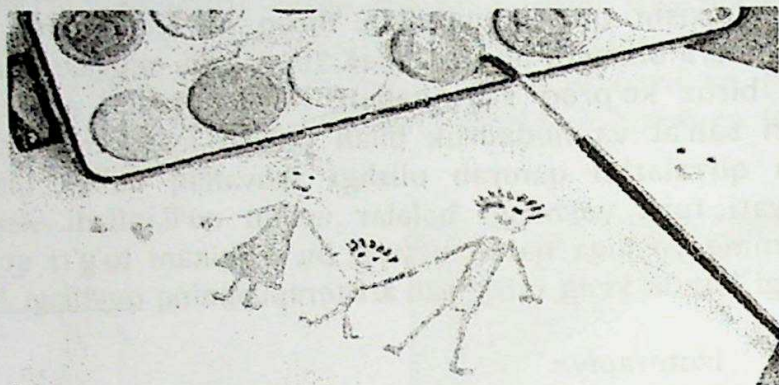
uning shaxsiyatini shakllantirish uchun xizmat qiladi. Shuni esda tutish kerakki, tajovuzkor bolalar bilan ishlashda ba'zi qiyinchiliklar paydo bo'lishi mumkin: bola buzuq bo'lishi, biror narsani buzishi, qusishi mumkin. Biroq, bu art-terapiya ularga yordam bera olmaydi degani emas. Shunchaki, tajovuzni tuzatish uchun biroz ko'proq vaqt ketadi. Bolalar uchun art-terapiya usullari san'at va ijodkorlik bilan bog'liq faoliyatning deyarli barcha qirralarini qamrab olishga muvaffaq bo'ldi. Ularning aksariyati turli yoshdagi bolalar uchun qo'llaniladi. Asosiysi, bolalarning yoshiga qarab u yoki bu texnikani to'g'ri qo'llash. Bugungi kunda keng tarqalgan art-terapuyaning quyidagi turlari bor:

1. Izoterapiya.
2. Rang terapiyasi.
3. Biblioterapiya.
4. Raqs terapiyasi.
5. Musiqa terapiyasi.
6. To'qimalarni davolash.
7. Drama terapiyasi va boshqalar.

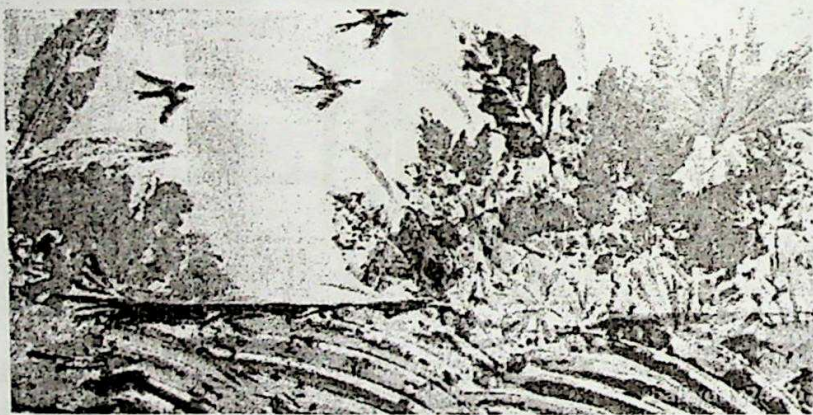
Art-terapiya turlarining ko'pligi badiiy davolashning juda ko'p qirrali va samarali ekanligini tasdiqlaydi. Izoterapiya bolaga haqiqiy his-tuyg'ularini va his-tuyg'ularini ko'rsatishga, qo'rquvni engishga yoki yangi narsalarni o'rganishga yordam beradi. Izoterapiya paytida kattalar boladan berilgan yoki bepul mavzu bo'yicha rasm yaratishni so'raydi. Mutaxassis bolaning nima

chizayotganini va ayni paytda qanday his-tuyg'ularni boshdan kechirayotganini diqqat bilan kuzatib boradi.

Izoterapiya - "Mening oilam" testi

Monotip - bu bosma nashrlardan foydalangan holda chizish texnikasi. Uni amalga oshirish uchun sizga bo'yoqlar (akvarel yoki suyuq guash), siyoh va bo'yoqni o'zlashtirmaydigan silliq sirt kerak bo'ladi. Bunday sirt sifatida plastik buyumlar, linoleum, zich porloq yuzaga ega qog'oz ishlatilishi mumkin.

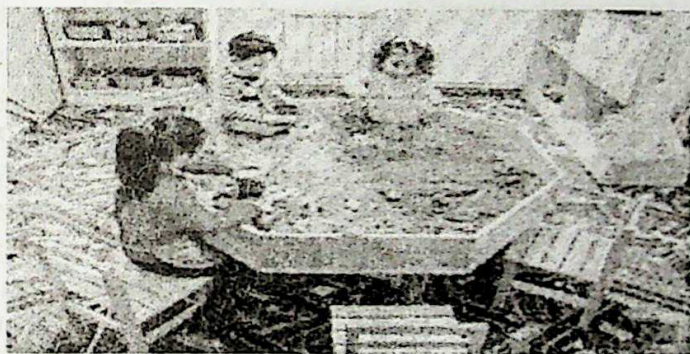

Monotip - "bitta nashrning hikoyasi"

Sirtga dog'lar, chiziqlar yoki boshqa narsalarning namunasi qo'llaniladi. Shundan so'ng, rasmga qog'oz varag'i qo'llaniladi. Bolaga chop etilgan qog'oz varag'i beriladi. Uning vazifasi nashrda

ko'rgan tasvirlarni tasvirlashdir. Uning mashqi juda oddiy - bolaga qog'oz varag'i va flomaster, qalam yoki bo'yoqlar, qalamlar beriladi. Bolaning vazifasi yakuniy natija haqida o'ylamasdan varaqdagi chiziqlar chalkashliklarini yaratishdir. Chiziqlar o'zlarining g'alati naqshlari bilan birlashgandan so'ng, bola nima bo'lganini tekshiradi, ko'rgan tasvirlarini tasvirlaydi. Ushbu bosqichda siz ba'zi joylarda konturlarni, tasvirlarni yoki soyalarni belgilash orqali ishingizni to'ldirishingiz mumkin.

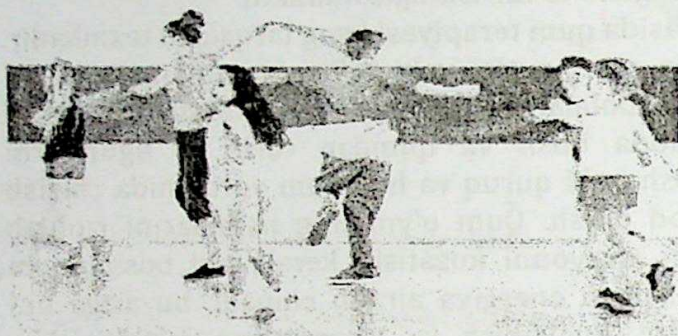
Bolalar bog'chasida qum terapiyasi keng tarqalgan texnikadir. Uni ishlatish uchun qum qutisi yoki to'liq huquqli qum qutisi bo'lishi kifoya. Yosh bolalar maktabgacha yosh taktill tuyg'ularni o'rganish, o'zini ifoda etish va qumdan turli xil figuralarni haykaltaroshlik qilish yoki quruq va ho'l qum yordamida chizish orqali o'zlarini ozod qilish. Qum o'yinining natijalarini izohlab bo'lmaydi. Qarovchi jarayonni kuzatishi kerak, uni boshqarishi kerak. Bolada bostirilgan energiya ajralib chiqadi, bu sizga uni o'zgartirishga va uni rivojlanish va o'rganishga yo'naltirishga imkon beradi.

Bolalar bog'chasida qum terapiyasi

Hech kimga sir emaski, musiqa insonga nihoyatda kuchli ta'sir ko'rsatadi. Musiqa terapiyasi o'sib borayotgan odamning ish faoliyatini yaxshilashga yordam beradi, stressni engillashtiradi va ijodkorlikni rivojlantiradi. Musiqa ritmida qarsak chalish va urish, musiqa tinglash, turli cholg'u asboblarda chalish eng ko'p qo'llaniladi. Musiqa terapiyasi o'qituvchi va bolalarni o'zaro hamkorlikka, integratsiyaga yo'naltiradi turli xil turlari tadbirlar.

Raqs terapiyasi - bu komplekslar bilan kurashish va ijtimoiy aloqalarni o'rnatishga yordam beradigan bolalar bilan guruhli art terapiya. Psixoterapevt tavsiyasiga ko'ra ushbu turdagi art-terapiyadan foydalanish komplekslarni engish va tana harakatlari orqali his-tuyg'ularingizni va tajribalaringizni ifodalashni o'rganishga imkon beradi.

Bolalar bilan raqs terapiyasi

Siz terapevtik tuzatish maqsadiga erishish uchun ertak terapiyasidan foydalangan holda maktabgacha yoshdagi bolalar bilan samarali ishlashingiz mumkin. Ushbu texnikaning mohiyati shundaki, kundalik hayotdan turli vaziyatlar bolalar bilan ertak shaklida o'ynaladi. Bugungi kunda psixologlar va psixoterapevtlar o'z ishlarida quyidagi ertak turlaridan foydalanishlari mumkin:

- *Psixokorreksion ertak.* Bunday ertaklarda chaqaloqni kemiradigan muayyan muammo ta'kidlangan. Bu vazifani bajarishda shuni unutmaslik kerakki, ertakdagi vaziyat bolaning hikoyasi bilan butunlay mos kelmasligi kerak. Hikoya jarayonida bola qaror qabul qilishi yoki tanlashi kerak. Bu mavjud muammoni hal qilishga yordam beradi.

- *Muallifning badiiy ertagi.* Bunday ertak turli muammolar va savollarni ajratib ko'rsatishi mumkin. Bu o'g'irlik yoki ota-onalar bilan munosabatlar va boshqa ko'p narsalar bo'lishi mumkin.

- *Transformatsiya haqidagi hikoyalar.* Bunday ertaklardan eng keng tarqalgan foydalanish bolaning o'zini o'zi qadrlashini tuzatishdir.

• *Qo'rqinchli hikoyalar.* Ular qo'rquv, fobiya va bolalik qo'rquviga qarshi turish uchun psixologlar tomonidan qo'llaniladi. Ularni cho'zilgan intonatsiya va "daxshatli" ovoz bilan aytish kerak. Shuni esda tutish kerakki, bunday ertakning oxiri kulgili bo'lishi kerak.

Ertak terapiyasi ham bolalar, ham kattalar uchun mos keladi

O'yin terapiyasi ijtimoiy va psixologik qiyinchiliklarni bartaraf etish orqali bolaning shaxsiy rivojlanishini yaxshilash uchun ishlatiladi. O'yinchoqlar bilan ishlash orqali bola vaziyatning modelini yaratadi, bu vaziyatga nisbatan chuqur his-tuyg'ularini ifodalaydi va undan chiqish yo'lini topadi. O'smirlik davri inson shaxsining shakllanishidagi eng qiyin davrlardan biridir. Balog'at yoshida aqliy yoki psixofizik xarakterdagi ko'plab muammolar paydo bo'lishi va davom etishi mumkin. Shuning uchun psixologlar ushbu yoshdagi bolalarga ko'proq e'tibor berishni va ular bilan yanada intensiv ishlashni tavsiya qiladilar.

Yoshlar uchun art terapiya

O'smirning ruhiy salomatligini saqlash va mustahkamlash uchun moslashuvchan davolash usullaridan foydalanish tavsiya etiladi. Deviant xulq-atvori bo'lgan o'smirlar uchun art-terapiyani qo'llash kerak, chunki uning usullari moslashuvchanlik tushunchasiga imkon qadar mos keladi. Misol uchun, rang berish nervlarni tinchlantirishga yordam beradi va qo'l san'atlari tajovuzkorlik darajasini pasaytiradi, hamda bolani tashvishga soladigan vaziyatdan xalos bo'lishga yordam beradi. Mutaxassislar tomonidan tavsiya etilgan usullar va mashqlar yordamida siz o'z-o'zini hurmat qilishni oshirishingiz, o'smirni salbiy fikrlar va his-tuyg'ulardan qutqarishingiz, komplekslarni, stress va fobiyalarni engishingiz, xotirani mustahkamlashingiz va fikrlash jarayonlarini rivojlantirishingiz mumkin. Bugungi kunda o'smirlar bilan ishlash uchun art-terapiyaning ikkita shakli ma'lum:

- individual;
- guruh.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, mashg'ulotlarning guruh turlariga qaraganda foydaliroq va samaraliroqdir individual seanslar. Bolalar va o'smirlar uchun guruh art-terapiyasi quyidagi afzalliklarga ega:

1. Boshqalarni tinglash qobiliyatini rivojlantiradi.
2. Yordam berish qobiliyatini rivojlantiradi.
3. Jamoa muammolarini birgalikda hal qilishga yordam beradi.
4. Ijobiy oilaviy tajribani shakllantirishga yordam beradi.
5. Bu o'smirda o'z mustaqilligini his qilish imkoniyatini beradi.

Art-terapiyaning to'g'ri qo'llaniladigan usullari insonning o'zini va individualligini qabul qilish, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish, hamda ko'plab foydali ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish kabi jarayonlarni kafolatlashi mumkin. O'smirlarda depressiya va boshqa muammolarni bartaraf etish uchun turli mashqlar qo'llaniladi. Ushbu xilma-xillikdan biz eng mashhur mashqlarni ajratib ko'rsatishimiz mumkin va shunga mos ravishda yaxshi natijalarga olib keladi.

Bolalar va o'smirlar uchun art-terapiya

Dunyo yaratilishi. Guruhning har bir a'zosining vazifasi o'z dunyosi, mamlakati yoki davlatini o'ylab topish va uni qog'ozda tasvirlashdir. Barcha chizmalar tugallangandan so'ng, siz o'zingizning rasmingizni taqdim etishingiz kerak. Dunyo taqdimoti quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Aholining tavsifi.
2. Aholi faoliyatining tavsifi.
3. An'analar va madaniyatning tavsifi.
4. Huquqiy baza taqdimoti.
5. Gerb va bayroq tasviri.

Guruhdagi o'smirlar o'zlari bo'lgan kayfiyatni chizishlari kerak. Rahbar guruhning har bir a'zosi nimani tasvirlashini kuzatib boradi. Agar rasmda salbiy narsa bo'lsa, unda taqdimotchi boshqa varaqni olib, vaziyatni to'g'irlashi mumkin bo'lgan narsani chizishni so'raydi. Barcha chizmalar tugallangach, guruh ularni birgalikda muhokama qiladi.

Xulosa. Art-terapiya - bu psixologiyadagi zamonaviy tendentsiya bo'lib, sizga ko'pchilikni hal qilishga imkon beradi mavjud muammolar bolalar va o'smirlar. Ushbu muammolardan biri nevroz bo'lishi mumkin. Art-terapiya mashqlarining keng doirasi ularni bolalar bog'chalarida, maktablarda va uyda qo'llash imkonini beradi. Shuningdek, ushbu turdagi psixologik tuzatish bolalar yozgi lageri tomonidan qo'llaniladigan dasturning elementi bo'lishi mumkin.

2.4-§. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rang bilan davolash terapiyasidan foydalanish

Art-terapiyaga qiziqishning yangi o'sishi taxminan XX asrning o'rtalarida, u asosan psixiatriya va umumiy somatik kasalxonalarda bandlik terapiyasi shakli sifatida tobora ko'proq foydalanila boshlaganidan beri qayd etildi. Ayrim holatlar bundan mustasno, bu ikkilamchi psixoprofilaktika va psixoterapiya omili sifatida ko'rib chiqildi. Bu esa bemorlarning ijtimoiy izolyatsiyasi oqibatlarini bartaraf etishga imkon beradi. Shu bilan birga, art-terapiyaga biotibbiyot g'oyalari katta ta'sir ko'rsatdi. Ushbu turdagi art-terapiya bilan shug'ullanadigan mutaxassislar, qoida tariqasida, jiddiy akademik tayyorgarlikka ega emaslar va bemorlarni davolashda faol rol o'ynay olmadilar. Ularning asosiy vazifasi bemorlarga vizual faoliyatning eng oddiy turlari bilan nisbatan erkin shug'ullanish imkoniyatini berish edi, bunda ular kasallik bilan bog'liq salbiy tajribalardan chalg'itishi mumkin edi.

Freydning izdoshlari va ayniqsa Yung tomonidan taqdim etilgan psixodinamik yondashuvlar bundan mustasno edi, ular o'z mijozlarining vizual faoliyati materialidan undagi ongsizlikning turli mazmunini tahlil qilish uchun foydalanganlar. Yaqin vaqtgacha art-terapiya asosan ruhiy kasallar bilan ishlashda qo'llanilgan va klinik fikrlash katta ta'sir ko'rsatgan. 1950-1960 yillarda ko'plab psixiatriya klinikalarining yopilishi hamda ambulator va yarim statsionar xizmatlar tarmog'ining kengayishi bilan bog'liq bo'lgan G'arb psixiatriya xizmatining qayta tashkil etilishi art-terapevtlarni psixoterapevtlar, ijtimoiy ishchilar, o'qituvchilar va boshqalar bilan yaqinroq hamkorlik qilishga olib keldi. boshqa mutaxassislar, shuningdek, diniy jamoatlar va aholi bilan. Bu art-terapiya nazariyasi va amaliyotining rivojlanishiga, uni ekzistensial-gumanistik yondashuv ruhidagi yangi g'oyalar bilan boyitishiga katta ta'sir ko'rsatdi. O'sha davr psixologiya, psixoterapiya va pedagogikada eng ta'sirli yo'nalishlardan biri hisoblangan. Art-terapiya o'zining empirik imkoniyatlari doirasini sezilarli darajada kengaytirdi, bu yondashuvga inson potentsialini rivojlantirishga, shaxsning o'zini o'zi anglashiga va aqliy

faoliyatning turli tomonlarini integratsiyalashuviga xos bo'lgan munosabatlar bilan muvaffaqiyatli uyg'unlashdi.

So'nggi ikki-uch o'n yillikda ko'pgina psixoterapevtik yondashuvlarning yutuqlarini sintez qilgan art-terapiya o'z metodologiyasi va xilma-xil, yuqori darajada tabaqalashtirilgan vositalari bilan mustaqil usulda shakllana boshlaydi. Art-terapiya bilan bog'liq empirik ma'lumotlarni to'plash va umumlashtirish uning nazariyasi rivojlanishidan biroz oldinda bo'lsa-da, ma'lum nazariy tushunchalarni qo'llash mustaqil psixoterapevtik usul darajasida art-terapiyaning paydo bo'lishiga yordam berdi. Ushbu so'nggi nazariy g'oyalari orasida eng muhimlari, xususan, quyidagilardir:

- o'yin faoliyati psixologiyasi, har xil turdagi o'yin faoliyatining ontogenetik rivojlanishi tushunchalari;

- ijodiy ilhom holatidagi art-terapiya faoliyatini dinamik muvozanatga erishishga qaratilgan tananing integral reaksiyasining ko'plab tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan progressiv adaptiv mexanizm sifatida izohlaydigan o'zgargan ong holatlari psixologiyasi;

- aqliy faoliyat bilan bog'liq tizimlarning umumiy nazariyasining zamonaviy g'oyalari, xususan, stress, kasallik va ruhiy inqiroz holatlariga psixikaning ko'p reaksiyalari kontsepsiyasi.

Ushbu g'oyalarga ko'ra, har bir tirik organizm va psixikaga xos bo'lgan shifobaxsh kuchlar ikki yo'nalishda harakat qilishi mumkin. Buzilishdan keyin tana va psixika turli xil o'zini o'zi saqlash jarayonlari tufayli avvalgi holatiga qaytishi mumkin. Boshqa tomondan, o'z-o'zini o'zgartirish jarayoni tana va psixikani, shu jumladan inqiroz va o'tish bosqichlarini qamrab olishi va butunlay boshqacha muvozanat holatiga olib kelishi mumkin. Ijodiy faoliyat ushbu turdagi adaptiv reaksiyalarning rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

Rang terapiyasi. *Rang terapiyasi nima?* Rang terapiyasi turli kasalliklarni davolash uchun inson tanasiga rangli nurlanish ta'sir qilish usuliga asoslangan. Qadim zamonlardan beri ushbu davolash usuli asabiy stress, immunitetning buzilishi va ba'zi ichki kasalliklarni davolashda muvaffaqiyatli qo'llanilgan. Tibbiyot

olimlari buni taxmin qilmoqdalar inson miyasi turli xil ranglar oshqozon tomonidan oziq-ovqat bilan bir xil tarzda qabul qilinadi. Turli xil ranglar endokrin bezlarning faoliyatini normallashtiradigan biokimyoviy reaksiyalarni rag'batlantirishi, shuningdek, miyaning gormon ishlab chiqaradigan joylariga (gipofiz bezi) ogohlantiruvchi ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Ya'ni, insonning sog'lig'i uni o'rab turgan spektrga qarab aniqlanishi mumkin. Bugungi kunda ranglarning insonga ta'sirini o'rganadigan eng mashhur olim shveysariyalik Maks Lusherdir.

Stressdan xalos bo'lish uchun rang terapiyasi. Bugungi dunyo biz har kuni duch keladigan stress va qiyinchiliklarga to'ladir. Har qanday odamning qarshilik ko'rsatish yo'lini topish istagi qanchalik tabiiy salbiy ta'sir muhit. Stress - bu odam tashqi stimullar ta'sirida boshdan kechiradigan aniq psixo-emotsional stress va bu holatga qarshi kurashish uchun rang terapiyasi (yoki xromoterapiya) muvaffaqiyatli qo'llaniladi. Terapevtik ta'sir turli xil soyalarning nurlanishidir. Stressni bartaraf etish uchun rang terapiyasi tez-tez bunday vaziyatlarni boshdan kechiradigan bemorlar uchun juda yaxshi. Ammo bu uzoq muddatli ekanligini hisobga olish kerak qattiq depressiya mutaxassis yordamisiz davolash mumkin emas, bunday hollarda faqat xromoterapiya etarli emas.

Davolashni boshlashdan oldin bir nechta narsalarni hisobga olish kerak. Birinchisi - gipertenziv bemorlar uchun va yallig'lanish jarayonlarida qizil ohang qo'llanilmaydi, ko'k gipotenziv bemorlar uchun ishlatilmaydi va yashil va uning soyalari onkopatologiya uchun ishlatiladi. Ikkinchisi - stressni davolashda qora rang faqat boshqalar bilan birgalikda qo'llaniladi. Uchinchidan - terapiyada uzoq vaqt davomida bitta rangdan foydalana olmaysiz.

Rang terapiyasi uchun ham rangli lampalar, ham ko'p rangli filtrli oddiy lampalar, shuningdek rangli ko'zoynakli ko'zoynaklar qo'llaniladi. So'nggi paytlarda rangli aromatli vannalar katta muvaffaqiyat bilan qo'llanilmoqda, ularda rang terapiyasi aromaterapiya bilan birlashtirilib, davolash samaradorligini oshiradi. Bunday tartiblar juda yoqimli va mukammal dam oladi. Vannalar uchun rangli tuz ishlatiladi, suv harorati qulay bo'lishi kerak. Kunning birinchi yarmida tetiklantiruvchi issiq ranglar

qo'llaniladi. Rang terapiyasida stressdan xalos bo'lish uchun rang asosiy rol o'ynaydi. Kundalik stressning oldini olishda foydalanish tavsiya etiladi ko'k rang, bu ajoyib tasalli beruvchi ta'sirga ega, qattqlikni yo'q qiladi, tinchlantiradi, diqqatni jamlashga yordam beradi, hamda stressga chidamliligini oshiradi. Monitor ekrani ortida ishlaydiganlar uchun ish stoli uchun ko'k ekran pardasidan foydalanishni yoki ko'k sichqoncha maydonchasidan foydalanishni tavsiya qilamiz.

Biznes masalalarini hal qilish uchun eng yaxshi ranglar qora. Bu qat'iylikni beradi va odamlarni ishlashga majbur qiladi. Shuning uchun u ko'pincha ish uchrashuvlarida ishlatiladi. Agar hamkasblar o'rtasidagi munosabatlarda muammolar bo'lsa yoki o'z-o'zidan shubhalanish hissi bo'lsa, kiyimdagi yashil ranglardan foydalaning. Bu rang qat'iyat berishga, immunitetni yaxshilashga, jonlantirishga qodir. Apelsin soyalari kayfiyatni yaxshilash, kulrang kundalik hayotga yorqin ranglar olib kelish uchun ishlatiladi, chunki bu quyosh energiyasining rangi bo'lib, hayot quvonchini beradi. Binafsha rang - g'azab va jahlni engishga yordam beradi. Pushti rang sxemasi - tajovuzkorlikni kamaytirishga va uyqusizlikdan xalos bo'lishga yordam beradi, shuning uchun uyqu bilan bog'liq muammolar mavjud bo'lsa, yotoqxonani pushti ranglarda bezash tavsiya etiladi. Qizil rang - bosh og'rig'idan xalos bo'lishga yordam beradi, bu adrenalin ishlab chiqarishni yaxshilaydi va shu bilan qon aylanishini yaxshilaydi.

Bolalar uchun rang terapiyasi. Bolalar hayotida gullarning o'rni juda katta. Ular nafaqat tinchlantirishi, balki chaqaloqni hayajonlantirishi va ba'zan qo'rqitishi mumkin. Ranglar orqali siz bolaning xarakterini, bolaning tashvishlari va tajribalarini tushunishingiz mumkin. Tug'ilgandan boshlab, bola barcha ranglarni ajratib turadi va bolalar uchun rang terapiyasi chaqaloqning miyasiga yorug'lik fotonlarining ta'siriga asoslanadi. Bu usul ruhiy holatlarni, tajovuzkorlikni, bartaraf etish uchun ishlatiladi.

Bir yoshda bolalar sariq-yashil ranglarni afzal ko'radilar, shuning uchun o'yinchoqlarining rangi tinch, qattiq bo'lishi kerak. 2-3 yoshda maksimal to'rt xil rangga ruxsat beriladi va olti yoshga kelib, bolalar yorqin soyalarni afzal ko'rishni boshlaydilar. Qizil,

to'q sariq, sariq kabi ranglar faol, hayajonli ranglardir. Yashil, pushti, ko'k, oq - passiv, tinchlantiruvchi. Jigarrang, nilufar, binafsha ranglar tashvishni kuchaytiradi, melankolik va qayg'u tuyg'usini keltirib chiqaradi. Shuning uchun o'yinchoqning rangini tanlashga ataylab yondashish kerak. Qiziqarli rangdagi o'yinchoqlar soni cheklangan bo'lishi kerak. Xuddi shunday qoidalar kiyimning rangini tanlashda ham qo'llaniladi. Monoxromatik sokin ohanglarga afzallik beriladi. Agar bola sevimli rangni sariq, yashil, qizil deb belgilasa, bu to'g'ri rivojlanishni ko'rsatadi. Bunday chaqaloq qiziquvchan va harakatchan. Agar qora va oq rangga ustunlik berilsa, unda bunday chaqaloq yopiq va befarq.

Bolalar bog'chasi uchun rang terapiyasi. Rang terapiyasi uchun keng imkoniyatlar mavjud bolalar bog'chasi bu erda tarbiyachilar, o'qituvchilar va psixologlar nafaqat har bir bolaning ma'lum psixologik xususiyatlarini, balki aniqlangan muammolarni o'z vaqtida tuzatish imkoniyatini aniqlashning mavjud usullariga ega. Rang terapiyasi yordamida yaratilgan uyg'un muhit tufayli bolalar darslarga qiziqish bildiradilar va ularga juda hissiy munosabatda bo'lishadi: Ranglar palitrasi yordamida qo'rquvni, tashvishlanish darajasini, o'zini past baholashni, o'ziga ishonchsizlikni aniqlash mumkin. Kattaroq bolalarda quyuq ranglarga ustunlik berish muayyan muammolar mavjudligini ko'rsatadi. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, xromoterapiya yordamida chaqaloqlar uchun psixologik yordam - tuzatishning eng tabiiy, yumshoq usullaridir.

Ranglarning ma'nosi. Bolalarning rang terapiyasida ranglarning ma'nosi o'xshash - yashil shkala ortiqcha ish, asabiy taranglik uchun yaxshi, lekin yashil rangning ko'pligi bosh og'rig'i va melanxoliyani keltirib chiqaradi. Binafsha, ko'k, ko'k ranglar palitrasidan foydalanish tinchlanish, tashvish va ularni kamaytirish, hamda og'riqni yo'qotish uchun ishlatiladi. Agar bola uzoq vaqt davomida mustaqil ravishda tinchlana olmasa, to'q sariq va sariq ranglar yaxshi yordam beradi. Terapiya uchun zarur ranglar bolalar xonasini loyihalashda, o'yinchoqlarni tanlashda va hokazolarda qo'llaniladi.

Rang terapiyasi bilan davolash. Turli xil ranglarning insonga energiya ta'siri har bir rangning ma'lum bir to'lqin uzunligi va

energiya miqdoriga mos kelishi bilan bog'liq bo'lib, u insonni ham oshirishi, ham kamaytirishi mumkin. Rang terapiyasi bilan davolash hech qanday panatseya emas, balki undan qo'shimcha usul sifatida davolash mumkin. Xromoterapiya tananing ko'plab funktsiyalariga ta'sir qiluvchi gormonlar ishlab chiqaradigan gipofiz va pineal bezlarni rag'batlantirish orqali hissiy va fiziologik holatni yaxshilashga yordam beradi. Kiyim tanlashda rangning insonga ta'sirini hisobga olish va ma'lum bir maqsad uchun ma'lum bir ohangni tanlash uchun olimlarning tavsiyalari shu bilan bog'liq. Qizil palitraning ranglari antidepressant ta'sirga ega, metabolizmni rag'batlantiradi, qon bosimini, ishtahani, immunitetni, ish faoliyatini oshiradi, hamda miya faoliyatini va ko'rishni yaxshilaydi. Bu ranglar gipertoniya va semizlik uchun ishlatilmaydi, bunday hollarda pushti rangga ta'sir qilish tavsiya etiladi, bu tinchlantiruvchi ta'sirga ega va kayfiyatni yaxshilaydi, romantik muhit yaratadi.

To'q sariq rang charchoq, ich qotishi, allergiyadan xalos bo'lishga, ishtahani yaxshilashga, quvonch hissini olishga yordam beradi. Shu bilan birga, binafsha rang sezgi rivojlanishiga hissa qo'shadi, e'tiborni oshiradi, tirnash xususiyati yo'qotadi. Bundan tashqari anemiya, semizlik va uyqusizlikdan xalos qiladi. Sariq ranglar engil tonik ta'sirga ega va mushaklarning spazmlari, epilepsiya, diabet, o't pufagida toshlar, iktidarsizlik uchun ishlatiladi.

Yashil rang stressga chidamliligini oshirishga, immunitetni yaxshilashga va og'riqni engillashtirishga yordam beradi. Bu sog'likni tiklash uchun energiya manbai hisoblanadi. Moviy va ko'k ranglar depressiya, yallig'lanish, tish og'rig'i, bo'g'im kasalliklari, migren, gipertoniya, qalqonsimon bez va o'pka kasalliklari uchun ishlatiladi.

Turli xil ranglar ma'lum bir shifobaxsh ta'sirga ega bo'lishi mumkinligini eshitganmisiz? Bu yoki boshqa rangdan foydalanib, siz o'zingizning farovonligingizni yaxshilashingiz va tananing tiklanishini tezlashtirishingiz mumkin. Rang terapiyasi rang bilan ishlov berish bizga u yoki bu rangni olib yuradigan energiya tufayli ta'sir qiladi va agar siz uni to'g'ri qo'llasangiz, ajoyib natijalarga erishishingiz mumkin.

Rang terapiyasida davolash: u qanday ishlaydi? Bugungi kunda fan odamlarning ranglarga hissiy va psixologik javob berishga qodirligini biladi. Bundan o'tmish va hozirgi buyuk rassomlar foydalanganlar, shuning uchun ularning rasmlari tomoshabinlarda ma'lum taassurot qoldirdi. Rangning bu xususiyati sog'lig'ingizni yaxshilash uchun ishlatilishi mumkin. Rang terapiyasi rangni davolashni ta'minlaydi. Rang fiziologik ruhiy alomatlardagi og'riqni yo'qotish, tashvish va kuchlanishni bartaraf etish xususiyatiga egadir. Rang terapiyasi noto'g'ri ovqatlanish, toksik moddalarga ta'sir qilish, hissiy haddan tashqari kuchlanish, noto'g'ri g'amxo'rlik natijasida yuzaga keladigan muayyan muammolarga ta'sir qilish uchun rangdan foydalanishni taklif qiladi. Ranglarning tebranishlari sizning energiyangizni ochishi va umumiy farovonligingizni yaxshilashi mumkin.

Rang terapiyasini qanday qo'llash kerak? Rang terapiyasini amalda qo'llash usullaridan biri sizga kerakli energiyani beradigan rangni tanlash va uni turli yo'llar bilan "singdirish" ni boshlashdir. Misol uchun:

- o'zingiz xohlagan rangdagi taomlarni iste'mol qilish;
- bu rangdagi kiyim va zargarlik buyumlarini kiying;
- rangli shisha butilkalardan ichimliklar ichish;
- aromatik yog'lar va ma'lum rangdagi boshqa mahsulotlar qo'shilishi bilan vannalar oling;
- kerakli rangdagi tasvirlarni ingl.

Rang terapiyasining eng universal ta'sirini istalgan rangdagi qo'shimchalar bilan vannalar qabul qilish orqali kuzatish mumkin. Shunday qilib, siz ham jismoniy, ham ruhiy holatga optimal ta'sir ko'rsatishingiz mumkin.

Rangli yog'larda cho'milish. Rangli yog'lar qo'shilgan vannalar tananing o'z shifobaxsh kuchlarini uyg'otadi. Ushbu vannalarni har hafta qabul qilish sizning farovonligingizga foydali ta'sir ko'rsatadi. Ko'proq foydali amaliyotlarni o'rganishni shuningdek, sizni nima kutayotganini ko'rish uchun tug'ilish jadvalingizni tuzmoqchimisiz? Unda o'zingiz haqingizda ko'p narsalarni bilib oladigan art-terapiyaga bog'laning.

Rang terapevtikdir. Qanday talqin qilish kerak - siz shunday boshlashingiz mumkin, men sizning rasmingizga qarayman...

Chap tomon-qorqov,

O'rta - u shu erda va hozir yashaydi,

To'g'ri - kelajak (orzular)

Yuqoriga kuchli siljish - qo'llab-quvvatlash yo'q, odamni ushlab turish qiyin.

Faqat teng tomonli uchburchakda sog'lom ego mavjud. Agar biror kishi biron bir rangni yoqtirmasa, uni davolash kerak, chunki tana ham, psixika ham kompensatsion sxema bo'yicha ishlaydi. Agar biror narsa etishmayotgan bo'lsa, uni tiklash kerak. Qizil, ko'k, oq - eng qadimiy palitrasi

Qizil, sariq, ko'k.

Binafsha, to'q sariq, yashil.

Markazda oq, o'rtada qora.

Ranglarning Jungian mavzusi:

Oq rang - kengayishga moyil, u tabiatda. Ichki va tashqi dunyo o'rtasidagi uyg'unlik, muvozanat. Oq bo'lishimiz uchun barcha ranglarni qabul qilish kerak.

Qora rang - bu tabiatda mavjud emas, qora rangning yo'qligi. Arxetip jihatdan noma'lum, sir, topishmoq, hali noma'lumni bildiradi. O'lim madaniyat bilan bog'liq.

Qizil rang - kuch, energiya, istak, olov elementi, hushyorlik. Tanadagi barcha jarayonlarni tezlashtiradi, haroratni oshiradi (ortiqcha ko'plik psixozga olib keladi).

Moviy rang - suv, xotirjamlik, aks ettirish. Ko'k unutish.

Binafsha rang - qizil va ko'k ranglarning kombinatsiyasi.

Havo meditatsiyasi - bu hayotdan uzoqda tush ko'rish qobiliyati, "boshqa dunyo" ning transsendensiyasi. Binafsha va qora ranglar sehergarlar va sehergarlarga tegishli.

Yashil rang - er yuzida eng ko'p. Hamma xalqlarda bu sevgi degan ma'noni anglatadi. Ong holati, xotirjamlik, qabul qilish, yurak bilan tushunish.

Sariq - quvonch (klassik sariq - sababsiz quvonch, sog'lom bolalar ko'rgan narsalaridan xursand bo'lishadi).

Apelsin - eng sog'lom rang, boshqariladigan energiya (agar men nima qilayotganimni bilsam, men xohlagan narsani qilaman).

RASM BILAN ISHLASH QOIDASI:

Chizmani istalgan joyda chizishingiz mumkin, lekin siz burchakni o'zgartirishingiz kerak (ular stolga chizishgan, erga qo'yishgan va hokazo). Agar biror kishi rasm haqida gapira olmasa, hikoyani o'ylab toping.

- u nimadan yasalgan?
- kim yasagan?
- u qayerda yotadi?
- olingan narsa sizga qanday yoqadi?
- o'zlaringiz bilan ko'rgan narsangiz haqiqatmi?

Agar chizmada bema'nilik bo'lsa, baholashni o'zingizga qoldiring.

SAVOL. "NEGA?" Siz so'zlashingiz mumkin:

- nima sababdan?
- sabab?
- qanday maqsad bilan?
- nega?

Mijoz bilan o'zaro munosabatlar darajalari.

Ongli mijoz bilan terapevt (Sizga nima yoqadi? Nimani bilasiz?)

Terapevt: "Siz nimani tasvirladingiz?"

Yuqoridagilarni sarhisob qiladigan bo'lsak, art-terapiya o'z his-tuyg'ularini tushunishga yordam beradi, ular haqida ba'zan so'z bilan tasvirlash qiyin bo'lgan tajribalar va bu erda hech qanday konvetsiya va taqiqlarga ega bo'lmagan, o'z namoyon bo'lishida erkin va siz o'zingiz xohlagan ijodkorlik yordamga kelishi mumkin. umuman qo'rqmaysiz, lekin siz zavqlanasiz ...

Bugungi kunda bolalar va o'smirlarning ruhiy salomatligi holati nafaqat ota-onalar, balki pedagogik jamoatchilik uchun ham muhim vazifadir. Sog'lom bola, avvalambor o'zini va atrofidagi dunyoni biladigan, ijodiy, quvnoq, ochiq insondir. Keling, yosh bolalar va o'smirlar uchun juda mos bo'lgan bir nechta turlari va qiziqarli art-terapiya usullari haqida gapiraylik. Klassik art-terapiya dastlab rasm, modellashtirish, fotografiya, grafika kabi tasviriy san'at turlarini o'z ichiga olgan. Biroq, zamonaviy dunyoda ijodkorlik va o'zini namoyon qilishning yangi turlari paydo bo'ladi. Biblioterapiya, drama terapiyasi, raqs terapiyasi, ertak terapiyasi, video va audio terapiya, niqob terapiyasi, qum terapiyasi va boshqa

ko'plab usullar hozir mashhur. Biz ijodiy terapiyaning eng qulay va ommabop turlariga e'tibor qaratamiz. Oddiy maslahatlar Art-terapiya ijodiy jarayon ekanligini unutmang. Asosiysi, natija emas, balki zavqlanishdir. Farzandingizga art-terapiya uchun usul va materiallarni tanlashiga ruxsat bering. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, yosh bolalar ko'pincha qumni, maktab o'quvchilari esa guashni tanlashadi.

Bolalar ijodiy jarayonda qiyinchiliklarga duch kelmasliklari kerak. Ish jarayonida har qanday harakatlar bola uchun qiziqarli, o'ziga xos va yoqimli bo'lishi kerak. Izoterapiya art-terapiyaning eng mashhur turi bu rasm chizishdir. Buning uchun turli xil badiiy materiallar mos keladi: bo'yoqlar, qalamlar, mumli qalamlar, pastellar, turli teksturali qog'ozlar, har xil o'lchamdagi va qattqlikdagi cho'tkalar, hamda plastilin va boshqalar. Bir nechta rasm terapiyasi texnikasi mavjud.

"Maraniya" - bu mavhum tarzda chizilgan, hech qanday qoidaga ega bo'lmagan chizmalar: biz xohlagan tarzda chizamiz. Tashqi ko'rinishida maraniya ba'zan bo'yoqlar, qalamlar, qalamlar yoki plastilin bilan halokatli harakatlarga o'xshaydi. Biroq, bu formatning o'yin shakli bolaning halokatli istaklarini qondirishga imkon beradi. Monotip asosiy grafik texnikadir. Silliq yuzada - shisha, plastmassa taxta, plyonka - gouache bo'yoq bilan chizilgan. Yuqoriga bir varoq qo'yiladi va yuzaga bosiladi. Natijada oyna tasviri paydo bo'ladi. Shisha ustiga chizish. Sizga silliq shisha sirt va bo'yoq kerak bo'ladi (deraza, shisha stol yoki oyna mos keladi).

Bolalarni chizish jarayonining o'zi hayratda qoldiradi: bo'yoq yumshoq siljiydi, uni cho'tka va barmoqlar bilan surtish mumkin. Chunki u shisha yuzasiga singib ketmaydi va uzoq vaqt qurib ketmaydi. Ta'riflangan uslub tashvish, ijtimoiy qo'rquv va faoliyat natijasi bilan bog'liq qo'rquvni oldini olish va tuzatish uchun ishlatiladi. Quruq barglar va kichik hajmli materiallar bilan chizish. Barglar, quruq shamol, quyma materiallar va PVA elim yordamida turli naqshlar yaratiladi. Tasvir elim bilan qog'oz varag'iga qo'llaniladi. Keyin avval ezilgan yoki maydalangan material tepaga sochiladi. Ortiqcha, yopishmagan zarralar silkitiladi.

Tasvirlarni yaratishning tavsiflangan texnikasi kuchli vosita noqulayligi, negativizmi, qattqligi bo'lgan bolalar uchun mos

keladi, u yangi makonda moslashish jarayoniga hissa qo'shadi, hamda muvaffaqiyat tuyg'usini beradi. Barmoqlar, kaftlar va tananing boshqa qismlari bilan chizish - bu ranglar va yangi teginish hissiyotlari bilan o'ynashning o'ziga xos turi bo'lib, uning davomida qog'ozdagi tazyiqlar orqali halokatli impulslar va harakatlar ifodalanadi. Usul bolalar psixologlari tomonidan juda qadrlanadi.

Kattaroq bolalar uchun suyuq akril bilan chizish yoki spirtli siyoh texnikasidan foydalanish kabi izoterapiya turlari mos keladi. Suyuq akril yoki "Suyuqlik san'ati" - bu zamonaviy san'at turi bo'lib, uning asosiy xususiyati shundaki, san'at asarini yaratish uchun odam hech qanday rasm chizish qobiliyatiga ega bo'lishi shart emas. Bu jarayonda sezgi va ijodkorlik kabi hislar ishtirok etadi va texnika shu qadar soddaki, yangi boshlanuvchilar buni darhol o'rganadilar. Suyuq akril bilan chizish tajriba qilishni yaxshi ko'radigan, mavhum rasmlarni yaxshi ko'radigan, noldan chizishni o'rganishni orzu qiladigan va dam olishni xohlaydiganlarga tavsiya etilishi mumkin. Spirtli siyoh - bu maxsus siyohlarni sochlarini fen bilan puflash orqali sirt ustida chizish usuli. Ushbu texnikada rasmlar yaratish to'liqini geometrik shakllar ko'rinishidagi g'alati naqsh va shakllarni yaratishga o'xshaydi va bo'yoqning to'lib ketishi aslida o'z-o'zidan yaratiladi. Rassomga kerak bo'lgan narsa - bo'yoqni qo'llash va tasavvurni ko'rsatish.

Rangli dunyo. 5-6 yoshli bolalar uchun ushbu qo'llanma "Maktabga qadamlar" deb nomlanuvchi dasturga kiritish zaruriyatini tug'diradi, u maktab uchun muhim funktsiyalarni, ya'ni rivojlantirish va bolalarni maktabga tayyorlashning noyob tizimini taqdim etadi. Ushbu qo'llanmaning vazifalari maktabgacha yoshdagi bolalarga ranglar va ularning kombinatsiyalari haqida to'liqroq tasavvurga ega bo'lish, ularni ranglarni aralashtirish usullari bilan tanishtirish shuningdek, murakkab naqshda geometrik shakllarni topishni mashq qilish imkonini beradi. Maktabgacha ta'lim bo'yicha ushbu dastur davlat ta'lim standartiga mos keladi. Qo'llanmadagi matn kattalar tomonidan bolalarga o'qilishi uchun mo'ljallangan.

Qum terapiyasi. Bizdan kim bolaligida qum qutisida o'ynamagan? Bolalar uchun qum figuralarini haykaltaroshlik qilish

foydalidir, chunki bu orqali siz fikrlash, tasavvur va eng muhimi, barmoqlarning nozik motorli ko'nikmalarini rivojlantirishingiz mumkin. Bundan tashqari, qum bilan ishlash jarayonida teginish sezgirligiga qo'shimcha e'tibor beriladi. Qum qutisi bir nechta bo'limlarga bo'lingan bo'lsa, qum bilan ishlash ham yolg'iz, ham guruhda ishlatilishi mumkin. Shunday qilib, ishonch, yaxlitlik muhitiga erishiladi, guruhda o'zaro munosabatlar o'rnatiladi. Mashg'ulotlar uchun bolaga kichik qum qutisi, suv idishi va turli xil qoliplar kerak bo'ladi. Shunda bola qumda kompozitsiya yaratishi, o'z san'at asarini tasvirlashi va tushuntirishi mumkin. Raqs terapiyasi Ushbu uslub bolani nafaqat jismoniy, balki hissiy jihatdan ham ozod qilish imkonini beradi. Bu erda tana asbobdir, harakat esa his-tuyg'ularingizni boshdan kechirishga, tan olishga va ifoda etishga yordam beradigan jarayondir.

Zamonaviy raqs terapiyasida turli xil raqs uslublari mavjud. Ularning tanlovi bolaning jismoniy va hissiy xususiyatlariga va afzalliklariga bog'liq. Raqs insonning nafaqat jismoniy, balki hissiy fazilatlarini ham ochib beradigan, rivojlantiradigan va tuzatadigan kuchli terapevtik vositaga aylanishi mumkin. Sevimli musiqangizni yoqing va birga raqsga tushing! Bolaga o'ziga xos harakatlarni taklif qilmang, ularni o'zi tanlashiga ruxsat bering.

Musiqqa terapiyasi. Bugungi kunda musiqqa terapiyasining passiv va faol shakllari mavjud. Passiv musiqqa terapiyasi yordamida bola ma'lum bir psixologik va hissiy holatga mos keladigan turli xil musiqqa qismlarini tinglaydi. Faol musiqqa terapiyasida bolalarning o'zlari musiqiy asarlarni ijro etishda ishtirok etadilar. Ular xorda qo'shiq kuylashlari, cholg'u asboblarini chalishlari, oddiy cholg'u asboblarini ham, g'ayrioddiy asboblarni ham, masalan, o'z tanasini (qarsak urish, urish va h.k.) ishlatishlari mumkin. Ayniqsa, samarali usul - qo'shma musiqqa terapiyasi, bu nafaqat bolani ozod qiladi. Shuningdek, ota-ona va bola o'rtasida shaxslararo munosabatlarni o'rnatadi.

Kollaj. Art-terapiyaning ushbu modeli yoshidan qat'i nazar, mutlaqo hamma uchun mos keladi. Ayniqsa, chizishni yoqtirmaydiganlar uchun. Turli qirqimlar va illyustratsiyalar yordamida kollaj yaratish bolalarga o'z xohish-istaklarini ifodalashga yordam beradi va ijodkorlikni rivojlantiradi. Bolada uni

tashvishga soladigan va u uchun muhim bo'lib tuyuladigan mavzuni tushunish imkoniyati mavjuddir. Kollaj bizga o'zimizni va istaklarimizni tushunishga va ularni aniq ko'rsatishga o'rgatadi. Kollaj yaratish uchun sizga katta qog'oz varag'i va turli xil rasmlar, jurnal qirqishlari, fotosuratlar, yorliqlar, stikerlar va fikringizni majoziy tarzda ifodalashga yordam beradigan barcha narsalar kerak bo'ladi. Siz mavzuni oldindan belgilashingiz mumkin: istaklaringiz, maqsadlaringiz, his-tuyg'ularingiz, kayfiyatingiz, orzularimiz, yozimiz, maktab xotiralari. Biz faqat art-terapiyaning ayrim turlari va usullarini sanab o'tdik. Siz uning sevimli mashg'ulotlari va qiziqishlaridan kelib chiqib, bolangizga mos keladigan narsalarni tanlashingiz mumkin.

Art-terapiyadan foydalanish bola uchun ijodiy izlanish, shuningdek, ijtimoiy moslashish usuli bo'lishi mumkinligini unutmang. Bolalarga san'at, fantaziya va o'yin orqali o'zlarini va atrofidagi dunyoni kashf etishga yordam bering.

2.5-§. Maktabgacha yoshdagi bolalarga art-terapiya yordamida san'at va hunarmandchilik madaniyatini shakllantirish

O'zbekistonda jamiyatning barcha sohalari qatorida madaniyat, san'at va xalq hunarmandchiligi sohaslarini yanada

rivojlantirishga ham alohida e'tibor berilmoqda. Respublikamizda ma'naviy qadriyatlarga hurmat-ehtirom bilan munosabatda bo'lish, ularni asrab-avaylash va rivojlantirish, milliy hunarmandchilikni, urfodatlarimizni, bebaho tarixiy me'rosimizni tiklash davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni har tomonlama qo'llabquvvatlash" to'g'risidagi PF-5242 Farmonida ham xalqimizning boy madaniy merosi va tarixiy an'analarini to'liq saqlab qolish va ko'paytirish, milliy hunarmandchilik, xalq badiiy va amaliy san'atini yanada rivojlantirish, hunarmandchilik faoliyati bilan shug'ullanuvchi fuqarolarni har tomonlama qo'llabquvvatlash bo'yicha maqsadli va kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish, shu asosda aholi, ayniqsa, yoshlar, ayollar va kam ta'minlangan oilalar bandligini ta'minlash maqsadida hunarmandchilik sohasida bajarilishi lozim bo'lgan bir qator vazifalar belgilab berilgan. Yoshlarga xalq hunarmandchiligi sohasiga oid beriladigan bilimlar moddiy madaniyat va amaliy bezak san'atini uyg'un rivojlantirishga xizmat qiladi va shaxs uchun muhim bo'lgan qator sifatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa yoshlarga milliy me'rosimiz va ana'analarimizni o'rgatish, asrab-avaylash va qayta tiklash hamda umuminsoniy qadriyatlar bilan yaqindan tanishishda ko'maklashadi.

Art-terapiya - bu qiyin muammolarni hal qilishning eng yumshoq usuli. Bola gapira olmasligi yoki o'z muammolarini o'ziniki deb bilmasligi mumkin. Lekin baribir yaratuvchanlik qobiliyati qonida borligi uchun bolalar o'ziga xos xususiyatlar orqali haykaltaroshlik qiladi, harakat qiladi va tana harakatlari orqali o'zini namoyon qiladi. Shuningdek, art-terapiya mashg'ulotlari ruhiy stressni engillashtirishi mumkin. O'tmishda ota-bobolarimiz tarbiyasi o'gir bolalarni hunarga o'rgatib, tarbiyaning muhim jihatlariga katta e'tibor qaraqtishgan.

San'atda bolaning bu masalada muvaffaqiyatini his qilishi juda muhimdir. Agar u o'z his-tuyg'ularini ifoda etish va namoyish etishda, noyob hunarmandchilik, chizmalar yaratishda muvaffaqiyat qozonayotganini ko'rsa, muloqotda muvaffaqiyat unga keladi va dunyo bilan o'zaro munosabatlar yanada

konstruktiv bo'ladi. Uning psixikasidagi ijoddagi muvaffaqiyat ongsiz ravishda oddiy hayotga o'tadi.

Biror kishi chiqindilardan (novdalar, barglar, qog'oz parchalari, qum, loy, toshlar) chiroyli mahsulotlar yaratishingiz mumkinligini payqaydi. Bundan tashqari, murakkab psixologik muammoni hal qilish mumkin - unga avvalgidek emas, balki boshqacha qarash muhim. Inson psixikasi moslashuvchan bo'ladi. Bu xususiyat sizga ko'proq moslashishga imkon beradi. Keyinchalik art-terapiyadan o'tayotgan bolalar va kattalar sevimli mashg'ulotlariga ega bo'lishlari, amaliy san'atning yangi turini o'rganishlari mumkin. Yangi sevimli mashg'ulot o'zingizga ko'proq e'tibor berishga imkon beradi. Bu ota-ona va bola o'rtasidagi munosabatlarni yanada uyg'unlashtiradi.

Art-terapiya individual va guruhli ish shakllaridan foydalanadi. Ayniqsa, ajoyib ta'sir - bu guruhdagi ish. Masalan, guruhda individual asarlar yaratish, shuningdek, umumiy asar yaratish taklif etiladi. Har bir ishtirokchi ushbu ishga o'ziga xos narsalarni qo'yadi. Qog'ozdan yasalgan ko'plab asarlar, tabiiy materiallardan kompozitsiyalar va boshqa narsalar bemorlar tomonidan uyga olib ketiladi, qarindoshlari va do'stlariga ko'rsatiladi va ularga o'zlari o'rganganlarini o'rgatishga intiladi. Qanchalik hayratlanarli tuyulmasin, ammo zamonaviy ilmiy art-terapiya, madaniy hodisalar bilan turli xil aloqalari bilan, ibtidoiy, "ibtidoiy" tarixdan oldingi san'atga eng yaqin. U, xuddi art-terapiya singari, o'z-o'zini namoyon qilishga asoslanadi va ma'lum darajada uning natijalarini, hamda muallifning professionalligini baholashda estetik mezonlarni e'tiborsiz qoldiradi. Ikkalasi uchun ham natijadan ko'ra ijodiy jarayon muhimroq.

San'atning arxaik shakllari xalq ijodiyotida eng uzoq vaqt saqlanib qolgan. Uning o'ziga xos soddaligi va to'g'ridan-to'g'ri ta'sirchanligi shuningdek, "yuqori", akademik san'at mavjud bo'lgan davrda ko'p odamlar uchun ruhiy salomatlik manbai edi.

Naqshlarning ibtidoiyligi, bezakning ritmi tinchlantiradi. Eng oddiy bezak - kashtado'zlik paytida yoki idish-tovoqlarda yoki haykalchadagi o'ymakorliklarda xochlar ketma-ketligi - tinchlik, qoniqish holatiga olib keladigan o'ziga xos meditatsiya. Ko'pgina "ibtidoiy" chizmalar va mahsulotlar tashqi ko'rinishida bolalar

ijodiga o'xshaydi, bu ham ijodiy odam uchun juda ijobiy bo'lgan maxsus tajribalar bilan bog'liq.

Art-terapiyada asosiy rol psixologning o'ziga, uning ijodkorligini o'rgatish jarayonida mijoz bilan munosabatlariga yuklanadi. Art-terapevtning dastlabki bosqichlarda asosiy vazifasi mijozning xijolatini, qarorsizligini yoki g'ayrioddiy faoliyatdan qo'rqishini engishdir. Ko'pincha qarshilikni asta-sekin engib o'tish kerak. Art-terapevtning vazifalari juda murakkab va muayyan vaziyatga qarab o'zgaradi. Ba'zi mualliflarning fikriga ko'ra, art-terapevt sanab o'tilgan ishlarning barcha turlarini o'zlashtirishi kerak, chunki darslarni o'tkazishda nafaqat aytib berish, balki ko'rsatish va o'rgatish ham kerak. Boshqalar, art-terapevtning vazifasi mijozning ijodkorligining o'z-o'zidan namoyon bo'lishiga hissa qo'shadigan maxsus atmosferani yaratishdir, deb hisoblashadi. Shu bilan birga, art-terapevt ishlatilgan materialni mukammal o'zlashtirmasligi uni xuddi shunday qo'yadi: *mijoz bilan ijodkorlik nuqtai nazaridan bir xil yo'nalishda va mijozlarning o'zini ochib berishga hissa qo'shadi.*

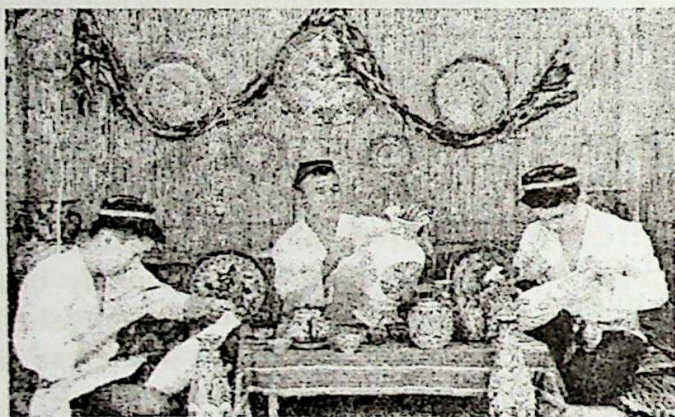
Kuchli faollik va ijodkorlik dam olishga yordam beradi, mijozlar o'rtasidagi tanglikni engillashtiradi. O'zini namoyon qilish uchun qo'shimcha imkoniyatlar va yangi ko'nikmalar art-terapiyaga salbiy munosabat va ulardan qo'rqishni yo'q qilishga yordam beradi. O'z-o'zini hurmat qilishni o'zgartirish va oshirish uchun art-terapevt va boshqa mijozlarning doimiy qiziqishi va ijobiy bahosi muhim rol o'ynaydi. O'z-o'zini ifoda etishning yangi olingan usullari, ijodkorlik jarayonida paydo bo'ladigan ijobiy his-tuyg'ular, tajovuzkorlikni kamaytiradi, o'z-o'zini hurmat qilishni oshiradi ("Men boshqalardan yomon emasman"). Hissiy qiziqish mijozni faollashtiradi va yanada samarali tuzatish harakatlariga yo'l ochadi.

Art-terapiya 6 yoshdan boshlab bolalar uchun tavsiya etiladi, chunki 6 yoshda ramziy faoliyat hali ham shakllanmoqda va bolalar tasvirlash materiallari va usullarini endigina o'zlashtirmoqdalar. Ushbu yosh bosqichida vizual faoliyat o'yin eksperimenti doirasida qoladi va tuzatishning samarali shakliga aylanmaydi. O'smirlik, bu yoshda o'zini namoyon qilishning kuchayishi va tasviriy faoliyat

texnikasini egallashi bilan bog'liq holda, art terapiyadan foydalanish uchun ayniqsa qulay muhitdir.

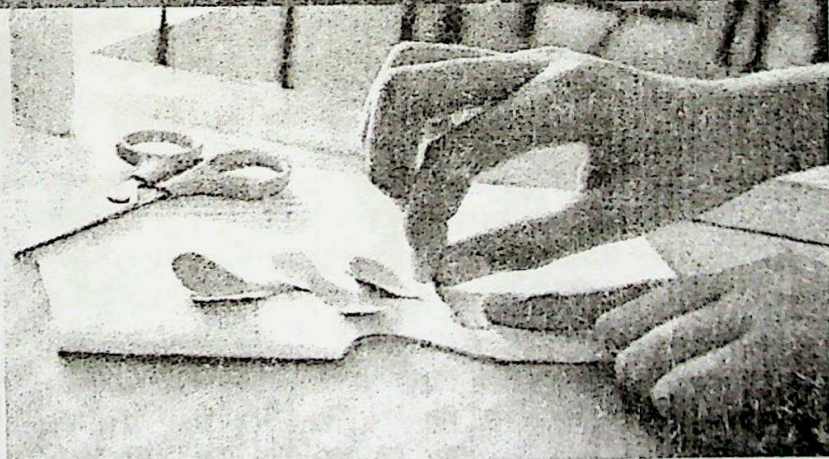
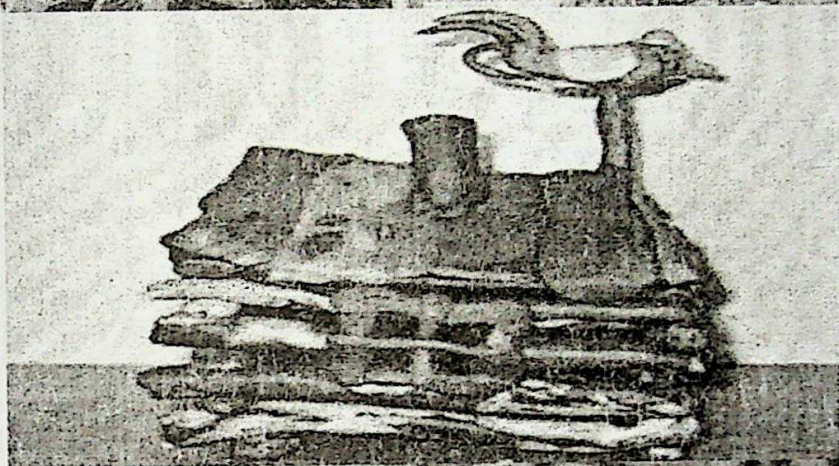
Hunarmandchilik sohasida yangi loyihalarni amalga oshirish, yo'qolib borayotgan hunarmandchilik turlarini tiklash va rivojlantirish ishlariga e'tibor kuchaytirilmoqda. Maktabgacha yoshdagi bolalarda art-terapiya yordamida san'at va hunarmandchilik madaniyatini shakllantirishda zamonaviy jamiyat rivojlanishi borasida to'plangan tajribalar milliy madaniy me'rosni asrab-avaylash zarurligini ko'rsatmoqda. Ta'kidlash joizki, respublikada o'tgan yillar ichida an'anaviy badiiy madaniyatni qayta tiklashda salmoqli tajriba to'plandi.

O'zbekistonda an'anaviy san'atni tiklash va qo'llab-quvvatlashga doir loyihalarga davlat dasturi maqomida qaraldi. Respublikada an'anaviy san'atning barcha turlarini har tomonlama rivojlantirish uchun jiddiy chora-tadbirlar belgilanib, tegishli yangi tuzilmalar tashkil etildi, mavjud tuzilmalar qayta tuzildi.

Maktabgacha ta'limda art-terapiya yordamida bolalarga san'at va hunarmandchilik sohasini targ'ib qilish, milliy madaniyatimizni rivojlantirish ishlariga katta e'tibor qaratilmoqda.

ILOVALAR

MUNDARIJA	
KIRISH	3
I.BOB. TASVIRIY FAOLIYATGA O'RGATISH NAZARIYASI VA TEXNOLOGIYALARI	6
1.1-§. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tasviriy qobiliyati va ijodkorligini rivojlantirish.	6
1.2-§. Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirishda tasviriy faoliyatni ahamiyati.	14
1.3-§. Maktabgacha yoshdagi bolalarni rasm chizishga o'rgatish	22
1.4-§. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tasviriy san'at asarlari bilan tanishtirish	31
1.5-§. Maktabgacha yoshdagi bolalarni applikasiya ishlariga o'rgatish.	41
1.6-§. Maktabgacha ta'lim tashkilotida loy mashg'ulotlari.	46
1.7-§. Maktabgacha ta'lim tashkilotida qurish-yasash mashg'ulotlari.	49
1.8-§. Badiiy faoliyat turlari bo'yicha bolalarni noan'anaviy ashyolar va texnik usullar yordamida rasm chizish texnikasiga o'rgatishning kreativ imkoniyatlari	63
II.BOB. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA ART-TERAPIYADAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYASI	82
2.1-§. Art-terapiya tarixi va fan sifatida shakllanishi	82
2.2-§. Art-terapiyaning asosiy yo'nalishlari va turlari	94
2.3-§. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida art-terapiyani qo'llash	99
2.4-§. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rang bilan davolash terapiyasidan foydalanish	112
Ilovalar	129
Glossariy (atamalarning izohli lug'ati)	131
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati	135